

Mult és Jövő Szentföldi társasutazása márc. 20-tól ápr. 10-ig

A tartalomból:

A huszonötödik év elé. — S. J. Agnon (Jeruzsálem): A haláltánc vagy a szerelmesek és kedvesek. — P. J.: Agnon. — Somlyó Zoltán: A költő (vers). — S. J. Agnon (Tel-Aviv): Történet a kecskéről. — Dr. Szegő Miklósné: Néhány szentföldi nap örök élményeiből. — Bálint Rezső: Perlrott Csaba Vilmos. — P. J.: Csodavárás a pesti zsidó temetőben. — Daniel Lessmann csodálatos élete. — Peterdi Andor: Az égen még minden a régi. — Benjamin Béla: Írók és írások. — Heller Bernát: Löw Immanuel betetőzte nagy művét. — Dr. Munkácsi Ernő: A velencei és ferrarai zsidók. — Berend Pál (Berlin): Zsidó gyermekek és zsidó fiatalság a Harmadik Birodalomban. — A Mult és Jövő 9. szentföldi társasutazása. — Jehuda Hachaszid (12—13. század): „Istenkém, ha nyájad volna...” — Patai Edith: Furcsa fajta... — Dr. Fürst Aladár: Löw-émlékek a Zsidó Múzeumban. — Tollhegyről. — Fodor Fülöp: Jugoszláviai levél. — A Mult és Jövő könyvosztálya. — Zsidó humor. — Krónika és szemle. — Erdélyi hírek. — Huszonnégy illusztráció és két műmelléklet.

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JOZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST - WIEN - TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 34

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó elején

Telefonszám:
199-55

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár,
Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Sternberg

Hang-
erősítő
berendezések

kiállításokra,
vendéglőkbe,
sportpályákra stb.

királyi udvari

hangszergyár
VII. ker., Rákóczi út 60
(Saját palota)

Az ország legnagyobb
hangszeripari vállalata,
Európa legszebb rádióterme.

GRAMOFÓN

Electro Hungaria P 65.-

Eredeti angol
hordozható, melyben
10 lemez vihető. . . . P 80.-

Nagy, 25cm-es, duplaoldalas

lemez 68 fillér

STANDARD, TELEFONGYAR, ORION, PHILIPS,
AMERIKAI R. C. A. VICTOR hivatalos árusítása

RÁDIÓ

 külföldvevő
3-lámpás (2+1) P 72.-

Ami a szülöket legjobban érdekli

Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

Olcson és jól vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

ÚJ ÁRUHÁZÁBAN

KIRÁLY UCCA 49.

Csányi n. sarok. Szemben a Nagymező uccával

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR VII. KAZINCZY-UTCA 10

TELEFON: J. 435-28

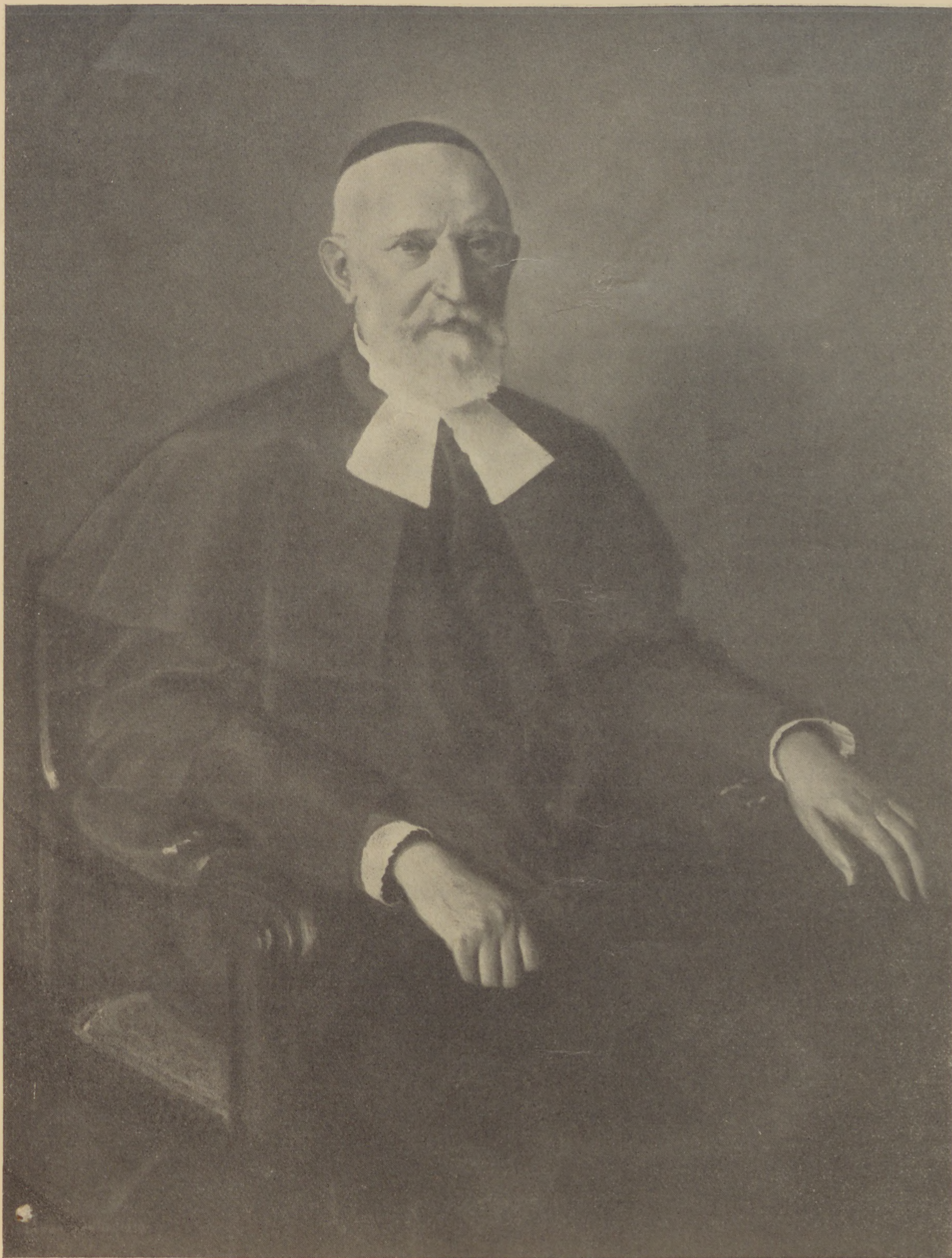
F Ü R T H

lakástakarító- és léregirtó vállalat

Budapest, V., Csáky ucca 7 II. emelet

Telefon 24-4-55

Lelkiismeretes munka * Prima referenciák

Löw Immanuel

*Zádor István olajfestménye, amelyet a szegedi hitközség a 80 éves jubileum alkalmából
a Magyar Zsidó Múzeumnak engedett át*

A Mult és Jövő 1934 januári műmelléklete

Perlrott Csaba Vilmos: B. M. úrnő arcképe

Perlrott Csaba Vilmos: Párisi hidak

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR PATAI JÓZSEF * XXIV. ÉVFOLYAM, 1934 JANUÁR

A HUSZONÖTÖDIK ÉV ELE

A JUBILÁRIS BIZOTTSÁG MEGALAKULÁSA. — 5000 ÚJ OLVASÓ 1934-BEN! — A MULT ÉS JÖVŐ AJÁNDÉKAI:
INGYENES SZENTFÖLDI UTAZÁSOK, BIBLIKUS KÉPEK, DÍSZMŰVEK, ZSIDÓ RÉGISÉGEK

Huszonnegyedik évfolyamába lép mai számával a Mult és Jövő. Már csak egy lépés választja el a negyedszázados állomás ünnepi határától. Ebben a viharteljes és gondterhes időben nehéz megállni és visszatekinteni a megtett útra. A zsidóság világszerte a legsúlyosabb anyagi és szellemi válságok közepette vergődik. Az egyetemes bajok orvoslásának nagy kérdései kell hogy foglalkoztassanak most minden zsidó fórumot. De változatlan hittel valljuk, hogy a zsidó katasztrófák mérlegén a legnyomasztóbban nyom az a fájdalmas tény, hogy lelki felkészültség nélkül érték az események a mai generációt. A zsidóság tartalmának és történetének, értékeinek és értelmének ismerete híján került a megpróbáltatások és szenvedések keresztútjára és a gyökértelenség meghasonláshoz, az önmegtagadás öngyűlölethez vezetett. Így lett a szellemi válság égetőbb sebbé a gazdasági krízisnél is, a belső szétesés marása sajnóbb a külső hántásnál is.

A Mult és Jövő programja kezdettől fogva ez volt: belülről megerősíteni a zsidóság építményét. Visszavezetni a zsidó lelket ősi szépségeinek kútjaihoz, feltárni Izráel géniusának kincseit, históriájának erőforrásait, tanításainak lényegét, alkotásainak marandóságát és a zsidó multból hidat verni a zsidó jövőhöz és megújodáshoz. *Minden pártpolitikától mentesen* teljesítette a Mult és Jövő magasztos hivatását. Ennek köszönhető, hogy negyedszázadhoz közeledő munkájával utat tört a zsidóság minden rétegéhez.

Háborús, forradalmas és ellenforradalmas esztendőik viharai közepette hirdette a Mult és Jövő a zsidó értékek állandóságát és egyetemességét. Messze, hazánk határain túl, mindenfelé, Prágában és Berlinben, Newyorkban és Cincinnatiban, Varsóban és Kievben, Londonban és Jeruzsálemben, mindenütt a zsidó kul-

tura egyik fontos centrumának becsülték és becsülik a Mult és Jövőt.

A közeledő jubileum alkalmából a legtekintélyesebb hazai és külföldi tudósok, írók és művészek gárdájából bizottság alakult, amely a Mult és Jövő ünnepét az egyetemes zsidóság ünnepévé fogja emelni. Nagy illusztrált díszmű fog megjelenni ebből az alkalmából különböző európai nyelveken és természetesen héber nyelven is.

Ezenkívül a zsidó közélet vezetőférfiainak bevonásával bizottság alakult, mely céljául tűzte ki, hogy *az 1934-ik évben a Mult és Jövő lelkes tábort 5000 új olvasóval emelje*. Ez lesz a zsidóság jubileumi ajándéka a Mult és Jövőnek, mely *minden új olvasóval új hivatást szerez a zsidóság ügyének*. Ez pedig a történet mai fordulatán immár *mindenkinek saját ügyévé*, gyermekei és a jövő nemzedék ügyévé lett.

De jubileumi ajándékot óhajt juttatni a Mult és Jövő is olvasóinak:

Aki az 1934. évben a legtöbb új egészéves előfizetőt szerzi a Mult és Jövőnek, tiszteletjegyet fog kapni az 1935-ös szentföldi társasutazásra, úgyhogy teljesen díjmentesen fogja megtenni az emlékezetes utat.

A második és harmadik díj egy-egy díjmentes hajójegy lesz Haifáig és vissza.

Ezenkívül kiosztásra kerülnek *híres mesterek zsidótárgyú olajfestményei, rézkarcai, kőrajzai, hatalmas díszművek, zsidó régiségek, iparművészi tárgyak stb.*

A Mult és Jövő mai számához mellékelünk új érdeklődők bejelentésére szánt gyűjtőleveket és kérjük olvasóinkat, hogy juttassák el azokat minél előbb szerkesztőségünkhöz, hogy az új jelentkezőknek is *teljes évfolyamot* juttathassunk.

S. J. AGNON (JERUZSÁLEM): A HALÁLTÁNC VAGY A SZERELMESEK ÉS KEDVESEK

„A szerelmesek és kedvesek, kik életükben és halálukban nem váltak el...”

Sámuel 2, 1.

Lengyelország sarkában fekszik egy kis városka és a kis város végén áll az öreg ódon templom. A templom mellett négy rőfnyi domb és vérpiros füvek nőnek ki a dombból. Menyegzőt nem állítanak fel ott. Vőlegények újjongásának hangja nem hallatszik ott. És Aharon főpap ivadékai nem lépnek erre a dombra a mai napig. És miért nem lépnek kohaniták erre a dombra és miért nem állítanak ott fel menyegzőt? Elmesélem nektek.

Hajdani időkben lakott abban a városban egy hűséges lelkű dúsgazdag ember. Ennek volt egyetlen leánya, gyengéd és finom, szép, mint a nap, tiszta mint a hold. És midőn érkezett az idő, szerelemnek ideje, talált részére a nemes gazdag egy Tórában és istenfélelemben kiváló ifjút. És menyegzőt állított Mózes és Izrael törvénye szerint, a nagytemplom mellett, sok díszel, ékességgel, ahogy Isten jóságos kezének áldásából tellett. Nagy lakomát rendezett a gazdag a város szegényeinek és sok zenészt hívott a vőlegény és menyasszony megörvendeztetésére. És minthogy drága volt a szemében egyetlen leányának lelke, eljár az ország fejénél, hogy megengedje neki, hogy menyegzője napján selyemruhát vegyen fel, ami tilos volt Izrael szent gyülekezetében, mert pusztítást és gyűlöletet okoz és fogyasztja Izraelnek pénzét. És midőn elküldték az ország fejéhez az alázatos kérelmet és a fejedelemasszonynak az ajándékot, az ország ura jókívánságát küldötte neki, szerencsét és áldást, de a selyemruhát nem engedte meg, hogy „át ne törjék a kerítést”. A gazdag ember hívei lehorgasztották a fejüket és az asszonyok, a menyasszony rokonai és barátnői keserű panasza törtek ki, az ország fejének igazságtalansága fölött, hogy nem engedte, hogy díszes selyemruhát öltösn menyegzője napján. A drága gazdag nem zúgolódott az ország vezére ellen, de kezének mozdulatából látható volt, hogy szíve nincs megelégedve a tilalommal. És szólt: Az én leányom szép és jámbor menyasszony egyszerű ruhában is. Ruhák miatt nem halasztanak el esküvőt, a győzelem pedig Istennek a dolga. Holdtöltekor megtartották a menyegzőt vidámsággal és dalokkal, dobbal és hárfával. A drága ruhákat, a selyemruhákat pedig megváltották pénzzel és a pénzt odaadta szegény menyasszonyok kiházásítására. A lakodalom nagy díszel és ékességgel történt, örömmel és dallal, dobbal és hárfával, ahogy az Isten jóságos kezének áldásából tellett.

Röviden: Mennyezet alá vezették a vőlegényt és a menyasszonyt. A város előkelőségei kendőt borítottak a menyasszony fejére és a vőfélyek fehér ruhába öltöztették a vőlegényt, friss hamut hintettek a fejére, a teflin helyére. A szem könnyeket hullat Jeruzsálemért, mely tűzben hamvadt el és a szív megté-

résre indul a halál napjának emlékére. Röviden: A vőlegény áll a mennyezet alatt és a nászasszonyok vezetik a menyasszonyt. A vőfélyek eléje mennek, közelebbnek feléje és visszalépnek és a nászasszonyok körüljárják a menyasszonnyal a vőlegényt háromszor. A kántor a fülére emeli a jobbkezét és hüvelykujját a gegejére illesztve énekel: „S ő mint vőlegény, aki a mennyezet alól jő” és az éneksegédek mind dalba kezdenek, gyerekek, asszonyok jönnek, minden utcából, sarokból, hogy lássák a vőlegény és menyasszony ruháit. Ott álltak a mennyezet alatt és ime, kis telhő közeledik, a város széle felől. És felemelték szemüket és láttak lovat lovasával. És a nászapa rokonai szóltak: Ime, az ország fejedelme külön futárt küld, hogy megengedje a selyemruhákat. S felelt a nászapa rokonainak: Nem lehet. Világosan írva vagyon: „hogy át ne törjék a kerítést”. A rendelet rendelet marad. De ha hozzánk fut a futár, nem lehet más, minthogy a vőlegény mestere küldi neki a Morénu-oklevelet ékességül örömeinek napjára. És hallgatott és nézte nemes leányát és szépségének díszét és gondolta szívében: Az én leányom szép, ha egyszerűek is a ruhái. De kezének mozdulatából látható volt, hogy szíve nem békélt meg a ruha rendeletével. A vőlegény pedig vette a gyűrűt, reáillesztette a menyasszony ujjára és szólt: „Ime, te nekem vagy szentelve”. És a meghívott férfiak és a meghívott asszonyok, az egész nép, kik köröskörül állottak, kiáltották: „Mazal tov”. És a vőlegény széttörte az üvegserleget a Pusztulás emlékéül és felolvasták a házasságlevelet és az asszonyok egymásba karoltak és táncra perdültek. És két fonott kalácsot fogtak a kezükbe és dobogtak a kalácsokkal maguk előtt. Az egyik mondotta: Vőlegény hasonlatos a királyhoz. A másik mondotta: Szép és jámbor menyasszony. És a körülállók ismételték: „Mazal tov, mazal tov!” A menyasszony lesütötte két tiszta szemét a földre. Ki lovagol ott a lovon? Mint súlyos szikla árnyéka terül el az árnyék közte és a vőlegény között. A lovas közeledett a mennyezet helyéhez és látták, hogy a gróf az. És megremegtek a város vénei és szóltak: Béke legyen a jöveteleddel, mert ünnepnapra érkeztél. És meghajlottak előtte és hoztak kenyeret és bort és szóltak hozzá: áraszd reánk arcod fényét, urunk és fogadd áldásainkat. Különbé hal és hús is van, bő lakoma, mert lakodalmat ülünk ma. Szolgád férjhez adja egyetlen leányát a kiváló ifjúhoz, aki itt áll előtted, hogy sütkérezzen arcod fényében, urunk. A gróf nem hallgatott reájuk, nem figyelt a szavukra. És látta a menyasszonyt a gyöngé fiú jobbán és majd lecsúszott a lováról, mert szépsége megütötte a szívét és ereinek vére megzavarodott. Mozogva mozog a kard és imbolyog a derekán, mint a részeg és megcsendül csizmájának sarkantyúin. És fölébredt a gróf, mint aki a bort rázza le magáról. fölemelte a kardját és reálendítette a vőlegényre és megölte, a menyasszonyt pedig felkapta a lovára és repült vele a kastélyába. A vőlegény a földre bukott.

szomorú mosoly lebeg az ajkain. Némán nyújtja ki karjait, hogy táncba induljon menyasszonyával. Kövér édes nedvesség a torkában. A nyaka még összehúzódott és a nyakából szivárgott az élete. Kiirtódott a mosoly ajkai körül és nyelve megdermedt szájában. És némán emeli föl szeméit menyasszonya felé, de menyasszonyát nem látja. A vére a szemébe csurog és a vérében vonaglik. A vőlegény meghalt. A nagytemplom előtt fekszik halottan. Nyakából csurog a vére ruhájának fehérségére, lakodalmi ruháira. A menyasszony nincs többé, mert elvette őt a gróf. Kiáltott a leány, de nem volt segítő. A mennyezet rúdjai kiestek a vőfélyek kezeiből és Isten rettegése szállott a megmenekült maradékra. Mit lehet tenni. Az Isten adta, Isten elvette. Nem menyegzői lakomára jöttek, hanem halott temetésére jöttek. A mennyezet rúdjai kihullottak a vőfélyek kezeiből és a vőfélyek elmentek keserűen, szívük haragjával és hoztak ásót és kapát. És fölkeltek és vitték a vőlegény holttestét és eltemették. Ott, ahol a vére omlott, ott temették el, a nagytemplom mellett. És eltemették őt ruhájában, lakodalmának ruháiban, a fehér kitliben, mely szennyes lett a vértől és a cipőiben, hogy földidézzék a haragot és az égi bosszút. És a port, amelyet átítattott a vér, fölásták ásóval, kapával és eltemették vele. És lett a mennyezete a sírja és öröme örök bánat. És jártak egész éjjel és sírtak. És gyászolták őt és menyasszonyát sok napokig. De ő sem töltött sok napot a gróf kastélyában, mert nem akart hűtlenné lenni Izrael Istenéhez. És járt sujtva és szomorkodva bánatának fájdalmával.

S történt egy napon és a gróf kiment kastélyából vadra vadászni. S ekkor kinézett az ablakon, amely a város felé tekint. És látta a nagytemplom tájkát, ahol a menyegzője állt. És visszagondolt ifjú szerelmére, az esküvő napjára, midőn ott állott a vőlegény jobbán a nagytemplom mellett. Vágtat lován a lovas, vágtat a menyegző felé. Az ország rabbijának követe kezében a Mórenu-okmány. A vőfélyek tapsolnak kezeikkel és kiáltoznak: „Vőlegény hasonlatos a királyhoz“ és a nászasszonyok tapsolnak kalácsaikkal és kiáltják: „Szép, jámbor menyasszony“. És az egész nép áll köröskörül és kiáltja: „Mazal tov, mazal tov!“ Ki lovagol ott a lován? Mint nehéz szikla árnyéka nehezedik a szívére. A mennyezet megremeg a feje fölött és rúdjai a földre esnek. És lerogyott, mert megfordult benne a szíve. És amikor haldoklott, beszélni kezdtek a körülötte állók: ime, az úr, hazajött a vadászból. S ő nem felelt és nem figyelt a lelke. És szólt: Hozzák el a menyegzői ruhát, amelyet viseltem, mikor idejöttem. És elhozták neki a menyegzői ruháját, amely ékesítette őt, midőn a kastélyba jött. És a cselédleány felöltöztette ruhájába. Erőlködik, hogy fölkeljen és táncra induljon. És megjött a gróf a vadászból, ruhája piros volt a vértől. És ijedtében eldobta kezéből a vadat, mert ő kilehelte a lelkét és meghalt. És a gróf sírt ásatott neki az idegen Isten sírjai között. És mentek a szolgái és udvarának népe és felemelték őt és eltemették az idegen Isten sírjai között. És éjjelente, éjfélkor, mikor másodszor szólt a kakas és a csillagok felvált-

ják egymást az égen, némán megnyílik egy sír az idegen Isten sírjai között és egy fehérbeburkolt asszony száll föl az éj rejtekébe. Fátyolba borítja az arcát az éjjeli őrségtől való félelmébe és bánatosan szomorúsággal lépked a nagytemplom felé. Akkor fölszáll sírjából a halott vőlegény, akinek vérét ontották a menyegzője alatt. Az éjszaka rejtekébe kinyújtja karját, szívéhez öleli menyasszonyát és együtt táncolják a Halál táncát. Azért nem lépnek a kohaiták arra a dombra és nem állítanak fel menyegzőt ott mind mai napig.

S. J. Agnon

AGNON

(S. J. AGNON ÖSSZES MŰVEI 4 KÖTETBEN, SCHOCKEN KIADÁS, BERLIN.)

S. J. Agnonnak külön olvasó hitközsége van a héber irodalom barátai között. Hívek, akik úgy olvasnak, mint a régi szent könyveket, melyeknek minden lapjáról jámbor tanulság árad és amikor az utolsó olvasott sor után behajtják, áhítattal megcsókolják a lapot, ahol abbahagyták.

Agnon új stílus keresésére indult és mint egyik meséjében az ábrándos fiú, aki a kecske fonálát követve barlangokon, földalatti csodautakon keresztül eljutott a Szentföldre — őt is ábrándos történeteinek szövevényes szálai visszavezették az ősi héber elbeszéléshez, amely tele van szent példázatokkal, alle-

góriakkal, bölcs mondásokkal és az erkölcsi törvény erejét hirdető zsidó igékkel.

Első könyve: „*És a görbe kiegyenesedik*“, mely sok nyelven (magyarul is) megjelent, mindjárt első rangot biztosított számára a héber elbeszélő költészetben. Mint egy naiv eposz, úgy hat ez a megható történet, amely át meg át van itatva a zsidó lélek finom rezdüléseivel, a zsidó élet szomorú, kicsiny tragédiáival. Mélységes fájdalmas líra váltakozik itt a humor derűjével. De ez a derű is csak olyan, mint amikor „sír a nap egyik szemével, a másikkal meg nevet“. Bialik mondotta róla: „Ha a chászidok úgy írtak volna, ahogy kellene, szellemük, filozófiájuk, szívkük tüze és humoruk eredetiségének megfelelően — minden művük Agnon stílusában jelent volna meg“. Agnon semmit sem merített idegen forrásokból, egyetlen európai írónak a hatása sem mutatható ki nála. Teljesen a héber literatúrában gyökerezik. És a zsidó fantáziában. Reális életet ír le, kis emberek nagy küzdelmeit, vásáros zsidóét és Tóraíróét, de ez a szűk határok közé szorított élet is duzzad a képzelet erejétől, ez a szürke világ is csillog a romantika színes köntösében, vagy inkább kaftánjában.

Agnon műveit Schocken négy kötetbe osztva adta ki. És érdekes, hogy az első két kötetet teljesen lefoglalja a „*Hachnaszath kallah*“, a „*Leánykiházásítás*“ bonyodalmát feltáró félig regény, félig leírás, amely mintegy keretül szolgál egy egész sajátos világ felvonultatására és megismertetésére. A zsidó hagyományban oly fontos szerepet játszó leánykiházásítás

Kötőrő chaluca az Acco-völgyben

témája sűrűn tér vissza a további két kötetben is. A harmadik kötet legszebb éke a „*Polin*“, „*Lengyelország*“ című legendasorozat, amelynek egyes darabjai könnyekig meghatóak és helyet kellene hogy foglaljanak minden nyelvű zsidó olvasókönyvben. A negyedik kötet főképp *szexuális* elbeszéléseket tartalmaz, erotikus novellákat, amelyekben azonban szintén nem az erotikus festés a cél, hanem az erkölcs lényegének megvilágítása zsidó szociális szempontból.

Agnon műveiből éppen speciális zsidó stílusuknál fogva nehéz a más nyelvekre való átültetés. Minden lapon, sokszor minden sorban allúziók héber írásokra, szentenciákra, miket idegen szerszámmal összerakni szinte lehetetlen. Ha edényből edénybe kerül, gyakran elpárolog az íze, illata, eredetisége, sajátossága. Ezért nem válhatott olyan népszerűvé a héber irodalom határain túl, mint Mendele, Solem Aléchem, vagy Perc. De akik eredetiben olvassák, tudják, hogy a legnagyobbak közül való, akik a héber epikai művészetet szellemük kincseivel gazdagították.

P. J.

Somlyó Zoltán: *A költő*

*Öltöztessék újra föl
a régi szép ruhákba őt.
A tisztelet, a szeretet
becézze úgy, mint azelőtt.*

*Rímeinek sarkantyúját
hogy pengethesse ércesen;
s a szívek átkos hidegén
ne dermedjen egy percre sem.*

*Csituljon el a gőg, amit
az arcokba a pénz feszít...
Gyanús kongású az arany —
a kéz szerez... a szív veszít...*

*Kovács, kereskedő, borász,
bankár, ügyvédek, orvosok:
a szív mind egy kenyéren él!
mind testvérek, mind sorsosok!*

*A vágy autója messzi visz
s a felhők útja szűzfehér...
De felborul az életünk,
e szürke döcögő szekér...*

*A költő legalább dalol
és tinéktek és rólatok...
S a má-nak sávós szőnyegét
kirántja ő alólatok...*

*A holnap szép reményeit
fel tudja ő fakasztani.
S ha van egy rózsaszínű perc:
ő itt tudja marasztani...*

*És mindezér' ő mit se kér,
csak azt, hogy higgyetek neki,
ha vérző szíve húrjait
sebzett ujjával pengeti...*

Nahalali leányfarm az Emekben

S. J. AGNON (TEL-AVIV): TÖRTÉNET A KECSKÉRŐL

Történt egy öreggel, aki köhögésben szenvedett. Mentek és kérdezték az orvosokat, azt mondták, hogy igyon kecsketejet. Ment és vett magának egy kecskét és bevitte a kamrába. Nem telt bele sok nap és a kecske eltűnt. Mentek keresni és nem találták, sem az udvarban, sem a kertben, sem a tanház tetején, sem a forrásoknál, se hegyen, se mezőn. Néhány napig elmaradt, aztán magától visszatért és amikor visszaérkezett, tele volt a tőgye sok tejjel és az íze olyan volt, mint az Éden kertjének íze. És nemcsak ez egyszer, hanem sokszor tűnt el a házból, mentek keresni és nem találták, míg vissza nem tért magától és tőgye tele volt méznél édesebb tejjel és az íze, mint az Éden kertjének íze. Egyszer szólt az öreg a fiának: fiam, tudni vágyom, hová megy és honnan hozza ezt a tejet, mely oly édes az ínyemnek és minden csontomnak gyógyulás. Szólt neki a fia: Apám, van erre jó tanácsom. Kérdezte tőle: mi az? Fölállt a fiú és hozott egy fonalat és hozzákötötte a kecske farkához. Szólt neki apja: Mit cselekszel, fiam? Felelt neki: Fonalat kötök a kecske farkához és ha érzem, hogy el akar indulni, fogom a fonal végét és megyek én is vele az úton. Bólintott az öreg a fejével és reáolvasta: „Fiam, ha bölcs a te szíved, örvend rajta az én szívem is.“ Reakötötte a fiú a szép fonalat a kecske farkára és figyelte eszével: Mihelyt menni akart, fogta a fonalat a kezébe és nem engedte el, míg el nem indult és ő utána ment. Húzódott és ment, míg egy barlang elé ért. A kecske bement a barlangba és az ifjú fogta a fonalat és

ment utána. Így mentek egy óráig, két óráig és lehet egy napig, két napig. Megrázta a kecske a farkát és elkezdett mekegni. A barlang végére ért. Amint kijöttek a barlangból, látott magas hegyeket és bérceket édes gyümölcsökkel és élő víz forrása csergedez a hegyekből és a szél mindenfajta illatokat lehel és a kecske felkúszik a fára és belekapaszkodik ágaiba és szentjánoskenyér hull a fáról tele mézzel és a kecske eszik a szentjánoskenyérből és iszik a kertek forrásából. Felállt az ifjú és szólt a járókelőknek: megeskettek benneteket, jó emberek, mondjátok meg, hol vagytok és mi ennek a helynek a neve? Mondták neki: Izrael országában vagy és közel vagy Cefathoz. Fölemelte az ifjú a szeméit a magasba és szólt: áldott legyen a Mindenható, hogy elhozott Izrael országába. És megcsókolta a porát és leült a fa alá. Mondotta: míg lehel a nap és futnak az árnyékok, itt ülök a hegyen, a fa alatt, aztán hazamegyek és elhozom apámat, anyámat Izrael országába. Amíg így ült és táplálta a szeméit Erec Jisrael szentségéből, hangot hallott, mely hirdette: Jertek, menjünk a Szombat királynőnek elejébe! És látott embereket, mint angyalokat fehér átvetőbe burkolva, mirtuságakkal a kezükben és minden ház ki volt világítva sok gyertyával. Gondolta, elérkezett a péntek este, most már nincs idő visszatérni. Kitépett egy nádszálat és bemártotta bogycsókba, mikből tintát csinálnak, hogy a Tóra könyvét írják vele és vett egy darab papírt és levelet írt anyjának: a föld széléről dalokat hallatok, hogy megérkeztem békében Izrael országába és

most itt ülök Cefath szent városa mellett és illatosodom a szentségétől. És ne kérdezd, hogyan jutottam ide, hanem fogd meg azt a fonalat, amelyet a kecske farkához kötöttem és menj a kecske nyomában és akkor bizton mégy az utadon és elérkezel Izráel országába. Összegöngyölyítette az ifjú a cédulát és betette a kecske fülébe. Gondolta a szívében: Ha majd odaér apához, apa megsíogatja a fejét, az meg megrázza a füleit és akkor kiesik a cédula a füléből, apa azonnal felveszi a cédulát és olvassa, ami benne írva van és fogja a fonalat és jön vele Izráel országába. Visszatért a kecske az öreghez, de nem mozgatta a füleit és a cédula ki nem esett. Mikor az öreg látta a kecskét, hogy visszatért és a fiú nincs vele, ütni kezdte a fejét és kiáltott és sírt és jajgatott: fiam, hol vagy? Fiam, bár haltam volna meg én helyetted, fiam, fiam. És egyre sírt és gyászolt a fiáért, mondván, vad állat ette meg őt, széttépte, széttépte a fiamat. És nem akart vigasztalódni és szólt: leszállok a

fiamhoz az alvilágba. És valahányszor látta a kecskét, szólt: jaj az apának, aki száműzte gyermekét és jaj annak, aki kivitte ebből a világból. És nem tudott megnyugodni a lelke az öregnek, míg metszőt nem hivatott, hogy levágja. Jött a metsző és levágta a kecskét. Lenyuzták a bőrét és cédula esett ki a füléből. Fölvette az öreg a cédulát és szólt: fiam írása ez. És olvasta mindazt, amit fia írt neki. Elkezdte ütni a fejét és sírt: jaj, jaj, oh jaj az embernek, aki elrontotta a szerencsáját saját kezeivel és jaj az embernek, aki rosszal fizetett a jótevőnek. Gyászolta a kecskét hosszú ideig és nem akart vigasztalódni és szólt: jaj nekem, hogy felmehettem volna egy ugrással Izráel országába és most elkoptatom napjaimat ebben a Galuthban. Azóta eltűnt a barlang nyílása a szem elől és a rövid út többé elő nem kerül. Az ifjú pedig, ha meg nem halt azóta, még virágzik, mint a virág a hozótha és aggságban is ifjan zöldel és virul és az élet országában él és boldogul.

DR SZEGŐ MIKLÓSNÉ: NÉHÁNY SZENTFÖLDI NAP ÖRÖK ÉLMÉNYEIBŐL

Dr. Szegő Miklós, a székesfehérvári hitközség és az Országos Iroda alelnöke és neje részt vettek a „Mult és Jövő“ legutóbbi peszachi szentföldi társasutazásában. A szerzett impressziókról számolt be alábbi cikk, melyet a szerzőnő a budapesti WIZO-nak a Bristolban rendezett előadójánál olvasott föl. Ugyanekkor báró Hatvany Bertalan a szentföldi építők munkával kapcsolatos problémákról tartott előadást.

A legenda szerint a Szentföld levegője okosabbá tesz. A futtában szerzett impressziók közül, ha sok el is kallódik, a *tanulság* megmarad és annál tisztábbá válik, minél több időnk van arra, hogy általános igazságokat vonjunk le az átélt részletekből.

Az első megérzésünk a Szentföldön, az a *sajátos* különbség, amely a *mi* zsidóságunk és *Erec Jisrael* zsidósága között van. Aki nálunk hithű zsidó, annak zsidósága abban nyilvánul, hogy a *multat* éli át. A *multat* eleveníti meg: ünnepi megemlékezésekben, hagyományok megőrzésében, régi írások tanulmányozásában. A zsidó vallásosságnak nálunk legjellemzőbb vonása, a *multnak* ez az eleven megújítása. A Szentföldön ellenben, *ugyanilyen* eleven, intenzív, állandó átélését tapasztaljuk, de *nem a multnak*, — hanem a *jövendőnek*. A *multat* ott nem kell mestersegesen ápolni: A föld, amelyen állnak, a levegő, amelyben élnek, egész *környezetük maga*, a zsidóság legdicsőségesebb *multja*. De a *multnak* ezen a talaján minden a *jövendő* kedvéért történik. Nálunk, a napi munka állandósága leköti az embert úgy, hogy annak céljára nem is gondol, ők folyton a célra gondolva, a jövőből merítenek erőt és kedvet a munkára. A mocsarat lecsapoló, követ törő, földet kosárban hordó *chaluc*, tudatosan, a *jövő nemzedékért* dolgozik: de mindenki, akár kézzel, vagy aggyal dolgozik, vagy alkot valamit, *annak* az állandó tudatában teszi, hogy Izaelnek épít országot. És aki gyermeket nevel, nem azzal a gondolattal teszi, és *nem oly módon* teszi, hogy az neki és gyermekeinek a legkényelmesebb legyen, a legkevesebb fáradsággal járjon, hanem azzal

a tudattal, hogy az *életre* neveli őket, és a fiait sirató Rachel anyának hozza vissza gyermekeit.

A zsidóság megint egyszer gazdagon megajándékozta az emberiséget: megmutatja az utat, hogy miképpen kell törhetetlen, szent akarattal, új életet kezdeni, felépíteni egy országot, holt sziklából életet fakasztani, miképpen kell önző, kicsinyes érdekeket kikapcsolva: boldogan, vidáman, egy közös nagy célért, a jövő nemzedékért, *Erec Jisraelért* dolgozni.

Erec Jisrael feltámadt!! Feltámadt még nyelvében is és éli az ő egészséges, erőteljes, legyőzhetetlen, ellentálló életét. Nem befolyásolja azt az, hogy Prágában miképpen veszték össze a különböző politikai álláspontokat valló cionista pártok, nem érintik azt a különböző érdekekből felizgatott arabok mozgolódásai sem. Ne tessék felülni az európai sajtó vastagbetűs címeinek a különféle palesztinai zavargásokról, a kivándorlás korlátozásáról, az ál-turisták üldözéséről, stb. *Aki* oda ki *akar* menni, az ki *tud* menni. Nem kell féltetni *Erec Jisrael*beli testvéreinket, akár milyen súlyos megpróbáltatásokban van is részük. Bennük megismétlődik *Antheus* legendája, kinek mindannyiszor felfrissülnek erői, valahányszor megérinti a földet.

Csodálatos föld az. Talán el sem hiszik nekem, de rám ott váratlanul megszűnt a 2000 év, úgy éreztem, mintha szülőföldemet, gyermekségem, álmaim földjét látnám viszont. Mindannyian tapasztaltuk már, hogy akik kénytelenséghől, vagy bármely okból hazájukat elhagyták, visszavágnak szülőföldjükre; akik *Ereche* vándoroltak ki, új hazára akadtak, melytől soha elszakadni nem tudnának és melyet megvédelmezni örömet jelent számukra, s nem kívánkoznak onnan vissza!

Szívemből kívánom mindnyájuknak, hogy *ellátogassanak Erec Jisraelba*. Mert addig, míg *saját szemükkel nem látják*, addig a *legékebb* szó sem tudja érzékelteni azt az életet, azt a szellemet, ami ott uralkodik. *Visszanyerik teljesen elvesztett hitüket az*

Zsidó parasztfiu Sechunath Borochovan

emberi jóságba. Mert, hogy mit kell gondolnunk azokról az európai és amerikai vezető férfiakról, kik, ágyúkat, mérges gázokat, tankokat és ehhez hasonló, emberszeretettől áthatott apróságokat gyűjtögetnek a mi drága gyermekeink számára, azt én itt kimondani nem merem.

Soha érdekesebb, izgatóbb folyamatot nem tudunk elképzelni, mint mikor egy ilyen tehetséges, szenvedésektől megedzett, vitalitástól duzzadó, törekvő nép fiai, mint a zsidók, otthont építenek. Rövid 1—2 évtized munkájából hihetetlen eredmények tárulnak szemeink elé. Tudjuk, hogy ma *Palesztina az egyetlen hely a világon, ahol konjunktura van.* Olyan konjunktura, melynek arányosan mindenki részese. A konkurenciától való félelem ismeretlen fogalom.

Pár nap csupán és mennyit, mennyit láttunk! Jókedvűen, dalolva, füttyürészve, énekelve végzik a Szentföldön a munkát és építik a jövőt.

A turistát lázba hozza a grandiózus haifai kikötő, mely a Kelet legnagyobb kikötőjévé fejlődik. És lelkesedéssel látja Tel-Aviv rohamos fejlődését. S az egész országban a virágzó pardszeket, narancsokat, melyek a befektetett tőkének 20 százalékát hozzák. Igen ízletes a szentföldi banán, kár hogy ide nem abból hoznak. *Repül az autobusz velünk!* Jeruzsálemben vagyunk, honnan a világ minden egyisten hívő vallása elindult. Évezredes emlékek. Az ember meghorzong a gyönyörűségtől, hogy mindezt láthatja. Láttunk virágzó kolóniákat, szorgalmas munkás kezek mesébe illő eredményeit. Mily különbség a zsidó és arab földek között! Láttunk remek iskolákat, egészséges, gyönyörű, többnyire szőke gyermekeket. Mosolyogva mesélik, hogy hagyomány szerint őseink is nagyobbára szőkék voltak. Láttuk a legendás Tiberias tavat, hol bizonyos, hogy rövidesen híres, keresett gyógyhelyek lesznek. Felejthetetlen a Holt-tenger tüneményes szépsége, félelmesen szép a fenséges Judeai sivatag. Páratlanul gyönyörű fekvésű a jeruzsálemi egyetem. *Csupa felejthetetlen élmény.*

Egy egész életre való emlék pár nap alatt gyűjtve.

És az emberek mily érdekesek. Láttuk a chaluka zsidókat, akik fanatikus vallásosságban élik ki magukat. A gyermekeik már jobbára dolgozó emberekké

nevelődnek. Ott látjuk azokat, kik elsőnek vették ki részüket a honalapításból, továbbá a jókedvű, egészséges, a jövőtől nem rettegő, fiatalságot, kik örülnek két kezük munkájának. De mindennek koronája, az ott felnövekvő, egészséges, vasidegzetű generáció lesz.

Meg kell cáfolnom azt a tévhitet, hogy a zsidók többsége Palesztinában vallástalan lenne. Hisz a szombat és ünnepnapok szentségét a törvény védi. Éttekezésük szigorúan rituális, a klimájuk ezt meg is kívánja. *Amit mi vallásosságnak nevezünk, az ott a mindennapi élet.*

Ki kell mennünk Erec Jisraelba tanulni. Fogadjuk magunkba Eres Jisrael ajándékát, a gyönyörű példaadást. Értsük meg szellemüket és terjesszük itt-hon. Ez ma minden zsidó ember feladata és kötelessége. Így válik majd közkinccsé Izrael nagy ajándéka, mellyel a csődbejutott emberiség segítségére siet. Annak az emberiségnek a segítségére, mely őt üldözi, kiközösíti, s amelynek mégis világító fáklyája lesz ebben a szörnyű káoszban, melyet a világháború okozott.

Palesztina szelleme előbb-utóbb győzni fog.

Nekünk is ki kell venni részünket az egyetemes zsidóságért folytatott munkából.

Át kell plántálnunk Erec Jisrael szellemét a Galutha. Nem lehetetlen feladat. A nyáron az enyingi bérgazdaságban, 20 fiatal fiú, lány volt hachsarán, előkészítésem. A nekik teljesen szokatlan mezőgazdasági munkát végezték. Szabad idejükben héberül tanultak, kaptak egy külön kis kunyhót, hogy egymás közt lehessenek és külön főzhessenek. Ebben a kunyhóban Erec Jisrael friss, egészséges levegője csapta meg az ember arcát. A gyerekek jókedvűen végezték munkájukat, megelégedettek, vidámak voltak.

Be kell látnunk végre nekünk is, hogy mennyire fontos az, hogy gyermekeinket rászoktassuk mindenféle munka örömmel való elvégzésére és hogy boldogulásukhoz mennyire hozzátartozik az, hogy megszokják az ereci egyszerűséget.

Chaluca a Nahalali leányfarmból

BÁLINT REZSŐ: PERLROTT CSABA VILMOS

Leírom a nevét és egy kép bontakozik ki előttem: nyurga alak halad a réten, fejét széleskarimájú szalmakalap fedi, balkarján pajzsnagyságú festő-paletta feszül. Furcsa, szedett-vedett népség megy előtte, többméteres vásznat cipelve. A cvikkeres alak jobb kezében tartott ecsettel hadonázva, éles vezényszavakat kiált az előtte tolongó tömegre. Perlrott Csaba Vilmos a katonásan lépkedő és nagybányai cigányok, akik előtte haladnak.

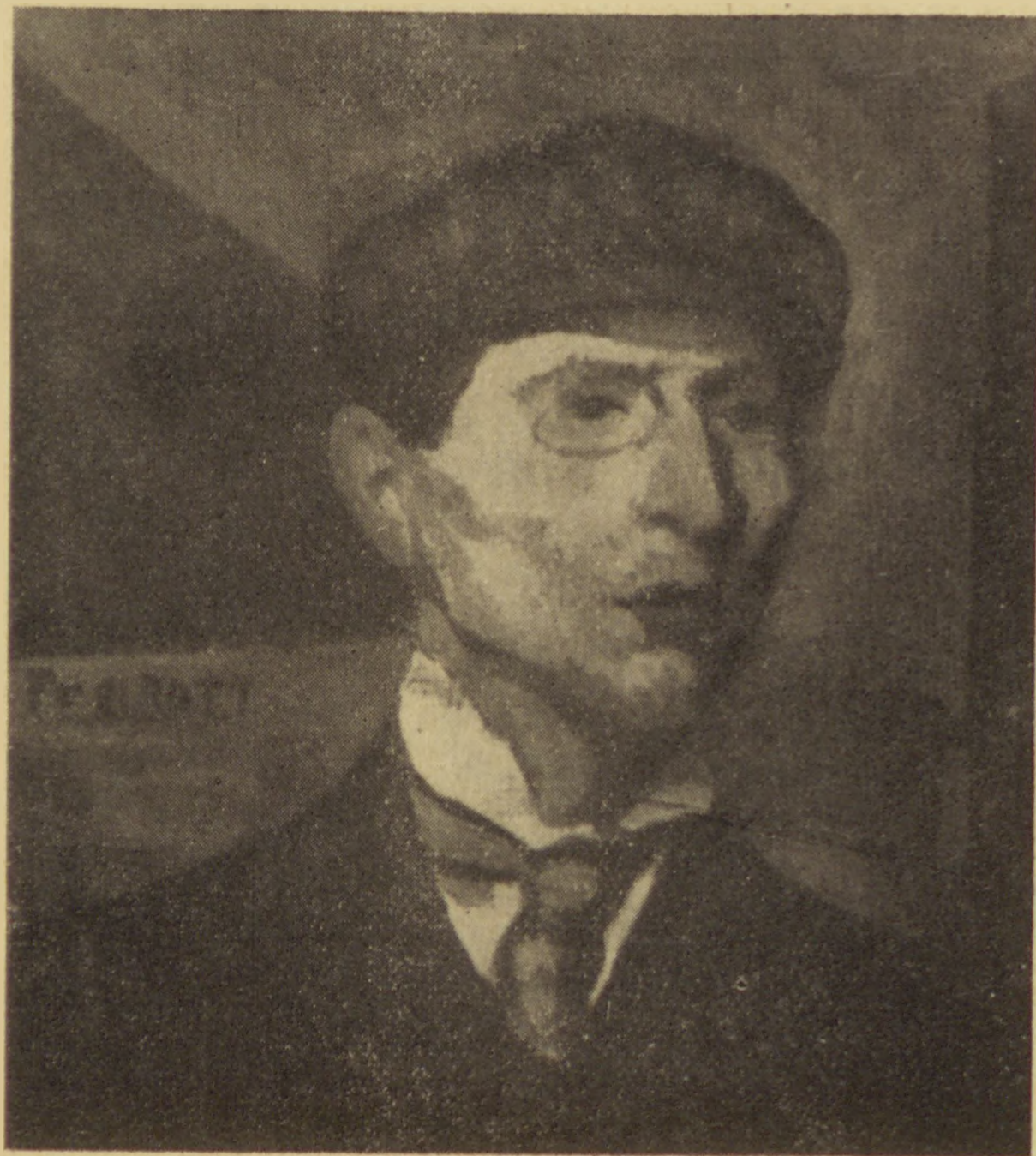
Sárga nap terül fölöttük, köröskörül a nagybányai hegyek hűs zöldjei, égő vörösei lángolnak. Kora reggel a városon kívül fekvő cigánysorra tartanak. Délidőig áll a hatalmas vászon előtt és szakadatlan dolgozik a rekkenő napon. Festés közben harsogva énekel:

„Es wird kimen e Zeit...“

Süt a nap, a palettáról a vászonra, földre folyik a festék, a cigányok nyitva felejtett szájjal az ég felé bámulnak.

*

Vagy százan festenek már az 1905. év nyarán Nagybányán, mind között azonban ő, Perlrott Csaba, a megtestesült festő. Kora reggeltől fest, pihenőül a késő délutánban a szabadiskola modelljeit rajzolja. Kis bányászlakásában hegyén-hátán tornyosulnak a vásznak, mozogni sem lehet tőlük. Ruhája, arca, keze át van itatva a festéktől, olaj szagától, míg ő ittas elfelejtkezéssel rakja vásznára a harsogó pirosokat, mérges zöldeket. Cigányok hontakoznak ki a képen, kék- és pirosfedelű hányai házak, lobogó fakoronák, mintha lázadoznának. Csendéletek nyugtalan, nyujtózkodó torzókkal, szinte huzatos levegővel, ami a kép köré dobott

Perlrott Csaba Vilmos: Önarckép

drapériák redővetéseit lobogtatja. Fényképein az ég felhőit a közelgő vihar ereje tépi.

Mintha elemekkel harcolna, ha egy ruhadarab-foszlány, egy kifeszített kar mozdulatát ábrázolja. Mindennek a súlyát, a nehezét akarja éreztetni. Nem „ábrázol témákat“. Számára minden alkalmas a lefestésre. Csak éppen időt, módot adjon a lefestésre. Ezért ösztönösen, később tudatosan a mozdulatlan tájképhez, „holt“ csendélethez folyamodik.

*

A negyedszázad előtti nagybányai művészetet nagy nevek lenyűgöző hatásával van telítve: Cézanne, Gauguin, Van Gogh — és a még nyugtalanítóbb előktől: Picassó, Brack, Matisse tüzetől.

Egy meditáló, belső nyugtalanságoktól fűtött fiatal ember hozza a legfrissebb színeket, vonalakat: Czöbel Béla. Meggondolás nélkül utánozzák, sőt túlozzák. A kék árnyékolás, lila képaláfestés dogmává válik, az elrajzolás, torzítás hitszerű fanatizmussal diadalmaskodik az épkezláb ábrázolás fölött.

Párizs, mint a messzi ígéret földje ugrik közel az imént zsendülésbe szökellt, pompázó Nagybánya művészetéhez. Az „öregek“ (mindannyian alig a negyven körül), Ferenczy, Thorma, Grünwald, Réti: rosszaló fejcsóválással nézik a fiatalok elirramodását.

Perlrott Csaba is az első, aki Párizsba röpül. Szédülten bolyong a Louvre, a Guimet, a Cluny-múzeum termeiben. Matisse-nál tanul. Ablakából a Szajnát, a Notre-Dame sötét tömegét ábrázolja. Kis hotelszobájában egymásra zsúfolt aktoakat fest. A nagyok, a beérkezettek közelségét keresi. Szinte mámoros a Cluny-múzeum olasz fayanszaitól és ugyanakkor Giorgone „Konzert“ másolásával a klasszikus formák áldozásáról tesz vallomást. Mindenben hisz, ami a művészi igazság diadalmasságát jelenti számára. Ösztönös hittal, konok odaadással dolgozik, érezve, hogy a szakadatlan munka által tehetsége, elhivatottsága törvényszerűen fogja jutalmazni. Újra Nagybánya, majd Kecskemét az állomásai. Kiállítások, sikerek. Spanyolországi kirándulás és Párizs, újra Párizs. Egyidőre Cézanne és a többiek, Nagybánya eltűnik vásznáról és helyére gót bolthajtások, angyalok, gloriás szentek szögekbe ékelt formái kerülnek. Átmenetileg. Friss lendülettel megint csendéletek, tájképek következnek. Tömör, duzzadó formákban, életteljes színezésben. Csak kötöttebb, zártabb az előadásuk, előre meggondoltabb az elképzelésük.

Ma is, amint műtermében újabb képeit nézem, útra-készen áll. Újra Párizs. A régi, negyedszázad előtti hittal, meggyőződéssel — fiatalságával indul, hogy akkor megkezdett munkáját folytassa. Ügylátszik, nem akarja meglátni a körülötte megváltozott világot. Ösztönösen érzi: a művészet nem futhat együtt a változott étellel. Megelőzi azt.

Csak egyet ismer: a művészi igazságot, melynek elemeit kis békéscsabai fehérre meszelt házból 1880-ban hozta magával. És fehérbe érett hajjal indul ma is Párizs felé, hogy tovább izmosodjon kifejezési formáiban azzal a nyelvvvel, mellyel mindenkor tudatos közösséget érzett.

CSODAVÁRÁS A PESTI ZSIDÓ TEMETŐBEN

Nemcsak a sátoraljaújhelyi, szaploncai és bodrogkeresztúri zsidó temetőnek vannak csodavárai, sírrajzói, hanem a pestinek is. És érdekes, hogy nem is annyira az orthodox temetőnek, inkább a neolognak. És még érdekesebb, hogy nem is annyira a régi rabbik sírjaitól várják a csodákat, inkább a kántorok, orvosok, ügyvédek, jogtanácsosok sírköveit borítják el kérő cédulákkal és ceruzás felírásokkal. A sujtott idők jele, hogy mikor az élőkől nemigen várhatnak segítséget, a halottakhoz fordulnak, hogy tolmácsolják a könyörgéseket a legfelsőbb trónus előtt, ahová ők már följutottak a siralomnak ebből a szenvedés völgyéből. Ködös téli reggeleken, hideg, fagyos alkonyatokon, amikor az ujjak szinte hozzáfagynak a márványkőhöz, ott állnak és írnak és írnak tele hittel és reménységgel és miután kiöntötték szívük keservét a kemény kőre, megkönnyebbülve távoznak, a lelkükben új erővel további kínládáshoz, küzdelemhez.

Lazarus főkántor sírköve tele van írva ilyen kérésekkel: „Drága rabbikám, imádkozz, hogy Tibikém-mel boldogan éljünk.“ — „Drága rabbikám, te tudod, hogy az áldásod, melyet a chüpe alatt kaptunk, nem teljesült, imádkozz, hogy sajtó sebeim gyógyuljanak.“ — A megható tipikus pesti am-haarec-ség, mely nem tudja megkülönböztetni a kántort a rabbitól. Sőt minthogy a rabbi magyar nyelven szólt hozzá a menyegző alatt, a kántor pedig héberül énekel, utóbbi tekinti rabbijának, akitől a héber papi áldást kapta. És tele van cédulákkal Jakobovics Fülöp orvostudor sírja is, akinek kövén olvasható, hogy 43 évig volt kórházi orvos. Elegendő arra, hogy az egészségért könyörgők hozzáforduljanak. „Drága doktorkám, segíts, hogy leányom felgyógyuljon gyógyíthatatlan betegségéből.“ És a szomszédságában Wolfgang Holitscher „Bürger und Gemeinderath.“ Tehát tanácsokat kérnek tőle pörös ügyekben: „Tedd, hogy sorsunk jobbraforduljon a... pörben és fordítsd felénk a bíró szívét.“

De természetesen jut a rabbisíroknak is „kvitli“ hőven. „Özv. S. S. könyörög hozzád Rabbikám, imádkozzál, hogy fiam visszanyerje az állását. És vezesd jó útra többi gyermekeimet, kik nagyon sok bánatot okoznak nekem.“ Ez a motívum, hogy férjem, fiam állást kapjon, vagy visszakapja az állását a legsűrűbben fordul elő. Jellemzője a mai tragikus időknek. „Mélyen tisztelt Főrabbi — szól egy másik kevésbé bizalmas cédula dr. Adler Illés sírján. — Tiszteletteljes híved kér, imádkozz családjáért, kit te még oly boldognak láttál.“ És egy másik cédulán: „Drága jó rabbi, bete für uns alle Parnosze.“ Félig magyar, félig német, az átmeneti időkből. Egy másik: „Jóságos rabbi, imádkozz, hogy uram visszatérjen hoz-

zám. Hiszen te adtál össze minket.“ Dr. Weisz Miksa sírján van talán a legtöbb ilyen „kvitli“. Tanítványai nem felejtették el. „Drága rabbikám, mesterem, imádkozz, hogy a nosztrifikálásom sikerüljön.“

Tovább böngésszük a cédulákat, felírásokat:

„Tisztelendő Uram, imádkozz értem, hogy jól férjhez menjek. Mielőbb.“ Egy másik: „Drága rabbikám, imádkozz, hogy a jó Isten felém fordítsa Jenő szívét és szünjön meg reám haragudni.“ Egy öreg özvegy asszony kéri: „Imádkozz, hogy küzdelmes, fáradt életem véget érjen.“ Egy másik: „Mély alázattal esedezem Magasságodhoz, hogy legyen szószólóm jó Istennél, hogy segítsen ahhoz, hogy rövid kis életemet megoszthassam valakivel és ne kelljen egyedül élnem, hanem megoszthassam azt egy jó, gyengéd férjjel. Ígéretet teszek, hogy alázatos híve maradok. Kezeit hálásan csókolja“... Fiatal leány-e, aki annyi alázattal ír, vagy özvegy, ki „rövid kis élete“ számára kér kegyelmet, nem tudható. Ezek a kérelmek különben a ritkábbak közül valók. A legtöbb esetben a motívum „panasza“ a megélhetés, az állás, a munkahely: „Vedd oltalmadba drága kis fiamat, hogy munkát kapjon és szegény szerencsétlen sorsüldözött uramat, hogy újra álláshoz jusson.“ Két csapás sujtott le itt egyszerre. Apára és fiúra. És az asszony megy megtört szívvel, talán gyöngé, beteg lábakkal ki a temetőbe, a sírok közé. Egy pillanatra felüdül a lelke az illatos virágok között, miket a Szent Egylet, annyi szerető kegyelettel ápol, aztán kitör a szívből a panasz és megörökítik egy puha kis cédulán vagy a kemény márványkövön. És az Úr a magasságban csak a szív szavát hallja. bármilyen formában száll Trónusa felé... P. J.

Perlrott Csaba Vilmos: Havas táj

DANIEL LESSMANN CSODÁLATOS ÉLETE

EGY ISMERETLEN ZSIDÓ ÍRÓ FELFEDEZÉSE

Daniel Lessmann

Daniel Lessmann nevét nem őrizte meg az irodalomtörténet, vagy helyesebben csak az irodalomtörténet őrizte meg, amely pontosan számon tart nevet, könyvcímet és évszámot. Így szerepel Lessmann neve is a legnagyobb német irodalomtörténetben Josef Nadler „Literaturgeschichte der deutschen Städte u. Landschaften“ című hatalmas kézikönyvében — mint a „Weltschmerzjuden“ egyik tipikus képviselője. A másik képviselője a „zsidó világfájdalomnak“ az a Heinrich Stieglitz zsidó költő, akinek nevét — a berlini irodalmi szalonokban híres felesége Charlotte Stieglitz őrizte meg, ki állítólag azért lett öngyilkos, mert ezzel férje számára költői emóciókat akart okozni.

Daniel Lessmann Heine barátja volt, s Goethe is igen sokra tartotta munkásságát. Neve mégis eltűnt, hogy most romantikus életén át újra felelevenedjék.

Daniel Lessmann élete romantikus zsidó élet, amelynek tragikus futását talán csak úgy tudjuk megérteni, ha behelyezzük korába, az „Új Németország“ akkori úttörő szellemébe. Egy kis neumarkti városkában, Soldinban született 1794-ben. Gyermekkor szomorú lehetett, sőtétlen emlékezik vissza azokra a harcokra, amelyekkel a szegény zsidó gyermek felverekedte magát a zsidók előtt akkor megnyílt egyetemi pályafutásig. Orvos lett és Schillerrel együtt résztvesz a német szabadságharcokban, mint katonarvos. A híres lützeni ütközetben megsebesül, s ezzel kezdődik életének tragikus futása, a „zsidó tragédia“. Abban a lazarettben, ahol a fiatal zsidó katonarvos fekszik, az önkéntes ápolónők között van Marie-nővér, egy nagyon előkelő lützeni polgár leánya. Pár hét, a seb behegged, de a zsidó orvos új, kettős sebtől vérzik: szerelmes lesz Mariebe, azonban a szülők útját állják, hogy a fiatalok: zsidó orvos—keresztény lány egymásé lehessenek. A másik sebet is a zsidó kapja. Ha olyan hős is volt, a háborúnak vége, s a hadsereg nem reflektál a zsidó katonarvos szolgálatára. Elismerés és dicsőség helyett — *obsit*, elbocsátólevél.

Négy keserű év következik ezután. A fiatal orvos nehezen tud beleilleszkedni az életbe. Tele van lángolással és ugyanakkor mélabúval. A betegek helyett inkább a *humaniora*-k foglalkoztatják, a költészet, az irodalom. A szerelmes fiatal orvos műzsája továbbra is Marie marad, a német patricius-leány, aki kitart szerelmese mellett. A fiatal írónak komoly sikerei vannak, s négy évi kínlódás, harc és küzdelem után megnyílik mégis előtte az élet minden szép lehetősége: a berlini zsidó kórházban egyik tisztelője jól dotált orvosi állást szerez a számára. Most azután felléphet kérésként, de hiába: visszautasítják. A lány anyja nem ellenezné a házasságot, ha — áttér. De ha ezt megteszi — elveszti állását, s ezzel a lehetőséget is, hogy feleségül vehesse imádottját.

Nincs választása, s így kétségbeesett lépésre szánja el magát. Otthagyja az orvosi állást, s Bécsbe menekül, ahol O'Donnell gróf gyermekei mellett nevelő lesz. De itt sincs maradása. Innen Olaszországba menekül, ahol lassan megnyugvást talál. Ekkor jelenik meg két könyve, melyek iránt most nagy érdeklődést mutat az a német irodalom, — amelynek nem a 3-ik birodalom a határa. A „Wanderbuch eines Schwermütigen“ még nagyon nyomott hangulatú könyv, de már a nagy regénye „Louise v. Halling in Briefen aus Spanien“ Itália kék egétől derűs.

Öt évet él Olaszországban, anélkül, hogy szerelméről elfeledkezett volna. S ekkor bekövetkezik a nagy tragikus fordulat: levelet kap. Marie édesapja írja. Jöjjön azonnal, a szerencsétlen teremtés sorvad, pusztul, ő, csak ő mentheti meg. S az utóirat. „S mert talán a házasság is szóbajöhet, a feltétel az, — hogy kikeresztelkedni“.

Lessmann jó zsidó volt. De keserű harcok után a szerelem győzött zsidó érzésein. Az első német állomáson kitér, hogy mire szerelméhez érkezik, már felmutathassa keresztlevelét.

S mire megérkezett — a lány halott volt.

Pár nap múlva Wittenberg és Kropstadt közötti országúton, egy fiatalember holttestére találtak az egyik árokmenti fán. Egyik zsebében friss keresztlevelével bizonyította, hogy a halott ama Daniel Lessmann soldini születésű orvos, aki pár nap előtt vette fel a kereszttségét. A másik zsebében kéziratok.

Ez Daniel Lessmann életének története. Nevét elfelejtették, s könyveiről se tudna senki, ha Hermann Conradi, az „Adam Mensch“ híres írója újra fel nem fedezte, s ki nem adta volna. Így frissült fel Lessmann neve, akinek újra megjelent írásai az akkori német irodalom egyik legbölcsőbb, legfinomabb gondolkodóját reprezentálják.

Élete dokumentum számunkra. Zsidó dokumentum és emberi örök sors — zsidó sors.

Zsidó matrózok
Reich Jenő
szentföldi
felvételeiből

PETERDI ANDOR: AZ ÉGEN MÉG MINDEN A RÉGI

FELOLVASTA A BUDAPESTI RÁDIÓBAN 1933 DECEMBER HÓ 11-IKÉN.

Negyven esztendővel ezelőtt került Prokop Sámuel egy felvidéki faluból a fővárosba, ifjú feleségével. Miután megnősült, nagy ambíciók lobogtak föl benne, de falujában az érvényesülési lehetőség semmiképpen sem volt arányban az ő nagyratörő lelkületével, ezért hátat fordított a csöndes, szegényes pátriának s idejött, hogy kipróbálja erejét és szerencsáját. Ahogy megérkezett a pályaudvaron, úgy érezte magát, mint aki hadvezéri küldetésben megérkezik a csatamezőre. Csak éppen a két nehéz koffer, amit verejtékezve cipelt, juttatta eszébe, hogy ő az élet egy szegény közkatonája csupán s amint a rajzó emberek között a kijárat felé tartott, szent hittel ismételte magában a szavakat:

— Prokop, neked itt győznöd kell!

Egyik kezében a koffer meg egy táská, a másik karjába az asszony csimpaszkodott s így hömpölyögtek, bukdácsoltak, sodródtak a kavargó tömeggel a kijáratokhoz s azokon is túl a dübörgő körútra. Prokopnak alig volt ideje körültekinteni s gondolkodni azon, hogy merre vegye az útját, máris eléje ugrott egy pirossapkás emberke:

— Olcsón hazaviszem kérem! — és már nyúlt is a koffer után.

Prokop egy pillanatra meghökken, végigmustrálta ezt az előzékeny embert, aztán engedelmesen átadta a koffert meg a táskát s míg az a vállára igazgatta a podgyászt, háttortalanul kérdezte:

— És mennyiért viszi nekem?

A hordár még lódított egyet-kettőt, hogy jól megfukdja a koffer a vállát, aztán így szólt:

— Attól függ, hogy hova viszem; ha messze, többet, ha közel, kevesebbet. Milyen utcába tetszik...

— Milyen utcába? — S Prokopnak most jutott eszébe, hogy ő tulajdonképpen azt sem tudja, hova is menjen? — Először is lakást szeretnék találni. Szobát, egy rendes családnál, mert kérem, én most vagyok először Pesten.

— No, ha csak lakás kell — nyugtatta meg a hordár. — Tudok én egy szobát. Jó családnál, nem messze az én lakásomtól. Itt van az Akácfa-utcában. Tessék csak velem jönni, tudom, nagyon meg lesznek elégedve.

Így vonult Prokop Sámuel és ifjú neje a hordár oldalán az első hónapos szoba felé. Útközben még azon tépelődött Prokop, hogy miféle ember ez, aki most az ő szolgálója, útbaigazítója, lakáskeresője? Azután meg miért visel pont piros sapkát? Miért nem kéket vagy szürkét, feketét vagy zöldet? Pont pirosat. És mit jelent az a szám rajta? E rejtelmes dolgokra kért magyarázatot a verejtékező embertől.

— Mondja csak, maga ebből él, hogy koffereket cipel?

— Igen, kérem, én „hordár“ vagyok. Itt állok a pályaudvar mellett, ez a posztom — világosította fel jóindulatúan.

— Hordár? — tűnődött Prokop. — És a sapkája miért piros?

— Minden hordárnak piros a sapkája. Ez szabály, kérem, hogy messziről megismerjenek minket. És rajta van a számunk, én vagyok a 376-os. Sokszor ránk bíznak nagyértékű holmit s kíséret nélkül visszük, ahova éppen kell s megnézik a számunkat, hogy tudják, hogy kivel küldték. Ez, kérem, bizalmi állás, büntetlen előélet kell hozzá, meg erkölcsi bizonyítvány — világosította fel a hordár Prokopot.

— Nehéz kenyér — jegyezte meg Prokop.

— Hát kérem, nehéz. Nekünk, hordároknak bizony izzadnunk kell a garasokért. De vannak „küldöncök“ is. Azoknak már könnyebb. A „Hordár Egyesület“ osztályoz. Az erősebbeket hordároknak osztja be, a gyöngébbeket küldöncöknek. Azoknak nem kell koffereket, ládákat cipelniük. Jó posztot is kapnak, ők a parádés lovak, mi meg igás lovak vagyunk. A küldönc egy úr — folytatja felvilágosító előadását a hordár — két helyen is fizetik az utér. Az egyik helyen megkapja a járandóságát, a másik helyen meg a borraalót. Nekünk a legrosszabb. Nehezen keresünk és — keveset.

Prokop Sámuel ezek után tiszta képet nyert a hordári foglalkozásról s egyben elhatározta, hogy hordár semmiesetre nem lesz. Végre odaértek ahhoz az akácfa-utcai házhoz, ahol a szoba kiadó. Ez az első emelet 4-es számú lakónál volt. Mikor benyitottak, Prokop illendően bemutatkozott a főbérlő asszonynak, aki nyájasan betesékelte őket a kiadó szobába:

— Tessék körülnézni. Egészséges, világos és féregmentes — szónokolt az asszony — a ház is csendes. Nappal is lehet aludni.

— Mi csak éjjel szoktunk aludni, — felelt erre Prokop, hogy elhárítsa magától a henyélés látszatát is.

S miután jól körültekintett a szobán, alku nélkül kivette s a hordárt kifizetve, útjára bocsátotta.

Végül magukra maradtak.

A kis szoba ablakai az udvarra nyitak s az utca zajából alig hallottak valamit. Egy nagy ecetfa állt az udvar közepén s azon csiripeltek a verebek. Prokop hanyattfekve a szoba plafonjára bámult s hallgatta a csicsergést, közben az is a fejében motoszkált, hogy most már mihez is fog kezdeni ebben a városban, ahol az emberek olyan szívélyesek és előzékenyek, ahogy ő ezt eddig tapasztalta. De csakhamar elhessegette magától a gondokat s pihent. Felesége, miután egy kicsit kifújta magát, hozzálátott a kicsomagoláshoz és mindent elrakott, elrendezett, ahogy az egy rendes asszonyhoz illik. Azután ő is lepihent.

Másnap már Prokop nyakába vette a várost, hogy szétnézzen, mihez is lehetne itt fogni. Állásba is menne, gondolta, valami üzletet is kezdene, amihez nem kell sok tőke, vagy esetleg társulna valakivel egy rentábilis kis vállalkozáshoz. Sok mindenre gondolt s végül is azzal vigasztalódott, hogy, ahol annyi ember megél, ott ő se fog éhenhalni. Reggel már korán talpon volt s frissen, duzzadva a tetterőtől, hagyta el kis hónapos szobácskáját s este fáradtan, csüggedten került haza, persze minden különösebb eredmény nélkül. Eleinte, amíg nem ismerkedett meg emberekkel, még kilátása sem volt semmire, később, mikor már itt-ott szerzett ismerősöket egy kávéházban, kifőzésben, vagy a templomban, akkor már volt valami kilátás, hogy elhelyezkedjék valahogyan. A kilátás azonban csak kilátás maradt s Prokop Sámuel fogyasztotta azt a kis pénzt, amit magával hozott hazulról. Így múltak a hetek és Prokop nem tudott egy árva garast keresni. Az asszony otthon kétségbeesett, ő jól tudta, ha ez még soká így tart, akkor még a lakbért sem tudják elsejére kifizetni. Mi lesz akkor? És mikor este Sámuel olyan mélységesen keserű ábrázattal belépett az ajtón, felesége már tudta, hogy megint csak semmi s egy nappal közelebb vannak a pusztuláshoz.

A sorozatos kudarcok nagyon letörték Prokop Sámuel. Most már nem azt mondta, hogy: „Prokop, neked győznöd kell“, hanem azt, hogy:

— Prokop Sámuel, ebből baj lesz...

És egy gondterhes, álmatlan éjszakán sok minden jutott az eszébe, többek között az is, hogy éhen fog halni együtt a feleségével, meg azután arra is rájött, hogy az emberek itt ebben a nagy városban nem is olyan szívélyesek és előzékenyek, mint ahogy azt az első napokban tapasztalta, amíg a — pénze tartott. És eszébe jutott a hordár, aki őt ide bekvártélyozta s itt megállt az ide-oda csatangoló gondolat menete. Egyszer csak hangosan odaszól a felesége felé:

— Hát összedőlné a világ, ha én fölcsapnék hordárnak, „küldöncnek“?

De a szegény asszony mitsem hallott e szónoklatból, mert mélyen aludt s Prokop e nagyszerű gondolatra úgy felvillanyozódott, hogy még arról is megfeledkezett, hogy éjszaka van. Nem is húnta le reggelig a szemét. És ahogy gyűrötten fölkel, ez volt az első szava az asszonyhoz:

— Meg vagyunk mentve. „Küldönc“ leszek. Ezt ma éjjel határoztam el és csak azt sajnálom, hogy ez előbb nem jutott eszembe.

Az asszony tájékozatlanul bámult a férjére:

— Prokop, te, úgylátszik, megzavarodtál. Mi az, hogy „küldönc“. Én ilyent még sose hallottam.

— Én nem zavarodtam meg — felelt szelíden Prokop — te nem tudod mi az a „küldönc“? Hát megmondom: hordár. Emlékszel arra a pirossapkás emberre, aki idehozott bennünket? Szám is volt a sapkáján. Az egy hordár és ilyen a küldönc is, csak előkelőbb, az nem cipel kofereket, nem húz kocsit. Csak leveleket és izeneteket visz.

— Nem vennének föl engem is küldöncnek? — kiáltott fel az asszony örömeiben.

— Várjál, még eddig engem se vettek föl. Nem olyan egyszerű dolog az. A „küldönc“ az egy bizalmi állás, sok minden kell hozzá. Büntetlen előélet, honosság, illetőség, erkölcsi bizonyítvány és a jó ég tudja még mi?

— És amig mindezeket megszerzed — szörnyülködött az asszony — addig éhen halhatunk tízszer is.

— Csak ne ijedezz — nyugtatta meg Prokop. — A büntetlen előéletem megvan, a honosságom megvan, az illetőségem megvan, erkölcsi bizonyítványom: az nincs. De azt majd te állítod ki nekem. Remélem, elég erkölcsösnek találasz, ha hozzám jöttél feleségül.

— Sámuel, ha nem volnál erkölcsös, akkor is adnék róla neked egy bizonyítványt, csak hogy „küldönc“ lehess.

És Prokop keresett levélpapírt, megíratta feleségével az erkölcsi bizonyítványt, azonkívül előkotorásztá összes irományait s ment a nagy útra. Az első hordárt, aki utjába akadt, megkérdezte, hol van a Hordárok Egyesülete s amint megtudta, egyenesen odatartott. Mondanom se kell, hogy Prokop szíve, hogy dobogott, amikor oda benyitott s látta a komoly tekintetű és tiszteletet követő szakállas férfiakat.

— Itt dől el a sorsom — gondolta magában — s félszegen előadta jövetele célját:

— Küldönc szeretnék lenni, kérem. Elhoztam az irásaimat is — és már elő is vette azokat zsebéből s oda nyújtotta egy nagy szakállu öreg úrnak, aki bizonyára az elnök lehetett.

Egyszóval a felvétel rendje és módja szerint intézték Prokop Sámuel ügyét is s azzal bocsátották útjára, hogy néhány nap múlva értesítik s bementették a lakcímét. Miután ez is megtörtént, alázatos hajlongások közben kihátrált az ajtón s az első lépcsőn lebillenve, majdnem hanyatvágódott. Mikor kint volt már az utcán, megtörölte verejtékes homlokát s magában motyogott:

— Ennyire már eljutottunk, ez is valami. Ha Isten akarja, úgy én mégis csak küldönc leszek...

S így hangosan morfondírozva hazafelé tartott.

Prokop két hétig türelmesen várt a kinevezésre, de bizony a Hordárok Egyesülete csak nem jelentkezett. Erre Prokop megunva a várakozást, bement, hogy megsürgesse a maga ügyét. Mikor az egyesület ajtaját kinyitotta, ott látta ugyanazokat a korifeusokat, akikkel elsőízben beszélt. Az egyik közülük, a nagyszakállú föl is ismerte Prokopot s azzal fogadta, mialatt ő kalaplevéve alázatosan állt előtte:

— Maga az a Prokop, aki küldöncszámért folyamodott?

— Igen, én vagyok, kérem.

— Jó, hogy bejött, mindjárt kikézbessítetem magának az egyesület határozatát. Megkapja a számot, viselje ezután jól magát s ne hozzon szégyent a testületre.

Prokop körül forgott a világ. Ő megkapja a küldöncszámot s ügyefogyottan köszöntgette az urak jószágát s egyre csak azt hangoztatta, hogy teljes életében becsületes ember volt és az is marad.

Nem telt bele tíz perc s Prokop kezében volt a végzés, mely szerint ő lesz az 504-es számú küldönc a Hatvani-utca egyik sarkán. A szép, vadonatúj pléhszámot is megkapta, bizonyos összeg lefizetése ellenében s utasították, hogy a piros sapkát saját költségén vegye meg s a számot előírás szerint elől varrassa rá. Prokop ész nélkül rohant a sapkakészítőhöz, mindjárt vett is egy fess hordársapkát, a fejére nyomta, persze, miután a szám is rajta volt, rohant haza az asszonyhoz.

Mikor a szobába belépett, kemény haptákba vágta magát és szalutálva így szólt az asszonyhoz:

— Küldönc lettem!

A holdog asszony a nyakába borult:

— Samukám, hála az Istennek! Úgy örülök, hogy küldönc lettél. Olyan jól áll neked ez a sapka, mintha csak alája született volna. Az Isten is küldöncnek teremtett! — lelkesedett az asszony s alig bírt betelni az úrral. Prokop meg úgy érezte magát, mintha tábornoki rangot nyert volna a láthatatlan mennyei nagyvezértől. Jó „standot“ is kapott, a Hatvani-utca és Egyetem-tér sarkán. Minden nap szépen keresett, ő lett azután az egyetemi hallgatók bizalmasa, postása. A legsűrűbb két útja volt: a rózsaszín, illatos levélke a „kedveshez“ és a batyu vagy ékszer a zálogházba. Ezeket a diákszolgálatokon kívül az előkelő Podmaniczky báró is gyakran foglalkoztatta. Egyszóval az előkelő negyed előkelő hordárja lett Prokop Sámuel. Szemben vele egy másik hordár kartársra rossz szemmel nézte Prokop sok jövedelmét. Prokop minduntalan hiányzott a posztjáról és ő meg csak állt, állt és hiába várta az urakat. Ezt a hordárt Steinernek hívták és a Steiner, hogy magára is fölhívja valahogy a járókelők figyelmét, gondolt egy merészet s megnövesztette a szakállát — a la Ferenc József őfelsége. S ehhez a szakállhoz, mintha csak hozzáidomult volna egész arca, orra, szeme, mindenben hasonlított a nagy Habsburg-hoz. Ennek meg is lett a sikere, mert ezután divatha jött a hordár „Ferenc József“. Prokopot darabig ette a méreg s folyton csak azt hajtogatta:

— Steiner megbolondult, Ferenc Józsefnek képzelem magát! Majd még beviszik a Lipótmezőre.

Ennek dacára sem csappant meg Prokop Sámuel jövedelme, csak az a Ferenc József-szakáll fájt neki.

Arra az időre esett Vilmos császár látogatása Budapestre, a történelmi jelentőségű találkozása a két császárnak. Lázban és lobogódíszben tündökölt a város és ez ünnepeles alkalomra Steiner külön hordár-díszruhát csináltatott magának. Prokopot erre majd megütötte a guta s megint csak azt mormogta egyszerű hordártársaihoz:

— Az az örült Steiner azt képzelem, hogy az ő tiszteletére van lobogódíszben a város, még új ruhát is csinál-

tatott magának, azt hiszi, hogy Vilmos császár majd lelép a kocsiról, amikor bevonul s keblére öleli — mondván —: szervusz felség, de szép uniformisban vársz itt rám a sarkon. Szavamra, ezt gondolja ez a bolond Steiner.

És Prokop dúlt-fúlt s törte közben a fejét, hogy mi képpen főzhetné le a nagyzóló Steinert. Le is főzte, még pedig alaposan. Egy nap beállított a borbélyához e szavakkal:

— Olyan bajuszt akarok, amilyen Vilmos császárnak van, sűrűt, keményen fölfelé állót.

— Meglesz, Prokop úr! Tessék helyet foglalni.

És a borbély formálta, sütögette, kötötte Prokop nyűtt, lelógó bajuszát, s nem telt bele egy óra, Prokop tükörbe nézve, Vilmos császárra hasonlított.

— Az a Steiner most meg fog pukkadni. Ha ő Ferenc József, úgy én Vilmos császár leszek.

És Steiner valóban majd elájult, mikor Prokop Vilmos császár képében megjelent a posztján. A közönség is észrevette a fejedelmi hordárokat, mosolyogva nézegettek őket s valaki végig is akarta őket egy nap kocsikáztatni a fellobogózott utvonalon, de a két ellenfél nem állt kötélnek.

Sok hordár követte azután e két úttörő divatját. Minden valamire való hordár egy-egy európai fejedelmet ábrázolt az utcasarkokon. Volt itt spanyol, görög, portugál király, francia köztársasági elnök. Egyszóval Európa minden fejedelme képviselve volt a főváros utcáin a hordárok között.

Ez volt a hordárok aranykora. Divatjuk volt, jól ke-restek s komoly társadalmi tényezőkként szerepeltek a városi életben. Külön zsinagógájuk is volt.

A nagy zenitről ezután egyszerűen kezdődött a hanyatlás s a nagy római birodalom pusztulásaképpen hullt szét a hordárok birodalma is.

Hogy kezdődött?

Prokop vette észre a pusztulás első jelét.

Egy szép napon azt látta megdöbbenéssel, hogy a lóvonat helyébe valami lónélküli teremtszerű monstrum szeli át a körutakat.

— Hát ez meg milyen csoda? — kiáltott fel magánkívül Prokop, mikor az első villamost megpillantotta. — Hol vannak a lovak? Mi viszi ezt az ördögi szalonkocsit?

S minthogy nem tudott magának kellő magyarázatot adni e csodáról, csak csóválta a fejét s megpödörte fejedelmi hajuszát. Nemsokára utána feltűnt az első autó a szemé előtt, Prokop megint csak csodálkozott:

— Hát ez meg micsoda! Ennek már nem lesz jó vége. Az embereknek már nem elég gyors a villamos, már autókoci kell nekik. Repülni akarnak, mint az istennyila. Itt a világ vége.

Prokopnak sehogyse tetszett ez az újfajta világ s bizony az ő jövedelme is megcsappant. És hiába törte ezen a fejét, nem tudta az okát megtalálni. Azért valahogy csak eltengődött, s még mindig keresett annyit, amiből szegényesen hár, de meg tudott élni.

Egy napon azután egy újabb csodára ébredt. Egy biciklis-boy röpült el előtte.

— Hát ez meg micsoda szerzet? — kiáltott föl magánkívül és mikor megtudta, hogy ezek pedig az új kor hordárjai, megjósolta az új Ninivét, az emberiség végső pusztulását.

Szomorúan handukolt hazafelé egy este s alig kereste már meg a másnapra valót. Felesége sehogyse tudta odahaza megérteni, hogy Prokop miért jön szomorúan s egyre kevesebb és kevesebb jövedelemmel.

— Már zsirra se telik, már a szombatot se tudjuk megtartani rendesen, a lakhérrel is hátra vagyunk még. Mi lesz ebből, Sámuel?

És Prokop rezignáltan felelt:

— Az egész világ fölfordult. Kijöttünk a divatból. Villamos, autó, boy, egymásután jönnek az új csodák és minden új csoda a szegény hordárok kenyerére tör. Ez az oka, hogy már nem tudok keresni. Elköltözünk innen, olcsóbb lakást veszünk, összehuzzuk magunkat s lesz ahogy lesz.

Úgy is történt. Prokop Sámuel egy kis pincelakásba költözött s a rossz évek során megöregedett, hetyke fejedelmi bajusza lekonyult, hajdan szép piros sapkája megfakult s úgy állt ott az utcasarkon a posztján, akár a divatja múlt konflis az ő éhező lovával, szomorú emlék a múltból, az új nemzedék most már rajtuk csodálkozik.

— Van még hordár, látni még konflist?

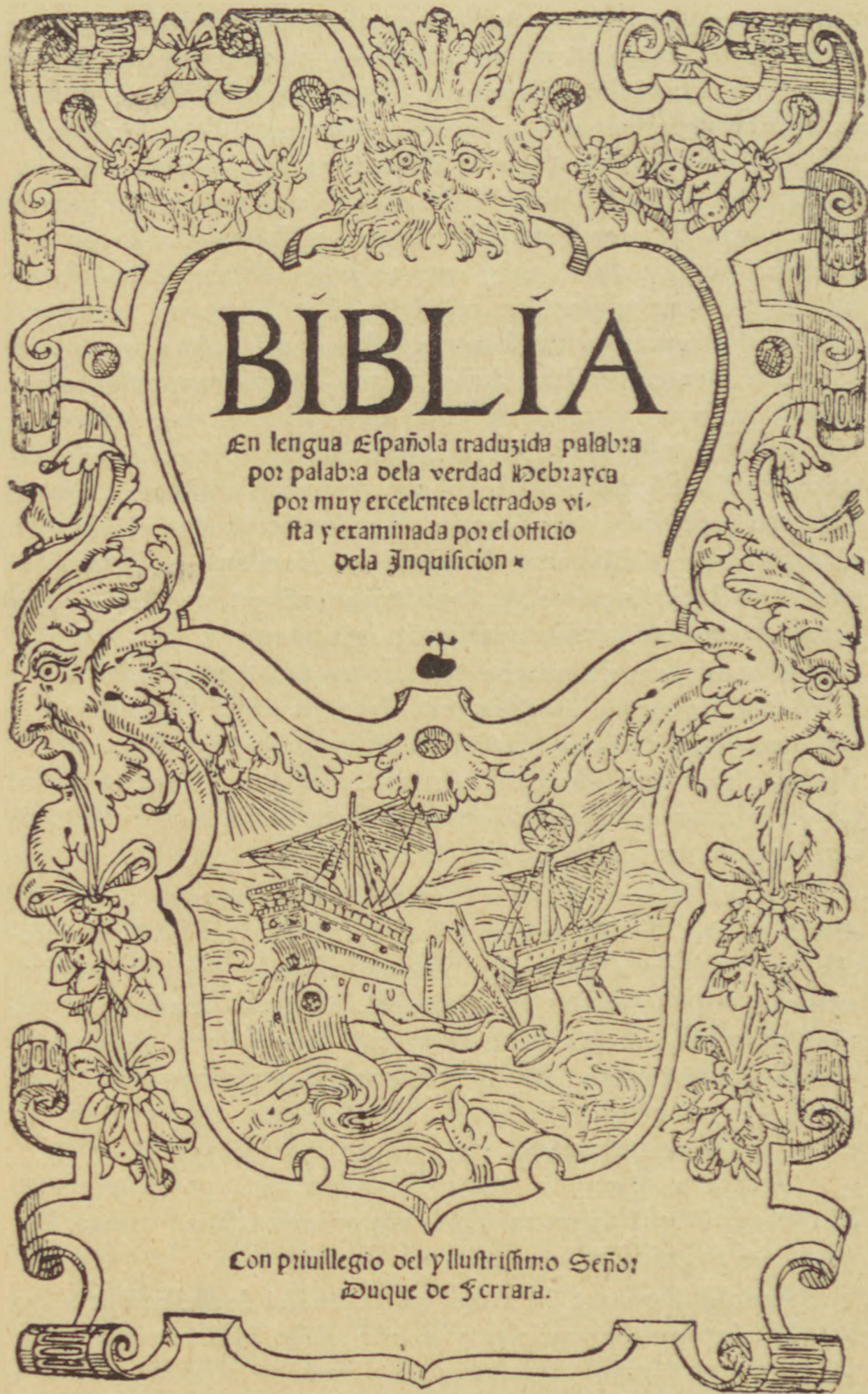
És Prokop egy péntek este hazabandukol üres zsebekkel, a szoba sötét, mikor belép, nem égnek gyertyák az asztalon, se fonott kalács, se vacsora s csak a hold világítja meg a pinceszobát. Prokop húsán mondja:

— Nem kerestem semmit.

— Nem tudtam gyertyát se gyújtani — felel az asszony —, még jó hogy a hold világít.

Prokop lehorgasztottan áll a szoba közepén, fölnéz az ablak irányában a holdfénybe s az asszony felé szól halkán:

— Az égen még minden a régi, a csillagok fénylenek, a hold világít... csak itt megy ki minden a divatból...

Abraham Usque Ferraraban 1553-ban megjelent híres spanyol bibliájának címlapja

BENJAMIN BÉLA: IRÓK ÉS IRÁSOK

Két könyvkiadói ismertetés fekszik előttem. Az egyiket annak a kis dunántúli falucskából elszakadt zsidó vándordeckának neve jelzi, ki a legnagyobb és legsúlyosabb értékű német könyvkiadó vállalatot alapította: *S. Fischer*. A másik kiadó jelzése: *Querido Verlag Amsterdam*, s ez az emigrált német irodalom munkáit adja ki. Ennek a két kiadónak egymás mellé állításából szinte teljes képét kapjuk annak, hogy mit jelent az a *szellemi* emigráció, amely úgy érzi, hogy nincs többé szava a német nyelv hivatalos birodalmában, de amely mellett az egész világ olvasó táborának érdeklődése tesz tanuságot.

A *Fischer Verlag*, ilyenkor a „karácsonyi könyvpiacra” hozza ki a német irodalmi termelés legjavát. Ennek az évnek is megvan a maga szenzációja: emigráns író zsidó regénye, *Th. Mann „Joseph und seine Brüder”* trilógiájának első része. Ezt a hatalmas munkát közben magyarra is lefordították — „Jákob” — Athenaeum kiadás — s így a magyarul olvasók nagy tömegei is megismerhették. Közel tíz éve foglalkoztatja a Nobel-díj nyertes Thomas Mannnak ennek a bibliai trilógiának gondolata. A trilógia első részének megjelenését már nem érthette meg német földön: ő is, a Nobel-díjas, emigránssá lett, de úgy érezte, hogy nincs joga könyvének megjelenését elvonni régi kiadójától és ezen át a hatvanmillió német néptől. Mann mellett a klasszikus Hermann Hesse-nek fiatalkori műve, az autobiographia számba menő „*Hermann Lauscher*” jelzi a mai német irodalmat, s a többi: igen közepszerű írók jelentéktelen írásai. Ezzel ki is merül a legnagyobb német könyvkiadó és mondhatni így: a német könyvkiadás ez évi produkciója. De talán még sem teljesen. Német közlés szerint Németországban fog megjelenni a fagyosan semleges Jakob Wassermann új könyve, aki évek előtte a „*Mein Weg als Deutscher und Jude*” híres könyvében még csupa keserű tétovázás volt, de ma már nem kíván letérni a kitaposott útról, még ha az a Harmadik Birodalmon visz is keresztül. Új könyvének címe: „*Joseph Kerkhovens dritte Existenz*” és hősének Martin Mordann-nak figurájában a klasszikusan zsidó sorsú Maximilian Harden — a legvilágosabban látó, legélesebb, legbátrabb német publicista életének utolsó, tragédiás szakaszát írja meg.

Állítsuk ezzel szembe ennek a most megismert amsterdami kiadónak kiadványait. Ime az írói: Lion Feuchtwanger, Emil Ludwig, Heinrich Mann, Joseph Roth, Ernst Toller, Hermann Kesten, Arnold Zweig, Alfred Döblin. Olyan névsor ez, mellyel egyértékűt a határokon belül maradt német irodalom nem tud felmutatni.

Új kiadásban jelenik meg Feuchtwanger „*Der jüdische Krieg*”-je is, amelynek első, német kiadását beőrölték, mialatt ez a hatalmas alkotás a világ legtöbb kultúrnyelvén már diadalútját járja. A magyar kiadást a kitűnő Pantheon hozta ki hihetetlenül olcsó áron, Dormándy László fordításában. De Feuchtwanger új könyvvel is szerepel. Új regényének: „*Die Geschwister Oppermann*” a címe, zsidó vonatkozású.

Heinrich Mann a mai Németország psychografiáját írja meg és mi lehetne más könyvének címe, mint: *Der Hass*, — a gyűlölet.

Arnold Zweigot is a ma problémája foglalkoztatja, az a tehetségtelenség, amely e nehéz idők játékszerévé tette őt és annyi társát (*Spielzeug der Zeit*) s elsodorta őket a német szellemi élet legelejéről, anélkül, hogy helyük megváltozott volna az emberiség szellemi életének élén.

Zsidó szempontból a legérdekesebb az a tanulmány, amelyet a német írók egyik legérdekesebbje Alfred Döblin

a zsidó kérdés megoldásának szentel. Döblin híres „berlini” regényében, „*Berlin, Alexanderplatz*”-ban már olyan zsidók szerepelnek, kiknek kaftános vesszőfutása a nagy városon át szinte Döblin útját figurázza. Most azután nyílt állásfoglaláshoz jutott ez a nagyszerű német író, aki sokkal mélyebb, semhogy divatossá lehetett volna. Könyvének címe: „*Jüdische Erneuerung*”, — s az író választ keres arra a kérdésre, hogy milyen útja lehet most már a zsidóságnak, s főképpen a zsidó középosztálynak.

Ez a kérdés most nem első ízben foglalkoztatja Döblint. Ez év elején essay-gyűjteménye jelent meg, amelynek már volt egy zsidó fejezete, s ez címében szinte állásfoglalást jelentett: „*Wie lange noch jüdisches Volk — Nichtvolk?*” Kemény állásfoglalással ostromozza ebben a zsidóságot, amely évezredek óta azzal elégszik meg, hogy csak reméljen és várjon, várja a felszabadulást, a Messiást. Nem nép az — írja, — amely mindent rábíz a várakozásra és a reménykedésre. Döblin, — aki csak most eszmél igazán rá a zsidóság és így saját maga problémáira, — úgy véli, hogy meg is találta ennek a „nép és mégse-nép” helyzetnek okát. Elsősorban a papok hűne ez, akik az aktív, harcias ősi népből „igazi keresztényeket” csináltak, a világ legtürelmesebb, mindent eltűrő nációját. „*Alltags Sklave, am Sabbat König — eine trübe Lösung*”. Valóban keserű ez a megállapítás: hétköznapi rabszolga és mégis sabbati király! Heine is megérezte ezt a sabbati királyságot, de nem látta meg — a hétköznapot. A másik oka ennek a zsidó sorsnak: az a gazdag zsidóság, amely a szolidaritást csak az alamiznáig ismeri, de alamiznán túl tud áldozni másutt és akkor, ha saját osztályérdekeinek megvédéséről van szó, — akár az üldözött zsidók ellenében is. Történelmi példája: VI. Sándor pápa alatt a római zsidók ezer dukátot kínáltak fel, ha nem engedi be az örök városba az inkvizíció elől menekülő spanyol zsidókat. És valóban ezt a példát a „nyugati” zsidóság — persze modernebb formában, — mily sokszor megismételte, ha a keleti zsidókról volt szó.

Alfred Döblin három pontban foglalja össze a zsidó kérdés megoldására irányuló javaslatát. Ezek:

1. *A zsidóság* (Döblin az „Ausländer” szót használja) teljes visszahúzódása a nyugati államokból.
2. *Ahol megmaradnak, ott kisebbségi jogok és kisebbségi kötelességek.*
3. *Általános visszavándorlás tömegtelepülés keretében, amelynek helye: a nyugatafrikai Angola, Peru, vagy Ausztrália lehetne.*

Ime, a döblini megoldás, amelyen megérzik, hogy ez a kitűnő író valójában csak most, az emigrációban eszmélt rá: zsidó vagyok! Persze, nem tudja, vagy legalább is nem akarja tudomásul venni, hogy voltak előtte mások is, nemkevésbé kitűnő emberek, akiket nem a — Harmadik Birodalom vezetett el a zsidó kérdés megoldásához. Döblin a palesztinai kérdést alig érinti: „ott úgy sincs elég hely” — írja. Arról persze nem ír, hogy hol van az „elég pénz” egy ilyen nyugatafrikai vagy perui tömegtelepítéshez.* Döblin állásfoglalásának így tehát gyakorlati értéke nincs, de dokumentuma annak az időnek, amelyben mégis csak: „*Die jüdische Erneuerung*” — a zsidó megújulás érik a zsidóságra csak most ráérezni tudó lelkekben is.

* Amint az éppen érkezett palesztinai napilapokban olvassuk, Döblin elküldte művét Palesztinába a „*Turim*” folyóiratnak közlés végett és külön előszót írt a héber kiadáshoz, melyben Palesztinára vonatkozó nézeteinek revideálását jelenti be.

HELLER BERNÁT: LÖW IMMANUEL BETETŐZTE NAGY MŰVÉT*

A Mult és Jövőben fokról-fokra kísértük Löw emlékszerű művének emelkedését. Ma a csúcsponton kilátás nyílik hátra is, az elért eredményre, előre is, az újonnan kitűzött feladatok, a zsidók faunája és ásványai felé. Pillantunk vissza. Löw arra vállalkozott, hogy fölmutatja a zsidóság viszonyát a növényvilághoz, nevezetesen: 1. hogy meghatározza a zsidó irodalomban és életben ismert növényneveket; 2. hogy a kultúranövényeknél megvilágítsa a zsidóknak részét termelésükben, terjesztésükben, földolgozásukban; 3. hogy vizsgálja a növények szerepét halachában, aggadában, folklórebán.

Löw sokkal többet adott. A héber és aram növénynevekhez hozzákapcsolja asszír és arab, néha az asszír, sőt pún, továbbá perzsa (néha ind), görög, latin, germán, jiddis, román, szláv és kivált magyar megfelelőket. A kultúranövények (pl. gabona, szőlő, cukornád, dohány, kávé stb.) során vonzó fejezeteket ad a művelődéstörténetből. Nemcsak a zsidó Szentírásban, hanem az Evangéliumban, a Koránban, Luthernél, nemesak halachában, aggadában, folklórebán kutatja a növényeket, hanem az orvostudományban, konyhában, a költészetben (melyből ebben a kötetben is bőven ad zamatos műfordításokat), a művészetben, a kabbalában, a közmondásokban, a személy- és helynevekben, a könyveimben. Az újabb költői irodalom is ad neki módot botanikus megfigyelésre: Goethe, Heine, Schnitzler, Tompa, Móríc Zsigmond és mások. Nyílt szemmel nézi a márt. Megtudjuk, hogy a filmváros Hollywood nevét: the hollywood of the Cross (kereszt szent fája) adta. Nagyszámú anekdotái közül kettőt adunk ízelítőül: Amikor X. Luce 1650-ben megtiltotta a dohányzást, a marószavú Pasquino (akiről a Pasquille el van nevezve) a falra ragasztotta a bibliai mondatot: száraz falevél ellen... mutatod ki hatalmat, aszott szált üldözöl? (Jób 13, 25). A pápa hirdetésen kérde, ki a szerzője a találó mondatnak. Pasquino megint titokban azt írja a falra: Jób (300). — Jákob Josef Ettingerről a következő mondást jegyezte fel Löw: ha tudni akarjátok, mily burnót szippantott Rasi, kérdezzétek Zunftól; de ha tudni akarjátok, mit mond Rasi, akkor tőlem kérjétek.

A Mult és Jövő népszerű jellege, szűk tere nem engedi meg, hogy a hatalmas műnek nyelvtörténelmi tartalmát ismertessük. Pedig ezen a téren Löw meghatározásai, felfedezései, intuíciói a legbámulatosabbak, legjelentősebbek. E helyütt szöbakerülnek: 1. a zsidóság viszonya a növényvilághoz; 2. művelődéstörténelmi megállapítások; 3. magyar vonatkozások; 4. személyes vonatkozások. Az a kép, melyet Löw a Szentföldnek mai növényzetéről, növénygazdaságáról ad, külön bemutatást érdemel.

I. A ZSIDÓSÁG VISZONYA A NÖVÉNYVILÁGHOZ.

A Szentírás Izraelje nomád korán túl földet művel, kertészkedik, a természet ölen él. A tannák és amorák sem szakadtak még el a természettől. Juda b. Simon a bibliai szót Lev. 19, 23 parancsnak értelmezi: ha bevonultok az országba, kötelelégtek gyümölcsfát plántálotok; kövessük Istent: amint Ő kert (éden) plántálásán kezdte a művét, úgy Izraelnek is első kötelelége a szent földön, hogy gyümölcsfát növesszen (Lev. XXV, 3). Nevezetes a tétel: a fák

a kultúrának hordozói (Jer. Baba Batra II, 13c), oly elv, mely a mai Palesztina újjáépítését is irányítja. Ha gyümölcsfát kivágnak, jajkiáltása, ámbár mi nem halljuk, áthatja a világot (Genesis R. VI, 7; Joma 20b).

A Szentírásban már Humbolt méltatja a mélyreható érzéseket a természet iránt, csak hogy a Biblia nem a természetet bámulja, hanem a teremtést, a teremtőt. Jellemző Szirach szentenciája: emberi szépség, báj gyönyörködteti a szemet, de mindkettőnél jobban a mezőnek növénye (40, 22). Ezt az érzéket megtartják a tannák és amorák is. Föltárul előttük is a világ szépsége (Joma 54b). Szombaton, ünnepkor virággal diszítették asztalukat (14). Joszi b. Bún pal. amore nem tartja megengedhetőnek, hogy az ember oly városban lakjék, melyben nincsenek zöldsüges kertek (Jer. Kiddusin végén). Simon b. Gamliel helyesli, hogy összeomló ház helyébe kertet ültessenek, mert evvel a helyet visszanyerjük a kultúrának (Tossifta Arachin végén).

A középkorban a természet iránti érzék ritkul, de ki nem vész. Valamennyi rabbinikus író közül Rasi figyeli meg legpontosabban a természetet; a bibliai verset, hogy kedves látvány felvidíti a szemet (Prov. 15, 30), úgy magyarázza; zöldelő kert, folyónak siető hullámai üdítik a szemet, vidítják a szívet, enyhítik a bánatot. Rasi mester lehetett a szőlőtermelésben, Maimuni is nyílt szemmel figyeli a növényeket, pontosan ismeri a korában használatos gyógyító füveket, Kilájim és Ukein misnájához írt magyarázatai botanikus jártasságra vallanak. A misna későbbi magyarázói, mint Obadja di Bertinoro, elmaradnak mögötte. A korukbeli zsidóság kapcsolata a természettel meglazult. A megfigyelés helyébe gyakran az ábrándozás lépett. Már Simon bar Pazzi pal. amorától ered a költői gondolat: nincs itt lenn földön fű, hogy nem volna fönn a maga csillagképe, mely biztatja, hogy nőjön (Gen. R. X. 6). A kabbala kapott ezen az ötleten, a Zohár ismétli, nincs oly kicsi fűszál a világon, melyen nem uralkodnék csillag, csillagkép az égen. Ennek alapján a növényeknek számát is akarták meghatározni a csillagoknak 1022-re beesült száma szerint. Muszlim környezetben ez a hit tovább fejlődött, minden növény fölé oltalmazó angyal van rendelve (37, 396—399). Az új-korban a kapcsolat a természettel megújul. Megisméltődnek, állandósulnak a törekvések, hogy a zsidóságot földművelésre szoktassák. A palesztinai telepek megújítják Izraelnek bibliai viszonyát a földhöz. A növénytan kutatásokból is kiveszik a zsidók a részüket: első helyen Ferd. Jul. Cohn boroszlói egyetemi tanár, aki a bacillusok felfedezésében megelőzte Koch Róbertet. A kolozsvári egyetemen Kanitz Ágost tanítja a növénytant. A Szentföldön a botanikai kutatásnak egész iskolája virul föl.

II. MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELMI MEGÁLLAPÍTÁSOK.

Egyik óhajtásunk, melyet a Flóra megelőző kötetének bemutatásánál a Mult és Jövőben nyilvánítottunk, nem valósult meg. Löw nem vállalkozott arra, hogy összehasonlító szótári alapon meghatározza az össémi flórát, azokat a növényeket, melyeket a sémi népek különválásuk előtt, közös hazájukban ismertek s hogy ebből az ősi sémi műveltsügre következtesen. Nem követi Guidit, aki az ősi sémi kultúranövényeket a közös sémi szótárból kívánta kihámozni. Az ily vállalkozást nem kárhóztatja reménytelensügre, de nem meri eldönteni, túljut-e ingadozó fel-

* Immanuel Löw: Die Flora der Juden. IV. Zusammenfassung. Nachträge, Berichtigungen, Indizes, Abkürzungen. Wien, 1931. X. + 740 lap.

tevéseken. Löw tények után kutat. Megállapít a bibliában 117 növénynevet, a tannák irodalmában 320-at, ebből 68 már bibliai, 192 óhéber, 42 görög-latin kölcsönszó, 17 ind vagy perzsa eredetű. Megállapítja az északsémi (héber, aram, szír, asszír) közös növényneveket, valamint (Siegm. Fraenkel nyomán) a növényneveket, melyeket az arabok az északi sémiaktól átvettek. Ámde művelődéstörténeti elméletet erre sem alapít. Fölhossa W. Max Müller következtetését, hogy a kölcsönszavak tanúsága szerint a sémi népek fölülmulták az egyiptomiakat mezőgazdaság és kertművelés dolgában és hogy az egyiptomiak tőlük tanulták a földművelést (254). Löw itt is tartózkodik az ítélettől.

Egyetemes elméletekbe nem bocsátkozik, de a kultúraszavak vándorlását lebilincselő feladatnak ismeri el. Útjukon kíséri a növényneveket, melyek a görögből a héberbe és aramba hatoltak, valamint azokat, melyek a keleti nyelvekből jutottak el a görögbe. Az Énekek Énekét a benne előforduló egóz és pardenz kölcsönszavak alapján későbből származtatja. A gannót upardenzin mellett kertjelölésére a talmudi időben jelentkező perzsa bágá és busztána arra vall, hogy a perzsa kertészművészet jutott vezető jelentőségre (263). A királyi kertekről vett hasonlatok Palesztinában tehát a római birodalomban szólalnak meg, a babilonai zsidó kútfők alig ismerik (274). A növény-mese, melynek két példáját Bibliánk is adja, úgylátszik, Babilonból származott át, ámbár Egyiptomban is virágozik (361).

Zsidók kivált a kultúranövények terjesztése, értékesítésében serénykednek. Már Cicero idejében hőségesen jött a gabona a Szentföldről a római birodalomba. Ferd. Cohn megállapította, hogy ha a sémiták nem is vezették be a szőlőt a kultúranövények sorába, de ők terjesztették nyugat felé. A diaspora zsidói, megszorítva a kereseti lehetőségekben, minden lehetővel kereskedtek, elsősorban fűszerrel. Gazdasági megkötöttségükben utalva voltak arra, hogy minden kínálkozó új keresetet megragadjanak. Ezért újonnan feltűnő növények terjesztésében, feldolgozásában gyakran utat törnek. A cukor- és dohányipart, a rizs- és gyapottermelést Európában ők kezdeményezik. Kávé, tea, csokoládé, dohány korán honosodnak meg zsidóknál. Az első európai, aki a dohányt ismerte, nem Sir Walter Raleigh, hanem már a zsidó Louis de Torres, aki Kolumbusszal Kubába jutott. A knasterdohányt a zsidó Jicchok Knasterről nyerte a nevét (318, 323, 327). A kultúranövények terjesztésében a XVI—XVII. században a hollandus zsidók, leginkább a marannosok válnak ki: nekik köszönheti pl. Antwerpen a kereskedelmi uralomrajutását. Az orosz cukoripart a Brodzsky-család virágoztatta fel. A szőlőművelést Georgia északamerikai államban, úgylátszik. Abraham de Lyon honosította meg, 1733-ban. A Manitóba-búzákat, a magyar búza legveszedelmesebb versenytársát Dávid Feife, zsidó bevándorló plántálta be Amerikába. A zsidóknak, kivált az európai zsidóknak, közvetítő szerepe Amerika felől és Amerika felé, igen jelentős.

III. EGYÉNI VONATKOZÁSOK.

Löw flóráján nemcsak az érzik meg, hogy Magyarország talajában termett, hanem az is, hogy Szeged levegője érlelte. A zárókövet még szorosabban forr össze Szegeddel. Ezt Szegeden nyomták is (az eddigieket Bécsben). Becsületére válik a szegedi Traub-nyomdának. Tartalma ismételtten Szegedre utal. Szegedre kell gondolnunk, amikor vitára kerül, szabad-e zsinagóga mellé fát ültetni; a bibliai tilalom: Ne plántálj magadnak Asérát, semilyen fát Istened oltára mellé (Dtr. XVI, 21) sokáig és sokhelyütt gátolta a templomkörnyék befásítását. Philóból tudjuk, hogy Alexandriában nem egy zsinagógát fák környékeztek. A szegedi

zsinagógának pedig egyik legfőbb díszje a cédrusfoglatja, mely emlékeztet Salamon király Libanonszerű palotájára. S ha olvasunk zsidó hitközségek kertjeiről, temetői ültetvényekről, gondolnunk kell a szegedi zsidó temetőre, Szegednek legszebb kertjére. Amikor a zsinagóga művészi díszítéséről, festményeiről esik szó, Löwnek rá kell térnie saját zsinagógájára. Fal- és üvegfestményei a biblia és misna tipikus növényeit mutatják, valamint azokat, melyek a Szentföld dícsőségét hirdetik, amelyek az ünnepeket jelképezik (385, 386). Virágmintával díszített frigyláda-függönyök közül legszebb nek Löw azt ítéli, mely Smyrnából amerikai múzeumba került. Löw annak mintáját a szegedi frigyszekrény részére másoltatta (387). Beletekintünk Löw gazdag könyvtárába is. Vázolja régi könyveinek növénydíszítéseit (392).

Személyes vonatkozást érzünk abból is, hogy Löw megemlékezik a magyar parlament trónterembeli arany szőlőkertjéről, mert hisz Löw a magyar törvényhozás házában is otthon van. Emlékezzünk! 1923-ban indult útjára a Flórának időrend szerint első (tárgy szerint második) kötete. Előszava ezekkel az emlékezetes szavakkal zárul: „*Meine wissenschaftlichen Arbeiten sind einem mühevollen Amte abgerungen, Ihre vorliegende Zusammenfassung wäre kaum zu Stande gekommen, hätte nicht die über mich verhängte Untersuchungshaft (23. IV. 1920. bis 11. VI., 1921) durch 13 Monate jede amtliche Tätigkeit ausgeschaltet.*“ A szegedi hörtönben fogott hozzá a Flóra megalkotásához s ma, mint a magyar törvényhozás felsőházának tagja, mint a magyarságnak, a zsidóságnak, a tudományának dícsősége, fejezi be.

S az előszó alá, a záróköre ezt a dátumot vési: Szeged, 20. I. 1934. Emlékezzünk! 20 évvel ezelőtt a *Mult és Jövő ragyogó szegedi számmal ünnepelte Löw 60. születésnapját.* A mostani antedatált dátum tehát Löw 80. születésnapját jelöli. Ez az önünneplésnek nemcsak megengedett, de magasztos módja. A tudományos világ, Heinemann professzornak, a nemes megértőnek vezetése mellett, külföldi és magyar, nemzsidó és zsidó tudósok hódolnak Löwnek elméjük ajándékával. De az emlékkönyv, mely számára Boroszlóban készül, megközelítően sem ad annyit, mint amennyit Löw Szegedről a Flórájában ad az adóknak.

S ez a fejedelmi adomány hirdetője további ajándékoknak. Biztat: „*Ich hoffe über die Ambra in meiner Fauna eingehend handeln zu können* (101). S világosabban: „*Tier und Mineralnamen habe ich ebenfalls gesammelt. Einzelne Tierfamilien sind als Monographien erschienen. Will's Gott so hoffe ich Fauna und Mineralien der Juden den Fachgenossen noch vorlegen zu können*“ (3).

Adassék meg neki, adassék meg nekünk, adassék meg a magyar zsidóságnak, adassék meg a zsidó tudományának, hogy Löw Immanuel ezt a vállalt tartozását az őhöz méltó fejedelmi hőkezűséggel lerója.

וְהוֹצִיא אֶת-הַאֲבֹתָן הַרְאִשָּׁה תְּשׂוּתָן הֵן הֵן לָהּ

(Zech. 4, 7) helyezze nagy alkotására a zárókövét a nemzetnek, a felekezetnek, a tudományos közösségnek boldog és boldogító újongása közt: Üdv, üdv neki!

* Adózzunk elismerésünkkel azoknak, kiknek Löw maga köszönetet mond. A mű dr. George Alexander Kohutnak, a zsidó tudomány oltárán pazarul áldozónak van ajánlva. Jellemzésére idézem Kohutnak hozzám intézett legutóbbi szavait: „Köszönöm a nemes magyar szót. Örvendek, hogy 50 év után még mindig megértem az anyanyelvet“. Kohut gazdag adatokkal is gyarapította a munkát. Löwnek segédkezett még dr. Frenkel Jenő, dr. Löw Lipót és felesége, dr. Máhrer Erzsébet. A héber, aram, görög, latin, német névmutatókat, valamint a tárgymutatót Löw Immanuel bátyja, Löw Mózes architektus készítette tudós lelki ismeretességgel, testvéri odaadással.

DR MUNKACSI ERNŐ: A VELENCEI ÉS FERRARAI ZSIDÓK

AKTUÁLIS TÉMAK KÉT TÖRTÉNETI KÖNYV MARGÓJÁN. * CECIL ROTH: GLI EBREI IN VENEZIA 1933. (A ZSIDÓK VELENCÉBEN), ANDREA BALLETTI: GLI EBREI E GLI ESTENSI 1930. (A ZSIDÓK ÉS AZ ESTEI-HÁZ.)

I.

Talán nincs olyan közösség, amelynél a multnak nagyobb jelentősége volna a jelen megteremtésére s a jövő alakítására, mint a zsidóság. A zsidóság egész története: hasonló előfeltételek, azonos erőösszeütközések és egyforma következmények láncolata; de egyúttal tárháza a történeti elhivatottság és a kritikus órákban elvállalt történeti kötelezettségek példáinak. *Ma élő nemzedékünknek talán legnagyobb hibája, hogy nem ismerte és nem érezte át eléggé a zsidó történetet*, ennek tanulságait: azt a valóságot, hogy a zsidóság több mint háromezer év óta él és folyton megújul, amely tény realitása mellett a világtörténelem legnagyobb csodája. A háború előtti nemzedék Közép- és Nyugat-Európában abban a téves történeti elgondolásban nevelődött, hogy a zsidóság megpróbáltatásai véget értek, — hogy volt egy népi szabadság, majd jöttek az elnyomtatás évszázadai és ezeket örökre felváltotta a megszabadító emancipáció. *E helytelen történeti szemlélet szempontjából a diaspora történeti tanulságai nem voltak értékesek a jövő számára*; hiszen e felfogás szerint a francia forradalommal kezdődő egyenjogúsítás után, az azt megelőző mult csak egy örökre elfelejtendő szomorú korszak, amelynek a jövőre úgy sincs jelentősége. Pedig aki jól értette meg a zsidóság történetét, annak tudnia kellett, hogy abban ismétlődtek fény- és árnykorszakok, egyenjogúsítások és jogfosztások, nagy előretörések és süllyedések, a zsidó kultúrának országokon és világrészeken át történő vándorlásai, amelyek mind kísérő jelenségei a gálutban élő zsidóság sajátos, más közösséggel össze nem hasonlítható helyzetének.

E téves szemlélet felismeréséből következik, hogy a zsidóság helyi közösségei nem tölthetik be maradék nélkül hivatásukat azzal, hogy az istentisztelet, a vallási élet és a jótékonykodás feladatait körzetükben biztosítják. *A magasabbrendű működés az elkülönzés és összesítés színhelyében nyeri szervezetét. Ezért a zsidóság minden szervezeti egyedének bele kell kapcsolódnia a zsidóság világtörténeti hivatásába; tudatában kell lenni, hogy ő is egyik alkotó tényezője a jövőt teremtő történeti erőknél és vállalni kell azokat a feladatokat és terheket, amelyek elhivatottságából reá hárulnak.*

Vannak korok, amidőn elhelyezkedésük és a társadalomban betöltött szerepük különös feladatokat rónak egyes államok zsidóságára. Segítségét kell nyújtaniok más országban elnyomott testvéreiknek; át kell venniök a zsidó kultúra fenntartásának és fejlődésének vezérségét és mindazt a feladatot, ami ezekkel kapcsolatos. *A XVI. és XVII. században ez a hivatás jutott Itália zsidóságának történeti osztályrészéül.*

II.

A zsidóság történetében, az újkori államok területén való elhelyezkedésükben, kultúrájuk alakulásában, kétségtelenül egyik legnagyobb jelentőségű esemény a Spanyolországból történt kiűzetés volt (1492.) A középkor brutális testi és szellemi elnyomtatásai között, a zsidóság tudományának és kultúrájának, tehát fenntartó erőinek mentevára volt a spanyol félsziget, ahol a zsidóság éppen azokban az irányokban fejlődhetett, amely vonatkozásokban az elnyomtatások folytán máshol elsorvadásra volt ítélve. *Emberi méltóság és polgári megbecsülés volt az a nagy érték, amelyben a spanyol zsidóság a középkorban más államok zsidóságával szemben tündökölt és ennek eredménye a tudomány fejlődése, a művészet megértése és gyakorlása, a*

polgári és magasabb életpályákon való elhelyezkedés s ennek megfelelő tisztas vagyonosodás volt. Ez a szabadság lehetővé tette, hogy a kiváló zsidók az állami életben is szerepet tölthettek be, ami az egyenjogú társadalmi életnek mindig kísérő jelensége. Mondhatni, hogy a középkor végén az egyetemes zsidóság élére a spanyol-portugál (szefard) zsidóság került. Amidőn 1492-ben az Alhambra csodás palotájában Aragoniai Ferdinand és Castilliai Izabella kiadták az edictumot, hogy a zsidók halálbüntetés terhe alatt három hónap alatt hagyják el Castillia, Aragonia, Sardinia és Sicilia területét, az európai zsidóság helyzete katasztrófális volt. Franciaországból, Angliából és egyes német államok területeiről már kiűzték őket. — máshol állati módon sanyargatva, elnyomva éltek. *Csak két ország volt, amelyben többé-kevésbé a szabad letelepedés lehetősége mutatkozott: Itália és a török birodalom, amelyekhez járult idővel Németalföld is.* A spanyol-portugál kivándorlás rövidesen megváltoztatta az egész zsidóság elhelyezkedésének térképét, új gócpontokat, a fejlődés új állomásait teremtette meg. A spanyol-portugál zsidók a török birodalom európai területein kívül Kisázsziába, Palesztinába, Egyiptomba, Északafrikába, Itáliába, a görög szigetekre, Németalföldre, az észak-német hansa-városokba, majd Angliába jutottak el és mindenhová magukkal vitték sajátos kultúrájukat, nyelvüket, ipari készségüket és kereskedelmi tehetségüket, általában az élet szabadabb és magasabbrendű formái iránt érzett szeretetüket. Sok helyen a vegetáló zsidó életbe új lendületet és fejlődést hoztak.

Az a hivatottság, amit a spanyol-zsidó kultúra átvétele, fenntartása és az olasz zsidó környezetben való to-

Gabriel Magino a selyemipar meghonosítója Itáliában
XVI. század

vábbfejlesztése körül Itália zsidóságára hárult, különösen két községben jutott kimagasló jelentőségre: *Velencében*, ahol Szent Márk arisztokratikus köztársasága és *Ferrarában*, ahol az estei hercegek jóindulatú uralma alatt a zsidók aránylag oly kedvező viszonyok között éltek, hogy e történeti hivatás betöltésére a körülmények alkalmasak voltak. *Ezért e két városállam zsidóságának története nem két olasz állam, hanem az európai, sőt mondhatni az univerzális zsidóság egykori történetét, életét és küzdelmeit mutatja be; mert nemzetközi elhelyezkedésük folytán a Földközi tenger melletti e két állam zsidóságának életébe beleszővődött minden, aminek akkor a zsidóság életében jelentősége volt.*

III.

A velencei köztársaság a XV. század elejétől kezdve a nemzetközi élet központja lett. Földrajzi fekvése folytán rendkívül alkalmas volt arra, hogy a kelet és nyugat között a kereskedelmet közvetítse. Alig írható le az a nemzetközi tarkaság, ami Velence életében megnyilvánult: angol, francia, nürnbergi és prágai kereskedők mellett, ott voltak a török, egyiptomi, és a távol keleti, indiai kalmárok; magukkal hozták áruikat, összeköttetéseiket; híreket és tudósításokat közöltek. *Ennek a nemzetközi kereskedőéletnek ütőere a velencei zsidóság lett, amelyet minden országban élő hittestvéreivel való érintkezése, a nemzetközi velencei kereskedelmi világ legnemzetközibb rétegévé tett.* Ebben a forrongó, fejlődő, folytonosan új elemekkel bővülő, minden újdonság és friss hír számára érzékeny atmoszférában fejlődött ki a zsidóságnak az a kultúrgóc-pontja, amellyel csak a XIX. és XX. század sokmillió nagyvárosaiban élő zsidóság élete hasonlítható némileg össze.

Velence zsidósága négy elemből alakult. Legkevesebben voltak Itália szárazföldjéről származottak. Északról, különösen Németországból, de Lengyelországból is állandóan szivárogtak le (*ebrei tedeschi*). A német és cseh kereskedelmi gócpontokból tömegesen jöttek bevándorlók. De sokan jöttek keletről, a török birodalom európai és ázsiai területeiről. Ezek a „*levantei*” zsidók nagykereskedők voltak, akik árukat hoztak és exportáltak. A zsidóságnak a spanyol félszigetről történt kiűzetése nagy lökést adott a velencei zsidó társadalom fejlődésének. Zsidók és maranuskok, spanyolok és portugálok (*ebrei ponentini*) számosan találtak menedéket a velencei gettóban; ezek vagyonságban és kultúrában messze felülhaladták a többi rétegeket, úgyhogy rövidesen az ő kezükbe ment át a zsidó község (universitas) vezetése. A XVII. század elején a község legfőbb vezetőtestülete (kahál gádól) 112 tagjából 60 spanyol-portugál (*ponentini*), 12 „*levantini*” és 40 „*tedeschi*” volt.

A velencei zsidók történelméből megtanulhatjuk, hogy a viszonylagosan kiemelkedő jóindulat és megértő ember-szeretet mellett is, a gátlásban a zsidókat akkor és addig fogadják be, míg szükségük van rájuk; a megszorítások, a szellemi és gazdasági élet korlátozásai pedig a gazdasági verseny eszközei. A zsidóknak Velence területén való végleges megtelepedését a városi keresztény lakosság szociális szükségletei tették lehetővé. Az egyház tudniillik a kamat melletti kölcsönadást szigorúan tilalmazta*) Ami nem a szabad gazdasági verseny keretében, hanem titokban történik, annak mindig magas az ára. *Nem csoda tehát, hogy a keresztények által üzött titkos kölcsönügyleteknél felvirágozott az uzsora és a zsidók — akikre az egyházi tilalom nem vonatkozott, — előnyösebb feltételek mellett juttat-*

*) Az 1179. évi lateráni zsinat a legsúlyosabb büntetéssel, sőt excommunicatióval rendelte büntetni e tilalom áthágóit.

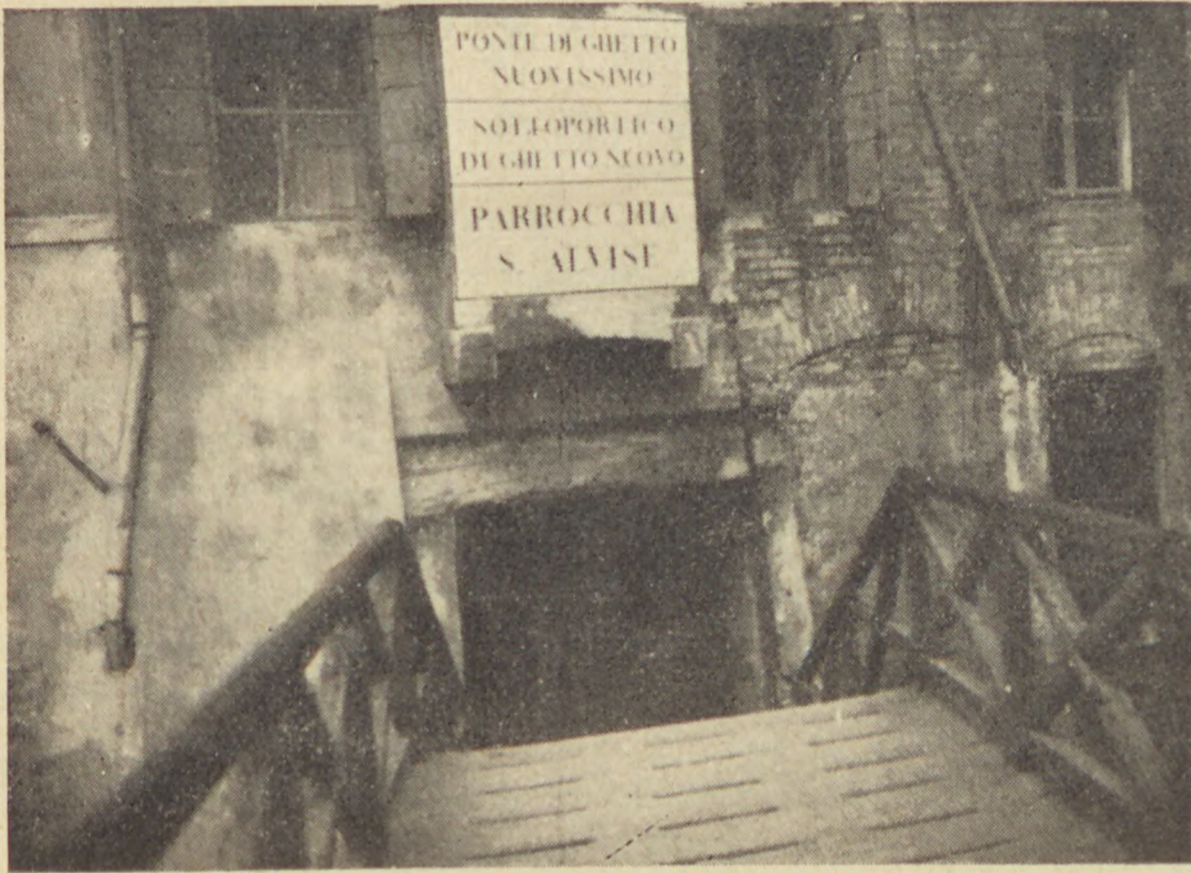
hatták kölcsönhöz a szegényebb osztályokat. A XIII—XV. századtól kezdve egész Olaszországban meghonosodott az a szokás, hogy a városok zsidókat fogadtak be, akik kötelezve voltak *bankokat (banchi)* fenntartani és részletesen meghatározott feltételek mellett kölcsönöket nyújtani. Természetes, hogy a városokkal kötött szerződésekben a kamatlábat is meghatározták és ez Velencében éppenséggel nem volt magas (5—12%). A zsidók tehát a zálogház fontos szociális intézményét helyettesítették. A városok és a zsidó községek közötti megállapodásokat „*condotta*”-nak nevezték. A veneziai zsidó község virágzása idején három ilyen bank is volt, amelyeket színeik (piros, zöld és sárga) szerint különböztettek meg. A bankokban állandóan ült egy keresztény állami ellenőr, aki felügyelt a szabályok betartására. *Zsidó ezektől a bankoktól kölcsönt nem kaphatott.*

A másik körülmény, ami Veneziát a zsidók befogadására készítette, annak felismerése volt, hogy a zsidók gazdasági tevékenysége az államnak nagyon hasznára van és semmiképpen sem nélkülözheti azokat az adókat és egyéb jövedelmeket, amelyeket a zsidóktól kaptak. *Mikor 1527. márciusában a lejáró condottát nem akarták meghosszabbítani és a szenátus már elfogadta, hogy a zsidók — mint régebben volt — Mestre-be költözzenek vissza lakni és csak azt engedjék meg, hogy a városba üzleti ügyeik lebonyolítása végett bejárhassanak, — a gabonaárak a zsidó üzletek liquidálása folytán fenyegetően kezdtek emelkedni és a néphangulat nyomása alatt a kitiltó decretumot visszavonták.* A zsidó község viszont kötelezte magát, hogy az államnak 10.000 dukát arany kölesönt ad. Az ilyen kényszerkölcsönöknek — különösen háború idején — se szeri se száma a velencei zsidóság történetében. Ezenkívül számos más címen fizetett adót a zsidó község. A XVI. század végén és a XVII. század elején, tehát a virágzás tetőpontján, 200.000 dukát arany volt az, amit a zsidóság évente a velencei kincstárnak juttatott.

A zsidók Veneziában általában négy főfoglalkozást űztek. Bankárok, régi holmikkal kereskedők (strazzaioli), nagykereskedők, vagy orvosok voltak. A nagykereskedést csak a levantei zsidók számára engedtek meg és pedig csak külkereskedelmi vonatkozásban. A gettóélet összes nyomorúsága (a korlátozottságok, a veres süveg, mint zsidó jel viselése stb.) a maga teljességében legfőként a kiskereskedőkre nehezedett, hiszen ezek lehettek a városi lakosságnak versenytársai. A levantei zsidók hosszú ideig a condottában meghatározott jogviszonyon kívül állottak és csak a XVI. század végén költöztek a gettóba, amelyet Veneziában 1516-ban létesítettek. A velencei zsidó orvosok — némi megszakításokkal — különleges állást foglaltak el; *jel voltak mentve a veres süveg viselése alól, a gettó kapuinak bezárása után éjjel is a városban maradhattak és keresztény betegeket is gyógyíthattak.*

A vallási élet mély és intenzív volt. Az aránylag kis területű gettóban nyolc templomuk volt, mert a különböző országokból kivándoroltak évszázadokkal később is fenn akarták tartani apáiktól örökölt imarendjüket, szokásaikat és melódiákat. E közlemény keretét meghaladná, hogy itt írjam le a veneziai zsinagógák (scuola) művészi szépségeit, mert ezek a zsinagógiai művészet legszebb alkotásai közé tartoznak.*) Ma is látható a Longhena által átépített, egyébként 1584-ből való Scuola Spagnuola és a Brustolon által épített, esodás fafaragásos oszlopokkal díszített

*) A ghetto nuovoban (az elnevezés dacára ez a régiebb) van a Scuola Grande Tedescha 1529-ből; a Scuola Cantoni 1532-ből és a Scuola Italiana 1575-ből. A „ghetto vecchio”-ban a Scuola Spagnuola 1533-ből, a Scuola Levantina 1538-ből és a Scuola Luzatto a XVII. századból.

A velencei Ghetto Nuovissimo bejárata

Scuola Levantina. A zsidó közösség céljait emellett iskolák és a legkülönbözőbb számtalan jótékony egyesület (*Hevróth*) segítette elő. Csak példaként említve: *Hevráth mal-bis arumim* (szegények felruházására); *Hevráth soméeh nófelim* (a szűkölködők zálogának kiváltására); *Hevráth mattir aszurim* (rabszolgaként elhurcolt zsidó foglyok kiváltására); *Hevráth cédá la-derech* (az utazó idegen szegények támogatására); *Hevráth la-anijjé ha'-ir* (a helybeli szegények gyámolítására) stb. A templomokban a hagyományos istentisztelet mellett a magas kultúrával együtt járó esztétikai és lelki szükségletek is kielégítésre találtak. Minden reggel, még a napfelkelte előtt, a község szolgájának kalapácsütésére gyülekeztek a templomokba a Sómerim la-bóker egyesületnek tagjai. Ezek még gyertyafény mellett imádkozták el különleges imáikat, amelyek a rendes reggeli imát megelőzték. De nem ők voltak az elsők. Egy órával előbb kezdték el lamentációikat *Cion gyászolói* (*Dolenti di Sion*), akik levetett cipőkkel, a padlón ülve, félhomályban, minden reggel elégiáikat elrecitálva, szomorkodtak az ősi haza elpusztulása felett.

A szombat tisztelete szent és teljes volt. Péntek délután, amikor a nap hanyatlani kezdett, a gettó szinte átfomálódott. Lassan csökkent a munka; eltették a varrós és egyéb szerszámukat és készülődtek az ünnepre. A gettó utcáin élénk forgalom volt; a város központjából sietve tértek lakásaikba a veres süveges, vagy keletiesen turbános zsidók. Egy órával a szombat beköszöntése előtt *trombitás* járta végig az utcákat és különleges jellel hirdette, hogy a munkát abba kell hagyni. Maguk a rabbik is végigjárták a gettót és ellenőrizték, hogy minden üzlet és minden műhely zárva van-e. Ugyanilyen *trombitajel* hangzott el félórával az ünnep kezdete előtt is. Ez volt az utolsó figyelmeztetés; röviddel utána a templomok megteltek ünnepi ruhába öltözött hívőkkel, akik várták a szombat menyasszonyát.

A hagyományos szokások mellett modern törekvések is mutatkoztak, amelyekkel megelőzték a XIX. század reformtörekvéseit. A zsinagógákban olasz nyelven prédikáltak a rabbik. S e szónoklatok oly kiválóak és híresek voltak, hogy a zsidó templomokban állandóan voltak idegen keresztények, velencei patríciusok és papok, akik a tudós rabbik beszédeit jöttek meghallgatni. Idegen fejedelmek, hercegek és nagykövetek nem mulasztották el az alkalmat, hogy a velencei gettót meglátogassák és a zsinagógákban egy-egy híres zsidó rabbi prédikációját meghallgassák.

Maguknak a zsidóknak élete fejlett és kultúralt volt. Iskoláiban a héber nyelven és a vallási tanulmányokon kívül, az olasz és latin nyelvet és irodalmat tanították.

S nem csodálatos, hogy Velencében a színház, a tánc és zene hazájában, a zsidó iskolákban a rendes tanulmányokhoz tartozott a zene, az ének és a tánc. A mi szemünk előtt különös, de történeti valóság, hogy a velenceiek híres rabbija, *Leo da Modena* — aki emberi gyöngeségei mellett — híres író, kiváló prédikátor és a héber nyelvnek nagy mestere volt, táncot is tanított és a gettóban szervezett zenekarnak egyidőben ő volt a karmestere. A velencei zsidók egyébként a XVII. század elején szintársulatot és zenei egyesületet szerveztek, mely „*La compagnia del musici del Ghetto di Venezia*” név alatt szerepelt a keresztények előtt. Maguk között ezt a társaságot a zsidóság ősi zenekedvelését bizonyító 137. zsoltár szavaival nevezték el: „*Bezochrénu eth Cion*“, olaszul „*Quando ricordavamo Sion*” néven. A zsidók között képzőművészek és illusztrátorok voltak. Az első, aki a színművészetről tudományosan írt, zsidó volt, és pedig *Leone de Sommi Portaleone*, ki a „*Dialoghi sull' arte rappresentiva*” című könyvet írta. Velencei zsidó írta az első modern tanulmányt a táncművészetről is, *Guglielmo de Pesaro*, aki később Firenzében élt a *Medici Lorenzo il Magnifico udvarában* (munkájának címe: *Trattato dell' arte del ballo*).

A zsidók számára Velence nemcsak a lagunák városa, de a könyv városa is volt. Virágzott a héber könyvnyomdászat. 1517-ben itt nyomták ki először *Daniele Bomberg* nyomdájában a teljes héber Bibliát, a masszorával („*Mikráóth gedólóth*“), ugyanitt nyomták ki először a Talmudot. (1519—1523.)

(Folytatjuk)

Josef Albo spanyolországi rabbi (1380—1444) „Ikkarim” című munkájának miniatűrökkel díszített első oldal, olasz munka a 15. századból

BEREND PÁL (BERLIN): ZSIDÓ GYERMEKEK ÉS ZSIDÓ FIATALSÁG A HARMADIK BIRODALOMBAN

A *Journal des Nations* című genfi lap gróf Carlo Sforza, az ismert olasz történetíró tollából közli a következőket: „Egyik unokanővérem az idei nyarat egy württembergi kastélyban töltötte. Tekintettel arra, hogy grófi címe van és a kastély úrnőjének vendége volt —, fekete hajszíne, olaszos-déli jellege dacára sem gyanúsították meg azzal, hogy nem „árja“ származású. Unokanővérem meglátogatott egy csomó iskolát, mert pedagógiai kérdések különösen érdekelték a mai Németországban. A következőket látta egy napon: A délelőtti szünetben a gyerekek felvonultak az iskolai kantin előtt, ahol mindegyikük egy pohár tejet és egy darab kenyeret kapott. A kislányok várahoztak, amíg egymásután sorrakerültek. Mindig, amikor egy zsidó kislány ért a kantin asztala elé, az igazgatónő, aki kezében tartotta a pohár tejet, így szólt:

— *Mars tovább, te kis zsidó! Jöjjön a következő!*

Ez a jelenet naponta megisméltődött. Annak ellenére, hogy a zsidó gyerekek semmit nem kaptak, minden délelőtt sorba kellett állniok. Az igazgatónő, úgy látszik, örömet lelte abban, hogy a zsidó kislányok bedresszírozott kérését elutasíthatta és a kinyujtott kezeket odébbblokkhette. A keresztény gyermekek naponta tanui voltak ennek a jelenetnek, hogy lássák és megtanulják, hogyan kell egy zsidó gyermekkel bánni, aki éhes és éhségét csillapítani akarja.“

Nem emlékeztünk volna meg erről a borzalmas történetről, ha nem Carlo Sforza vállalná érte a felelősséget. Hasonló jellemző esetek híre naponta kerül ki külföldre a Harmadik Birodalomból és teljessé teszi azt a döbbenetes képet, amelyet a Németországon kívüli kultúrember a mai német állapotokról nyer.

A zsidó gyermek a Harmadik Birodalomban a legtragikusabb és a legsajnálatraméltóbb német-zsidó sorsot szimbolizálja. Visszakergetik őt egy olyan szellemi gettóba, amelynél rettenetesebbet és ijesztőbbet a zsidó történelem lapjain sehol nem ismertetnek és amelynek megteremtéséhez az erkölcstelenség minden barbársága szükséges.

Nem minden németországi zsidó szülőnek van módjában gyermekeit külföldre küldeni, vagy a kevés számú németországi zsidó iskolák egyikében elhelyezni. A többség kénytelen az állami és a városi iskolákban továbbtaníttatni a gyermekeket, ahol rendszerint az utolsó padba ültetik őket. A tanítókon és tanárokon nem fogott a német egyetemek és főiskolák egykori nagy pedagógusainak emelkedett szellemű tanítása, vagy pedig tudatosan felejtik a Harmadik Birodalomban az ilyesmit. A mai német „pedagógusok“ sulyt helyeznek arra, hogy az egymásközötti érintkezésben a gyerekek a zsidó tanulókat bojkottálják és becsméreljék. Labdával játszottak a gyerekek és egy zsidó lányka ebben különösen ügyesnek mutatkozott. Mire a tanító érélyesen rászólt: *Neked nincs jogod annyiszor elfogni a labdát! Te zsidó vagy!*

Minden félhivatalos és hivatalos aktusnál ugyanúgy fel kell emelniök kezüket Hitler-köszöntésre a zsidó gyermekeknek, mint a többieknek és túrniök, hogy a társaik a tanítói vagy tanári kar irányítása mellett egyidejűleg kigúnyolják őket.

Talpraesett választ adott az a stuttgarteri kislány, aki az osztály legjobb tanulója lévén, folytonosan jelentkezett, hogy erre és erre a kérdésre meg tud felelni. A tanító megjegyezte, hogy neki, az idegenfajú gyermeknek nincs joga ilyen élénken résztvenni a tanításban, ő, a vendég a németek között maradjon csöndben az utolsó padban.

A kislány csodálkozva válaszolt:

— *Nálunk odahaza a vendéget illeti a legjobb hely!*

Tekintettel arra, hogy a középiskolákat és az egyetemeket elzárták a zsidók elől, illetőleg a középiskolát is csak egy az egyszázalékos országos arányszám alapján látogathatják, a zsidó hitközségek a gyermekek ipari kiképzését tanácsolják, — ha már az intellektuális pályákon az uralkodó faj fél a zsidó tehetségtől. Az iparosok birodalmi szervezete azonban hitlerebb volt Hitlernél, amennyiben elhatározta, hogy az ipari kiképzést nem engedélyezi, zsidó iparostanoncot nem vesz fel, sőt a zsidó iparosnak is megtiltja, hogy nem-árja tanulókat foglalkoztassanak.

Kétségtelen, hogy a zsidó öntudat és önvédelem a hitlerizmus óta megerősödött és megszerveződött. Németországban egymásután állítanak ma fel zsidó középiskolákat. Helyesen jegyezte meg a napokban egy ismert német zsidó orvos:

— A magárahagyott és erőtlen gyermeki én gazdagabb és intenzívebb élmény részese, mint a felnőtt énje. A zsidó gyermek a német iskolában a megbélyegzett, az alacsonyrendű, a kitaszított, a mindenki által gyűlölt lélek szerepét játssza. El kell puztulnia a német iskolában, hiszen nem tud megküzdeni a rááramló gyűlölettel. Minél kevésbé van módjában igazi értékét dokumentálnia, — és a mai viszonyok között ennek semmi lehetősége nincs, — az elnyomás és az alacsonyrendűség érzése annál jobban hatalmába keríti. Külsejének és zsidó lelkének megcsúfolása megsemmisítő hatással van a gyermekre. A gyermekkor lelki sebeit pedig a karakter, az öntudat kifejlődését végzetesen megakadályozzák. A „zsidó komplexum“, a zsidó neurózis és pszichopátia és a többi, egész életre szóló lelki defektusok nem egyebek, mint a zsidó én fiatalkori elnyomásának következményei. És ha akadnak zsidó körökben mégis egyesek, akik azt állítják, hogy a zsidó gyermeknek már az iskolában hozzá kell szoknia a küzdelemhez, az élet későbbi becstelenségéhez, akkor ez a felfogás az orvos és a pedagógus szemszögéből egyenesen katasztrofális. Az a gyermek, akit az iskolában rendszeresen, tudatosan és kíméletlenül elnyomtak, fejlődő, virágzó gyöngye erőit megsemmisítették, az a még brutálisabb valóságot, a későbbi zsidó élet szenvedését és predesztináltságát nem képes majd elviselni. Olyan emberekben azonban, akik fiatalkorukat szabadszelleme és baráti környezetben töltötték, a későbbi zsidó élmény és sors nem fog megrázkódtatást kiváltani. Ezekből a gyermekekből nem „alacsonyrendű és megbélyegzett“ zsidók lesznek, hanem férfiak és nők, akik könnyű szívvel és bátor mosollyal, mint páncélt viselik azt az „alacsonyrendűséget“, amellyel stigmatizálni kívánják őket. Kétségtelen ezeketán, hogy csak a zsidó iskola tudja gyermekeink számára az emberiség élményét nyújtani a jelenlegi viszonyok között. Zsidóságuk ott tudatossá és elmentállóvá fejlődik.

Egyfelől igyekeznek tehát a zsidó gyermeket kivonni a német pedagógusok kezéből. Másfelől, főleg a vidéki városokban, de egyes berlini zsidó negyedekben is, iparosképző iskolákat állítanak fel a hitközségek, sőt a kertészet és a földművelés ismereteit gyakorlatilag is tanító intézményeket. Amit eddig kizárólag a cionizmus valósított meg a cháluc-szervezetekben, a zsidó fiatalság felkészülését az élet leggyakorlatibb problémáival, a fizikai munkával, a későbbi pionir-földművelő élettel szemben, azt ma az egyetememes német zsidóság vezérelvként valósította meg.

A MULT ÉS JÖVŐ 9. SZENTFÖLDI TARSASUTAZÁSA

INDULÁS MÁRCIUS 20-ÁN. VISSZAÉRKEZÉS ÁPRILIS 10-IKÉN VAGY 24-IKÉN. JELENTKEZÉS JANUÁR 28-IG

A Mult és Jövő 9-ik társasutazásának indulása a rendkívüli nagymérvű érdeklődés jelei szerint már is biztosítottak mondható. És már folynak az előkészületek Palesztinában is a társaság méltó fogadására. Mint legutóbb is jeleztük, a társasutazás intim jellegű lesz és így a vezetés is bensőségebb, egyénibb. A Pészach előtti „Vulcania“ óriás-motorhajóra, amint közlik, igen előkelő amerikai zsidó vezérférfia váltották meg helyeiket és egész Európában is igen nagy érdeklődés nyilvánul meg az ünnepi járat iránt. A hajóstársaság veztősege ezért már most figyelmezteti az érdeklődőket, hogy *minél előbb, de föltétlenül még január havában* foglaltassák le a kabinokat, *nehogy ismétlődjék a tavalyi eset, hogy százával maradtak le a Vulcaniáról, mert bíztak abban, hogy még az utolsó hetekben is jegyhez juthatnak.*

A *palesztinai vizum* megszerzése is hosszalalmasabb most, mint ezelőtt. Ezt is mielőbb kell elintézni. A társasutazás rendezősege készséggel ad útbaigazítást ehhez, ha a jelentkezés komoly formában idejekorán megtörténik. A

jelentkezéssel egyidejűleg be kell küldeni 200 pengő előleget is a „Mult és Jövő“ szerkesztőségéhez (Vadász-u. 11.).

A különböző „filléres hajók“ és hasonló mesék terjesztésével szemben le kell szögeznünk a tényt, hogy a nagy hajóstársaságok a menetdíjakat egyáltalában nem mérséklék, hanem igyekeznek minél nagyobb kényelem nyújtásával ellensúlyozni a költségeket. Könnyű meggyőződni róla, hogy a külföldön nagy hajókon hirdetett komoly szentföldi társasutazások mind magasabb díjakkal vannak számítva, mint itt, amellet a külföldi valutával való fizetésnél is lényeges különbség mutatkozik. A *Mult és Jövő* szentföldi társasutazása iránt ezért a külföldön is igen nagy érdeklődés nyilvánul.

A részvételi díj Budapesttől Budapestig az összes költségekkel, turákat, hotelellátást beleértve 590 pengő és 8 angol font, második osztályon 790 pengő és 8 angol font.

A programban föl van véve a *Szentföld minden fontosabb nevezetességének megtekintése. Részletes prospektus rendelkezésre áll.*

JEHUDA HACHASZID (12—13. SZÁZAD):

„ISTENKÉM, HA NYÁJAD VOLNA...”

Az ember tegyen meg minden megparancsolt dolgot, ha tudja, és ha nem tudja, végezze el gondolatban.

Így szól a rege egy pásztorberről, aki nem tudott imádkozni. Minden nap így szólt: „Világ Ura! Te tudod, hogy ha nyájad volna, s azt nekem adnád őrzés végett — mindenki másnak csak bérért teszem, — de neked ingyen megtenném, mert nagyon szeretlek”.

Egyszer egy rabbi járt arra és hallotta, amint a pásztor így imádkozott. Így szólt hozzá: „Te, bolond, ne imádkozz így”. — „Hát hogyan imádkozzam? — kérdezte a pásztor. A rabbi megtanította az áldásmondásokra, a Semára, hogy ne mondja tovább, amit eddig mondani szokott.

Amint a rabbi elment, a pásztor elfelejtett mindent, amire tanította és nem imádkozott, de azt sem merte többé mondani, amit addig szokott, mert a rabbi megtiltotta neki.

A rabbi pedig álmában hangot hallott, amely így szólt hozzá: „Ha nem még vissza hozzá megmondani, hogy mondja azt, amit eddig mondott, akkor tudd meg, hogy büntetés fog érni, mert elraboltál tőlem egy embert a jövő világból”.

Rögtön visszament és így szólt a pásztorhoz: Mit imádkozol? Az így felelt: Semmit, mert amire tanítottál, azt elfelejtettem és hogy azt mondjam „Hogyha nyájad volna...” azt megtiltottad. Mondta neki a rabbi: Ezt és ezt hallottam álmomban, mondd, amit eddig szoktál.

Ime, itt nincs sem „Tóra“, sem „szentiratok“ csak az, hogy valaki jót akart tenni és úgy jutalmazták, mintha valami nagy dolgot vitt volna véghez. Mert: „A könyörületesség csak a szívet keresi”.

A rómaiak felgyújtják a jeruzsálemi szentélyt (A. Biéchy : Histoire du siège de Jerusalem par Titus. Limoges 1843) Régi metszet után

FURCSA FAJTA...

Vajjon a csillagok, a fellegek ismerik-e az utat? Az emberiség útját? A zsidóság útját? A hideg téli éjszakában reszketve sugárzó, távoli csillagok látják-e péntekesti gyertyáim lobogását és a többi pénteki gyertyát, a fáklyaként világítókat és a haldokló mécsvilágként pislogókat?

Talán ezek a kis földi világosságok jelzik a zsidóság útját?... Mert körülöttünk összekuszálódtak a szálak és bennük-bennünk sincs világosság...

Ezen a péntek estén újra ráeszméltem: furcsa, furcsa fajta a zsidó. Idegen vendégünk érkezett. Ahogy ott ült a péntekesti asztaluunknál, hiába kérte tisztességtudóan ő is a kalapját a kidushoz, nem látzott rajta, hogy zsidó. Nagy, tagbaszakadt, szőke óriás. Mintha minden fajelmélet tűzpróbáját kiállt árja volna. Német beszédének idegenszerű árnyalatában nem kísért a jiddis — inkább valami kemény északi idióma.

A fel nem tett kérdéseimre lassanként megkapom a választ:

Párizsban él, francia állampolgár, az este folyamán többször őszinte lelkesedéssel beszél a franciák nemes liberalizmusáról és toleranciájáról...

— Természetesen sok német menekült van most Párizsban — mondja —, de furcsák, nagyon furcsák ezek a német zsidók... azt hiszi, tetszik nekik Párizs? Magam voltam tanuja, amikor egy német hölgy, és hozzá még francia társaságban, panaszkodott, hogy az uccák nem elég tiszták... és különben is semmi sem olyan higiénikus és célszerű, mint Berlinben... hiába, nekik még mindig Berlin a világ közepe.

— Ön persze egészen otthon érzi magát Párizsban?

— Teljesen; de azért remélem, hogy sikerül meg-

A telavivi keleti mintavásár alapkövetétele
Középen Sir Arthur Weauchope, a kormányzó.
jobbra Dizengoff polgármester, balra Tolkovszky agronómus

valósítani azt a szándékomat, hogy 50 éves koromban — ez a francia polgárok nyugalmavonulásának ideje — letelepedhetek Palesztinában.

— Hogyan, ön cionista?

A fejét rázta.

— Egyelőre minden évben áthajózom Palesztinába — üzletileg; aztán remélem, ott fogok élni. És aki ott él, nem cionista. Csak zsidó. Minden jelző nélkül...

— Igen, ebben igaza van. Herzl is így gondolta: „Cionizmus, ist Judenthum unterwegs.“

Tel-Avivról beszél, alig két hete, hogy ott járt. 80.000 fontot fektettek bele a „Levant fair“ kiállítási építkezéseibe... Egy egész új városrész keletkezett... Hallatlan merészség volt, ilyen tőkét investálni — de úgylátszik, nem lesz baj. Franciaország már jó áron bérelt egy pavillont... a többi országgal is folytak a tárgyalások.

Egyformán jól beszél németül, franciául, angolul. Tulajdonképpen még mindig nem tudom, hová sorozzam?

— Honnan származik?

Szóról-szóra ezt feleli:

— Büszke vagyok orosz szülőföldemre.

— Orosz? — kérdelem meglepetve.

— Kaukázusi katonacsuládból származom. Apám, nagyapám katona volt... Én a háborúban az első kaukázusi ezredben szolgáltam.

— Ez szinte úgy hangzik, mintha zsidó kozákcsuládból származna...

Nevet. A nevetése kemény:

— Úgy is van. Csakhogy nekünk már nem kellett otthagyni hitünket, mint elődeinknek, akiket öszefogdostak és megkereszteltek, mielőtt kozákokat neveltek belőlük...

Újra Németországról beszél:

— Mindenféle gyűlölet sűrűsödik a németek ellen. Néha apróságok miatt... Azt a német zsidó teniszbajnokot, akit nem engedtek játszani otthon, Párizsban nagy szeretettel fogadták...

Egy kis hallgatás után hirtelen a világ legtermészetesebb hangján dobja oda:

— A háború elkerülhetetlen....

A gyertyák úgy lobognak az asztalon, mintha szél fujná a lángot.

— Új háború... mégegyszer háború... lehetséges volna... hisz ez a generáció még emlékszik...

— Ez igaz, de én részemről jobb szeretem, ha nekem kell újra menni, mintsem hogy a fiamnak...

A gyerek képe ott van a kabátzsebében, Arany-szőke, mosolygós, napsugaras kis ember.

— Ezért igazán kár volna — mondom.

A széles vállak megfeszülnek: „Ezt mondom én is... Inkább én...“

Furcsa, furcsa egy fajta. Nemcsak a német zsidók, hanem ön is, kedves Párizsban élő, Palesztinába készülő orosz kozák... aki nem cionista, csak zsidó. Mert hiába mosolygott olyan ártatlanul, mikor azt mondta, hogy büszke orosz szülőföldjére... Én odaláttam a mosoly mögé. Mosolyogva mondta, de komolyan, könnyesen, véresen gondolta... Patai Edith

DR FÜRST ALADÁR: LÖW-EMLÉKEK A ZSIDÓ MÚZEUMBAN

Január 20-án méltán ünnepet ül a hazai zsidóság és az európai tudományosság. Löw Immanuel épügy nagy alakja a szónoklat nemes művészetének, Mestere a válogatott magyar szónak, amint mértékadó tekintély a botanikai kutatás és a héber nyelvészet terén. De legnagyobb mégis mint ember. És ha igaz, hogy nagy emberek kis cselekedeteikben is nagyvonalúak, akkor nem fog ünneprontásnak tűnni, ha abból az alkalomból, hogy a nagy férfiú Isten kegyelméből szerencsésen felgyógyult és friss, alkotó erőben elérte 80. születésnapját, azzal állok be tisztelőinek, hódolóinak táborába, hogy felsorolom, mit tett Löw Immanuel eddig a Zsidó Múzeumért. Kiegészítésül hozzáfűzöm még, milyen más emlékei találkoznak a Löw-családnak ebben a gyűjteményünkben.

Midőn tavaly a Zsidó Múzeum újabb megszervezése megkezdődött, Löw főrabbi volt az első egyike, kik az ügy iránt érdeklődtek és adományait a nemes célra felajánlották. Jelen volt most egy éve a megnyitás ünnepélyén és azóta is alig mult el hónap, hogy egy-egy értékesebb relikviával vagy egyéb érdekességgel fel nem keresett volna bennünket. Intézményünk szíve ügyévé lett.

Elsősorban nagy hírű édesapja, a magyar zsidóság történetében korszakos jelentőségű *Löw Lipót* emlékét kívánta megörökíteni a Történeti Arcképcsarnokban, mikor dr. *Patai József* útján elküldötte művészi ábrázolású portróját, valamint klasszikus szépségű síremlékének a fényképét. (Fehér márványmoddelle már előbb a bécsi zsidó múzeum birtokába került.) Majd Löw Lipót könyvtárának három vegyeskötetét kaptuk, bennük a kongresszusi időkre vonatkozó vagy 50 füzet és nyomtatvány, melyek nagyrészükből *ma már ritkaságok*, a történelmi kutatás becses forrásművei. Löw Lipót sokoldalú, gazdag irodalmi munkásságát három brosurá képviseli történelmi vitrineinkben. Még németnyelvű, egy Nagykanizsán V. Ferdinánd születésnapján mondott szónoklat, 1843. Már négy évvel később kiadja az első magyar nyelvű zsidó folyóiratot: „A Magyar Zsinagógát“, Pápa, 1847. Első és egyetlen megjelent füzetében a pápai templom felavatása alkalmából tartott négy beszédét közli, valamint híres felhívását, melyben a Szentírás magyar fordítására szólítja fel a zsidóságot.

Személyes emlékei közt mutatós az a fekete, bársonykötésű, aranyos prézelésű díszkötet, melybe *Schiller* Frigyes, „sz. kir. Buda fővárosi polgár és őrmester“ gyűjtötte össze József nádor elhalálása alkalmából az országos gyász lojális megnyilatkozásait, köztük Sváb Löb és Löw Lipót német nyelvű nekrológjait is. Mint apja példányát küldte el nekünk nővére hagyatékából Löw Immanuel. A nádor halálával függ össze két köszönő levél, miket István nádor és Mária Dorottya főhercegnő intéztek a kondoleáló pápai hitközséghez. Érdekes Löw Lipót nagykanizsai német rabbilevele és pótszerződése 1841-ből, valamint egyik Pápan kiállított bizonyítványa (1849), mely szerint a szolgabíró felszólítására egy esornai zsidó „a szokásos szertartások szigorú megtartása mellett általa elhitelezte.“ Két közlésre érdemes, Löw Lipóthoz írott levél Bacher Vilmos ajándékából került a Múzeum birtokába. Wenzel Gusztáv, a pesti egyetem történelem tanára, az egyikben a hazai történelem zsidó kútfőiről, valamint Szerentsés Imréről nyilatkozik Löwnek, a másikat 1860. x-er 20-án 1½ órakor reggel írja, hazajövet egy zsidó „testvéri ünnepélytől“, melynek lelkes hangulatában, úgylátszik, neki is fel kellett szólalnia. „Nem tagadhatom meg magamtól, hogy IV. Béla király emlékére, ki első a magyar zsidóságnak privilégiumot adott, poharat ne emeljek. Vegye ez iránt Ön, kiben én a magyar zsidóságnak egyik fődiszét

tisztelem, örömöm nyilatkozatát, hogy elvégre tán legközelebb mindazon akadályok el fognak háríttatni, melyek eddig a keresztények és zsidók hazánkban egyetértésének ellentálltak.“ — *Tempi passati...* Löw Lipót elhunytakor a szegedi hitközség könyvben gyűjtötte össze a „Gyászjelentések“ hosszú sorozatát (Rothfeld Richard ajándéka). A temetési gyászszertartásban olvassuk Löw Immanuel megható „Búcsúszavait“ is, az akkor még papjelöltként szereplő ifjúnak tán első nyilvános szónoklatát. Az egész Löw-familia bensőséges, családi érzését, egyúttal magas kultúrnívóját szépen tükrözteti az a kalligrafikus betűkkel megírt francianyelvű újévi köszöntő, melyet az akkor hétéves Tivadar gyerek intézett szüleihez: Szegedin, le 29. Elul 5625.

Am Löw Immanuel érdeklődési köre nem terjed pusztán a családi ereklyék szűk határáig. Figyelemmel kíséri a mult század országos mozgalmait és eljuttatja pl. hozzánk az Izr. Magyar Egylet egyik jellegzetes levelét Goldfahn Károlyhoz, 1863. ápr. 14, azonkívül a pesti izr. Mintafőtanoda első tíz esztendejének Értesítőjét 1867-ből, mely Lederer Ábrahám szerkesztésében sok ma elfelejtett adatot tartalmaz zsidó tanítóképzőnk őseinek és az akkori közélet számos kitünőségének multjából. Másfelől erősen foglalkoztatja Löw I. esztétikai és történelmi érzékét a templomépítés művészete, melynek hisz Magyarország leggyönyörűbb zsinagógáját, a szegedit, köszönhetjük. A felavatása alkalmával (1903. V. 19.) veretett emlékermen, mely plakett-tárlónkban két példányban látható, joggal szerepel Vásárhelyi Izso és az építész, Baumhorn Lipót neve mel-

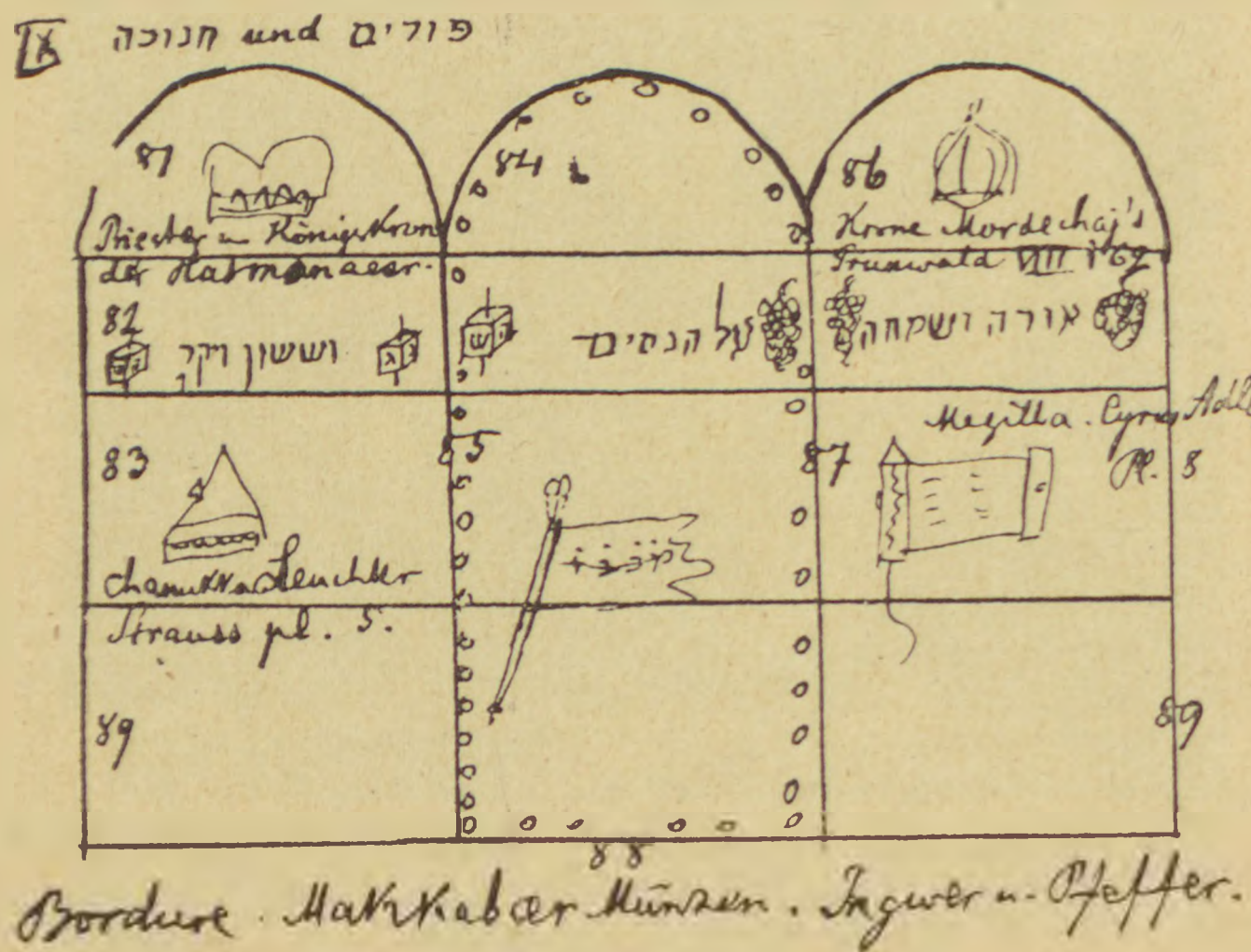
Rachab védelmébe veszi a bálványimádás ellen prédikáló apját (Habimah)

lett Löw is. Múzeumunk számára megszerzi Budapest első „Chor-templomának“ éppen 100 év előtt készült rendkívül értékes, színes metszetét, melynek interiőrje érdekes utánczata a bécsi Seitenstättnergassei templom akkoriban sokat csodált belsejének. Előkelő ízlésű karzata és oszlopzata tudvalevőleg ma is megsejmelhető még az Orczy-ház egyik, jelenleg üresen álló, hatalmas helyiségében. (Mai és régi képe a Mult és Jövő 1933. évi májusi számában.) A Dohány-utcai templom felavatását ábrázoló egyik metszetet Löw főrabbi adományozta a Múzeumnak, úgyszintén az új templom használatára készült „Israelitische Sabbath- und Festgesänge egyik példányát, melynek javított kiadásával az akkor még Stettinben működő dr. Meisel főrabbi mutatkozott be először a pesti közönségnek, 1859.

Löw Immanuel gyűjtögeti hazánk egyéb zsinagógáinak látképeit is; ebbeli gazdag sorozatainkat épen ezidőszertint tanulmányozza több neves építészünk stílusfejlődés szempontjából. Az új szegedi templom nemzetközi nevezetességű díszablakainak fényképét természetesen szintén megkaptuk, sőt újabban tulajdonunkba jutottak ezen ablakok eredeti kartonrajzai és tervezetei is, melyek összeállításában — uti figura docet — Löw főrabbi tervező előírásának ugyanannyi része van, mint a kivitelező művésznek, Róth Manónak. A „Programm“-nak szinte minden lapján olvashatjuk Löw jellegzetes kézírású utasításait, melyekben nemcsak az egyes szentföldi vagy szimbolikus növények ábrázolására vonatkozólag nevezi meg a megfelelő szakmunkákat (egy csomó pontos kópia a kötetünkhöz van mellékelve), hanem a zsidó rítus közismert tárgyait, kegyzsereit is csak elsőrangú tudományos művek (képünkön pl. Cyrus Adler, Strausz, Grunwald) alapján engedni lemasolatni. Arany János módjára megköveteli mintegy az „epikai hitelt“. Az egész mű a művészi és tudós inspiráció együttesének valóban ritka dokumentuma.

És aki átfogó szellemével emígy otthonos a zsidó kultúra mélységeiben, szépségeiben, az nem restelli a chanukai „trendelit“ sem, mint a zsidó folklóre egyik bájos játékszerét és elküldi nekünk a négy kezdetleges faducot is, melyekbe tán saját gyermekei vagy testvérei vették be annakidején a négy sorsot jelző hetűt és összekötözték őket, beléöntötték primitív kanállal a forró olmot.

A felsoroltakon kívül díszes lesz képtárunknak Löw főrabbi művészi arcképe is, melyet a szegedi hitközség a jelen jubileum alkalmával kíván felajánlani a Zsidó Múzeumnak. Elvünk értelmében persze akarjuk hinni és remélni, hogy a festmény nálunk csak sok-sok esztendő múlva, egy boldogabb utókornak fogja hirdetni Löw Immanuel halhatatlanságát.

TOLLHEGYRŐL

BLEYER JAKAB PROFESSZOR

A minap elhunyt Bleyer Jakab, egyetemi tanár és volt miniszter, nem állt éppen a feltétlen zsidóbarát hírében. Mégis ő vezette be németnyelvi szemináriumában a zsidó-tárgyú doktori disszertációkat, melyek sorozatában kimutattatta a kezdetben németül, majd magyarul író zsidó írók nevezetes szerepét a honi irodalom és műveltség fejlesztése körül. Bleyer prof. különösen büszke volt ezekre a tudományos dolgozatokra és — íróikra. Egy ízben egyik zsidó tanítványa olyan kiváló írónk monografiáját írta meg, aki később — családi okokból — kitért. Bleyer ebben a férfiban is a zsidóság dicsőségét látván, egyik előkelő zsidó politikusunkhoz fordult, tegye lehetővé az értékes disszertáció megjelenését. Az illető, kinek családja éppenséggel nem mondható renegát-mentesnek, azzal tagadta meg a kérést, hogy kitért zsidó őt nem érdekli. Bleyer prof. azonban nem nyugodott, személyesen vette nyakába a várost, járt és kért mindaddig, míg együtt nem volt a nyomdaköltség. Ime, vannak még chaszidé umóth hoólam és nem salak mind, ami nem fénylik.

HARC A BIBLIA KÖRÜL.

Azaz harc az „Ó-testamentum“ körül. Ezt szeretnék megdönteni, hogy „gleichschaltolt“ legyen a vallás — mint tiszta árja szerzet, amiben a zsidóknak semmi része nem volt. De ezen a téren is az történt, amit a Talmud oly bölcsen mond: „Mihelyt engedély adatik a pusztítónak, nem tesz többé különbséget.“ Az Ótestamentumon kezdték és az Újtestamentumon folytatták. Az új német keresztény egyház már nem elégedett meg azzal, hogy destruálja az Ószövetséget, hanem hadat üzent Jeruzsálem után Rómának is. Mégpedig Wotan és a többi pogány germán istenek nevében. Itt azonban nem volt olyan könnyű a „végelbánás“, mint a zsidókkal. Erre már megszólalt a „vallásos lelkiismeret“ és 3000 pap emelte fel tiltakozó szavát a hitrombolás ellen. Most már akadt egyetemi tanár is nem egy, aki mint Stübe leipzig professzor, védelmébe vette — nem a zsidókat — de leginkább a zsidók bibliáját. Hogy az Ó-testamentum, mint irodalmi alkotás, mint erkölcsi ösokmány és mint legmagasabb művészi dokumentum a legfőbb szellemi kincset adta az emberiségnek. „Nincs még egy irodalmi mű, amely a hatás szélességében és mélységében hozzá hasonlítható volna.“ „A kereszténység saját szentírásaként vette át az Ó-testamentumot, amely az egész emberiség kincse lett.“ Izráel Bibliáját tehát már lehet nyíltan megvédeni, csak Izráel népe marad még egyelőre védtelen a Harmadik Birodalomban.

KITÖRÖLTÉK A NAPTÁRBÓL A ZSIDÓT.

Egyik legújabb német rendelet szerint a nyomdát utasítást kaptak, hogy a náluk készülő naptárakból ki kell törölni a zsidó dátumokat és ünnepeket és böjtöket, a heti szidrákat és haftorákat. A tendencia félreérthetetlen. De a katasztrófa ebben az esetben nem olyan nagy. Sokkal súlyosabb baj, hogy maguk a zsidók törölték ki naptáraikból és életükből a zsidó dátumokat és zsidó vonatkozásokat.

„NEM-ÁRJA KERESZTÉNYEK“ KARÁCSONYÜNNEPE.

„Weihnachtsfeier für nichtarische Christen“ — így hirdették a német lapokban külön karácsonyi ünnepüket a „nem-árja“ keresztények, vagyis a kitért zsidók, akiket a Harmadik Birodalom volt hitsorsosaikkal egy rangba helyezett. Egy német zsidólap szerint, külön elfüggönyözött teremben meaculpáztak, miután már csak egyesek emlékeztek az „Osamnu, bogadnu“ héber szövegére, aztán meggyújtották a Chanuka-mécseseket, ahogy azt apáiknál látták és sírtak, sírtak...

JUGOSZLÁVIAI LEVÉL

A jugoszláv zsidóság nagy meglepéssel fogadta Lázics Zsika belügyminiszter beszédét, melyet a menekült német zsidók ügyében a szenátusban egy interpellációval kapcsolatban tartott. A miniszter kijelentette, hogy az itt levő német zsidók a minisztertanács engedélyével jöttek az országba. Tartózkodásuk nincs határidőhöz kötve, hiszen a menekültek maguk is csak ideiglenesnek tekintik a letelepedést és inkább Palesztinába akarnak kivándorolni. A jugoszláv kormány ügyel arra, hogy az emigránsok ne legyenek terhére az országnak, mindazonáltal a kormány nem szakíthat azzal a tradicionális politikájával, hogy a politikai menekülteknek ne nyissa meg határait. Ettől akkor sem térhet el, ha zsidó menekültekről van szó, tekintettel arra, hogy a zsidók lojális polgárai Jugoszláviának.

Dr. Alkalay Izsák grandrabbi a zsidóság nevében nyomban megköszönte a belügyminiszter szavait és utalt arra, hogy a jugoszláv zsidóság reméli, hogy a Hitler-propaganda a józan nép körében nem talál talajra.

A jugoszláv zsidóság igaz vendégszeretettel akar az élet kitagadottainak válságos helyzetén könnyíteni és arra törekszik, hogy az ártatlan szenvedőknek az új légkörben emberibb és méltóbb sorsot biztosíthasson.

A német zsidóság tragikuma nagy változást idézett elő azon rétegekben, melyek a teljes beolvadás közeli valóságában hittek. Ezek a belső átalakuláson átment emberek, felnőttek és ifjak egyaránt mindnagyobb érdeklődést mutatnak a feléledt héber nyelv és a céltudatos palesztinai munka iránt. Új cionista helyicsoportok alakulnak mindennütt, sok gondot fordítanak nívós kultúrelőadások rendezésére és a hachsara fenntartásának sok áldozatot igénylő munkája párhuzamosan halad a Keren Kajemeth és Keren Hajeszod eredményes munkájával.

De nemcsak a Szentföld eszménye serkenti áldozatkészre a jugoszláv zsidóságot. Jóléti, művelődési és vallásos intézmények egész sorát létesítette eddig is. Újvidéken nemrégén adták csak át rendeltetésének az új Aggok házát, mely humanitárius intézmény kereteit bizonyára még nagyobbítani fogja, hogy magasztos hivatásának megfelelhessen. És az újvidéki zsidóság, mely oly nemesen gondoskodik elaggotjairól, most az ifjúságnak siet segítségére. A hitközség előljárósága egy hatalmas, modern kultúrpalota építését határozta el. Az adakozások már megindultak és bizonyos, hogy ezen intézmény nemsokára tető alá kerül és emelni fogja a jugoszláv zsidóság tekintélyét. Ez a kultúrpalota bizonyára otthona lesz a zsidó ifjúság egyetemességének és falain belül és kívül harmóniában együtt dolgoznak majd a legkülönbözőbb rétegek, pártállásra való tekintet nélkül. Hiszen bármilyen legyen is a felfogás a zsidó megújulás módszereiről, a cél ugyanaz és a közös cél érdekében egyesíteni kell az összes erőket.

Fodor Fülöp

**Bekötési
táblák**

Ára P
2.50

és tartalomjegyzék
a *Mult és Jövő* 1933.
évfolyamához

kapható a kiadóhivatalban:
Vilmos császár-út 34. szám

A MULT ÉS JÖVŐ KÖNYVOSZTÁLYA

Örömmel jelentjük olvasóinknak, hogy f. évi január 1-től kezdődően előfizetőink használatára könyvosztályt rendeztünk be. Olvasóink, barátaink évtizedes kívánságának felelünk meg ezzel az újítással. A *Mult és Jövő* hatalmas olvasótábora a magyar szépirodalmi és kritikai folyóiratok sorában páratlanul áll s bátran állíthatjuk, hogy a világsajtó kevés lapja mutathat fel élénkebb szellemi kontaktust olvasóival.

Művészeti és irodalmi szempontjainkat mindig nyíltan, félre nem érthető módon nyilvánítottuk ki és így természetes, hogy együtt halad velünk mindenki, aki céljainkkal egyetért. A zsidó szellem művelése, kultúrálódása soha nem volt fontosabb, mint ma s olvasóink kényelmének szempontja mellett úgy véljük, missziót teljesítünk, amikor mentesítve őket a vásárlással járó terhektől, közvetítői szolgálatunkat ajánljuk fel.

A *Mult és Jövő* minden olvasója szabadon rendelkezhet könyvosztályunkkal, amely minden külföldi és belföldi kiadványt eredeti bolti áron számlázva juttat el hozzájuk. A külföldi, valamint magyarországi kiadókkal sikerült olyan összeköttetést létesítenünk, amely ezt az előnyös kiszolgálást lehetővé teszi s egyben biztosítékot nyújt az irányban is, hogy minden kívánságot a legrövidebb időn belül teljesíthetünk.

Kérjük olvasóinkat, támogassák mindennemű könyvrendeléseik révén új osztályunkat s biztosítjuk őket a legelőzékenyebb szakszerű kiszolgálásról. Természetesen minden irányú szakkérdésben felvilágosítással, tanáccsal is készséggel állunk rendelkezésre.

A megrendelésnél egyszerű levelezőlap-értesítés elegendő s a vételár egyidejűleg — akár magyar, akár külföldi kiadványról van szó — pengőre átszámítva küldendő be címünkre.

A legközelebbi mult jelentősebb kiadványai:

FEUCHTWANGER: A ZSIDÓ HÁBORÚ.

A Németországból száműzött kiváló író világhírű könyve a zsidó mult legheroikusabb szakaszáról most jelent meg magyar nyelven. Ára egészvászonba kötve 3.80 P.

ILJA EHRENBURG: LASIK ROITSCHWANZ.

A szegény lengyelzsidó kereskedő a történelem viharai közt keresi az emberi igazságot és küzd az egész világgal. Megrázó erejű, a zsidó lélek mélységeit feltáró írás. Ára egészvászonba kötve 3.30 P.

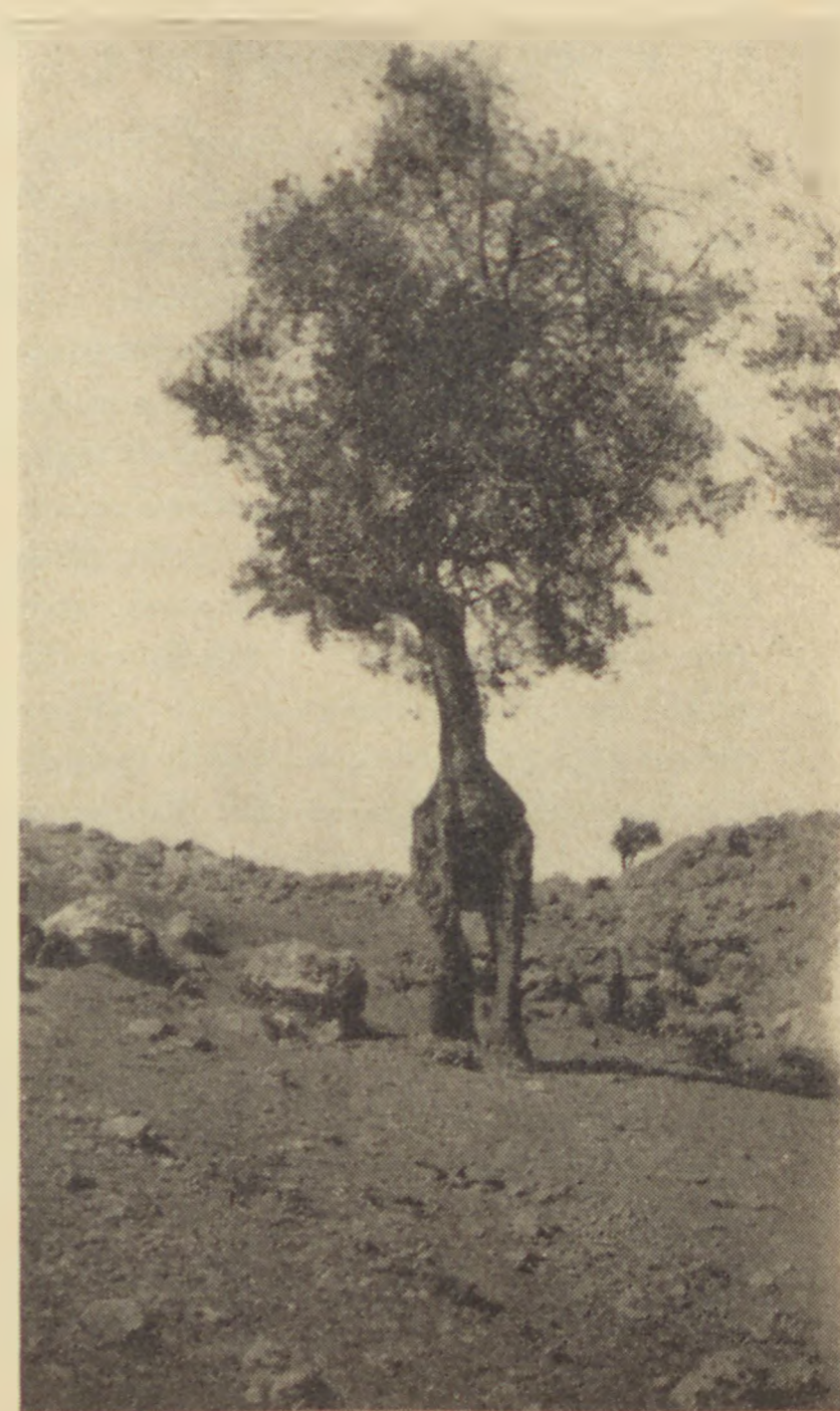
Sophie Regensburger, az új tel-avivi filmtehetség

*Elijáhu próféta trónusa Meron mellett
Kisze Elijáhu hanavi*

*Elijáhu próféta barlangja a Karmel
lejtőjén. Előtte arab és dr. Lázár
Lajos, aki az új héber filmet rendezte
Palesztinában*

*Ósi fa a rómaiak idejéből Meron
mellett. Écz atik b`Meron*

ZSIDÓ HUMOR

A BRISZKI HOZOMÁNY.

A briszki rabbi 1500 arany hozományt ígért, de a lakodalom napján nem tudta beváltani az ígérését. A násza erre kérdőre vonta, minek ígért ilyen nagy hozományt, mikor ő semmit se kívánt tőle. Mire a rabbi így felelt: Az imáinkban elmondjuk naponként a különböző nagy áldozatok fejezeteit és hozzátesszük, hogy fogadja ezt a Mindenható úgy, mintha bikát, tulkot, kost mutattam volna be áldozatul. A Biblia előírása szerint, ha valaki szegény, mutasson be madarat áldozatul. Hát akkor miért nem mondja a szegény ember ma ezt a fejezetet, hozzátéve, hogy legyen olyan, mintha galambot áldoztam volna? A dolog igen egyszerű: Ha úgy sem áldozunk valóban és csak mondjuk, miért ne kérjük Istent, hogy vegye úgy, mintha a legnagyobbat áldoztuk volna? Miért ne remélje mindenki, hogy ha felépül a szentély, módjában lesz bikát, tulkot, kost áldozni? Nem volt semmim, de bízam a Mindenható segítségében. Hát miért nem bízhattam volna a legnagyobb segítségében?

„KÖZEL ÁLL AZ IGAZSÁGHOZ.”

Egy fiatal rabbi új magyarázatot akart kiadni a Bibliához. Elvitte a híres vilnai gaonhoz jóváhagyás végett. A gaon belenézett a kéziratba és látta, hogy a magyarázat írása egészen sűrűn tapad a bibliai szöveghez. Mire mosolyogva szólt: „Azt mindenesetre látom, hogy a te fejtegetésed közel áll az igazsághoz.”

A PÉNZNEK NINCS SÓJA.

Talmudi közmondás Kethuboth traktusában. A pénz állandóságát nem lehet semmiféle sóval biztosítani.

LÓT ÉS NOÉ — A KÉT RÉSZEG

A vilnai gaon meleg ajánlólevelet adott egy embernek, aki előadta neki, hogy kénytelen menni hozományt koldulni a leányának. Csakhamar részegen találták az illetőt egy kocsmá előtt és a meleg ajánlólevél elázott a sárban. Mikor új ajánlólevélért jelentkezett, a gaon így szólt hozzá: Tudja-e, miért mondják, hogy valaki részeg, mint Lót? Miért nem mondják: részeg, mint Noé? Hiszen mindketten így szerepelnek a Bibliában. A dolog azonban érthető: Noé kiházasította gyermekeit, aztán szőlőt ültetett s megrészegedett. De Lótnak két nagy eladó lánya volt, miért részegeskedett ő?

„SZEGÉNYSÉGET ÉS GAZDAGSÁGOT NE ADJ NEKEM”

Így imádkozik a zsoldáros. És a Lublini magyarázza: Van szegény ember, akiről a világ azt hiszi, hogy gazdag és ebből sok kellemetlensége származik. Ezért imádkozik: ne adj nekem szegénységgel megvert gazdagságot!

ELFELEJTETTE A CSEREINGET.

R. Zalman a Vilnai nagyon vigyázott a szavára, hogy senkit meg ne bántson. Egyszer ellopták az ingét a fürdőben. Mikor hazajött, mondotta feleségének: „Valaki elcserélte az ingemet.” — „És hol az elcserélt ing?” — kérdezte a felesége. „Az illető, úgylátszik, elfelejtette ott hagyni a csereinget.”

MIÉRT NEM EZÜSTÖT IS?

Ugyancsak a briszki mondotta egyszer: Pészach ünnepén a szédertálra teszünk pászkát az egyiptomi keletlen kenyér emlékére, keserű füvet az egyiptomi szolgaság keserűségének emlékére stb. Miért nem teszünk oda egy darab ezüstöt is annak az ezüst-kincsnek az emlékére, amit őseink Egyiptomból kivittek? De a felelet az, hogy a kovásztalan kenyér és a keserűség ma is megvan, de az ezüstnek, sajnos, emléke sem maradt...

KRÓNKA ÉS SZEMLE

A MULT ÉS JÖVŐ II. KAMARAESTJE. A Mult és Jövő a múlt szezonban rendezte első kamaraestjét. Ez az est új irányt jelentett a zsidó előadóestek között: Szűkebb keretek között az előadók közvetlenebb kapcsolatban állottak a közönséggel s az est programján végigvonult a bevezető előadás felvetett témája. Az I. kamaraest közvetlen hangja a közönség sorában meleg fogadtatásra talált s ezen sikeren felbuzdulva, az eredeti terv értelmében tovább folytatjuk kamaraestjeink sorozatát s reméljük, hogy közönségünk a jövőben is szeretettel fogja fogadni a zsidó művészetek tervszerű s ismertetéssel egybekapcsolt bemutatását. A II. Kamaraest tárgya: *Cion gyásza és építése a zsidó költészetben*. Ezt a ma különös aktualitással bíró s a zsidó történelem évezredein végigvonuló témát kitünő fiatal művészgarda fogja bemutatni.

STERN SAMU ELŐADÁSA A JÖVENDŐ RABBIKRÓL mély benyomást keltett a papi és világi hallgatóság körében egyaránt. Nemcsak az új statutumok, amelyek a jövődó rabbi-pozíciót annyira érintik és emelik majd, voltak fontosak az Elnök előadásában, hanem azok az etikai követelmények is, melyeket az új papi generációval szemben felállított. A rabbiság nem mesterség, hanem hivatás, melynek alapja az igaz meggyőződés és belső hit. Csak úgy tud hatni a lelkekre, ha maga is át van hatva szent missziójától és saját életével is követendő példaul és mintaképül szolgál. Dr. Katona József, a Goldziher Teológiai Egylet elnöke hálas szavakkal köszönte meg az illusztris előadó fejtegetéseit, melyeket dr. Guttmann Mihály rektor és dr. Hevesi Simon vezetőfőrabbi felszólalásai méltón egészítettek ki.

KINEVEZÉSEK A PESTI HITKÖZSÉGNÉL. A pesti izr. hitközség előljárósága dr. Csörgő Hugót, a kiváló költőt és publicistát, a hitközség főjegyzőjévé nevezte ki. Dr. Csörgő hat éve áll a hitközség szolgálatában és ez a kinevezés értékes munkásságának méltó elismerése. Az előljáróság ezenkívül Friedmann Marcell tanácsost, az adóügyi osztály vezetőjét és Delli Henrik tanácsost, a kulturális ügyosztály vezetőjét, akik 28 éve állnak a hitközség szolgálatában és Bokor Izsót, a népszerű és közbecsült gazdasági vezetőt főtanácsosokká nevezte ki. Kollmann Jenő és Dallos Ede a tanácsosi címet kapták.

BALTAZÁR DEZSŐ PÜSPÖK, akinek a Pro Palesztina Szövetségben tartott tavalyi előadása oly emlékezetes hatást tett, legutóbb a pécsi Bethlen Gábor Szövetség kultúrünnepe alkalmával dr. Deutsch Zsigmond hitk. elnök. Neumann Ignác alelnök, Forbát Arnold és dr. Greiner József előljárókból álló küldöttség előtt dr. Wallenstein Zoltán főrabbi üdvözlésére mondott mélyeséges, szívbeható szavakat: „Én felemelkedtem az ároni áldás magasságába, nekem a teremtés művének kreatív erejű isteni parancsa az ideálom: jehi or! legyen világosság! Világosságra van szüksége a világnak. A prófétai tanításokból az egész emberiséget hálára kötelezte a zsidóság. A zsidóságot becsülöm és értékelem, mert hajtó erőt jelent az emberi szellem életében és nem szabad elfelejteni azokat a kulturális és gazdasági szolgálatokat, amelyeket hazánk zsidó fiainak köszönhet.“

A JERUZSÁLEMI EGYETEM LEGUTÓBBI VÉGZETTJEI közt, kiket Chanuka ünnepén avattak, volt apa és fia, az apa 45 éves, a fiú 23 éves, és Palesztina szülöttje. A végzetek között van egy 33 éves vak ember, aki a jeruzsálemi Vakok Intézetében nevelkedett és kosárfonásból tartja fenn magát. Az egyetemen a héber irodalom szakát tanulmányozta, de ezen kívül tökéletesen bírja az angol, német és lengyel nyelvet. Magnes kancellár külön megdicsérte kitarító szorgalmáért.

של פסח

HUSVÉTI ÁRUT

az ismert kiváló minőségben az idén is gyártunk.

A felügyeletet az egri főrabbi,

SCHREIBER SIMON

főtisztelendő ur gyakorolja

A husvéti áru gyártásának rituális felügyelete még sokkal szigorubb, mint az egész éven át gyártott áru amugy is nagyon szigoru felügyelete. E szigoru rituál s felügyelet teljes erejű b ztosíték arra, hogy az áru és így különösképpen a husvéti áru megbízhatóságához soha kétség nem férhet.

A husvéti árut

tehát a legvallásosabb emberek is a legteljesebb bizalommal fogyaszthatják.

FRANCK HENRIK FIAI R.-T.

Levélcím:

**Budapest 113.
Postafiók 5.**

Telefon: **68-8-45**

KIK KAPJÁK AZ INGYENES SZENTFÖLDI UTAZÁST? Mai számunkban első helyen közöljük, hogy a *Mult és Jövő* 25 éves jubileuma alkalmából három tiszteletjegyet oszt szét a legközelebbi szentföldi társasutazásra azok között az előfizetők között, akik a mellékelt levelezőlapokon a legtöbb új előfizetőt jelentik be. Magyarázatul megjegyezzük, hogy a tiszteletjegyek *mindenképpen* kiosztásra fognak kerülni, akkor is, ha a „legtöbbet“ bejelentő aránylag nem nagy eredményt ér el. Ha például az illető csak 8—10 előfizetőt jelentene be, ha ez lesz a legmagasabb bejelentett szám, ez kapja a teljesen szabad szentföldi elutazást, a palesztinai turákkal és ellátással együtt, az ennél alacsonyabb két szám pedig a szabad hajójegyeket Triest—Haifa—Jaffa és vissza. A *féléves* előfizetések is számbajönnek olyképpen, hogy minden két féléves bejelentés egy egésznek számítódik. A kitöltött levelezőlapokat kérjük minél előbb beküldeni, mert lehetséges, hogy a tiszteletjegyek kiadására kívánatra még az ideai szentföldi útnál kerül sor.

A M. KIR. KÜLKERESKEDELMI HIVATAL hivatalos lapja, a „Magyar Exportkurir“ január 3-i számának vezetőhelyén méltatja a telavivi keleti vásár jelentőségét.

LOHR MÁRIA „Kronfusz“ vegytisztító és kelemefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85. szám
Telefon: József 302-37

„MI IS VOLTUNK IFJAK, FIATALOK“... — mondta dr. Biedl Samu, a szegediek bátorszávú elnöke. „Mi is tüntettünk annakidején az egyetemen, de tüntettünk mindig nagy és nemes eszmékért... Szokatlan az ifjúság részéről, hogy olyan követelményekkel lépjen fel, melyek az emberi méltóságot sértik...“ Ilyen a szégyenpad, vagy a „páholypad“, a ghetto-sarok, az utolsó hely és előtte hézag és a többi megalázó találmánya a legújabbkori ifjúsági mozgalmaknak. Dr. Biedl elnök nem tud felemelkedni az új kor eme modern vívmányaihoz, nem tudja megérteni a mai ifjúság eszményeit és tévedéseit. „Tévedtünk mi is sokszor, de a végén az a lelkesedés, amely bennünk égett, mindig valódi és őszinte volt.“ Dr. Biedl, mint minden igaz idealista, nem tud hinni a mai ifjúsági „mozgalom“ őszinteségében. Nem bírja felfogni, hogy a „mozgalom“ célja egyszerűen „kimozgatni“ a felebarátot a pozícióból és „kimozgatni“ a szájából a falat kenyeret. És jól esik, hogy Biedl elnök erről oly nyíltan beszélt. Mert igaza van: „ne legyünk struccmadarak, hanem mondjuk ki mindig a kellő igaz és őszinte szót, mert ez mindig tisztítólag hat.

A BUDAI IZR. HITKÖZSÉG rendes őszi közgyűlésén dr. Kriszhaber Adolf elnök megnyitóbeszédében részletes jelentést tett az elmúlt hónapok eseményeiről, megemlékezett az Országos Iroda nagy munkájáról, Szántó Jenő, a hitközség és az Orsz. Iroda alelnökéről, ki minden, nemcsak helyi vonatkozású, hanem országos jellegű munkából kiveszi részét, továbbá Strausz Adolf, a Keleti Akadémia nagyhírű volt tanárának 80. születésnapjáról. Ugyancsak bejelentette, hogy az előljáróság méltó módon ünnepelte Gerő Ödön előljáró, a Pester Lloyd szerkesztőjének 70. születésnapját, Diósi Jenő hitközségi főjegyző, Siroia Sándor főkántor 10 éves, valamint Fülöp Ede kántor 25 éves szolgálati jubileumát. Ugyancsak ünnepelte a budai izr. hitközség Értesítő-jének 20 éves fennállási évfordulóját, és az alapítójának: dr. Csobádi Samu előljárónak, azonkívül dr. Edelstein Bertalan főrabbi, jelenlegi szerkesztőnek érdemeit méltatta. Jelentése során megemlékezett elnök a Nőegylet fáradhatatlan buzgalmáról és jótékony működéséről. Bejelentette továbbá, hogy Biró Géza min. tanácsos választotta meg a Chevra elnökévé és annak a reményének adott kifejezést, hogy működése a Chevrára áldást hozó lesz. Szántó Jenő alelnök, pénzügyi előljáró expozéjában arról az erőfeszítésről beszélt, melyre a gazdasági viszonyokra való tekintettel a költségvetési előirányzat összeállításánál figyelemmel kellett lenni. Nyomatékosan ráterít arra, hogy az előljáróság állandóan foglalkozik az ifjúság érdekeivel és minden lehetőt megtesz, hogy az ifjúság támogatására siessen. A közgyűlés tagjai nagy lelkesedéssel hallgatták a pénzügyi expozét, melyet úgy általánosságban, mint részleteiben egyhangulag elfogadtak és a legteljesebb bizalmukról és ragaszkodásukról biztosították az előljáróságot.

A PRO PALESZTINA SZÖVETSÉG decemberi előadó-estjei. December 6-án Faragó László, a „New-York Times“ berlini szerkesztője tartott érdekes előadást „Hová vezet a német zsidók útja?“ címen. Ismertette a német antiszemitizmus fejlődését és annak negatív és pozitív eredményeit. A német zsidóság magára eszmélt. Ezrek tolonganak zsidó előadásokra, ahol talán először foglalkoznak saját zsidó sorsukkal, Joachim Prinz előadásaihoz már órákkal előtte sorakoznak, hogy helyhez jussanak. Új zsidó színházi élet keletkezett, amelynek igazi sikerekről lehet számot adnia. A zsidó lapok eddig soha nem tapasztalt érdeklődésre találnak. A Palesztina-kérdés a zsidó élet középpontjában áll. A berlini pályaudvaron zsidó ifjak százainak ajkán hangzik a „Hatikva“ — a nép nagy ámulatóra: hogyan lehet ilyen lelkesen „elmenni?“ Faragó László előadását érdekes vita követte, amelyben résztvettek Prof. Pfeifer Ignác, dr. Kahan Niszson, dr. Friedmann Ignác, dr. Osztern Lipót és még többen.

DR FODOR LAJOS ELŐADÁSA A PRO PALESZTINA SZÖVETSÉGBEN. „Antiszemitizmus és judaizmus“ címen visszapillantást nyújtott a zsidógyűlölet történetébe, feltárta a gyűlölet benső rugóit és az újabban felszínre került nézetekkel szemben hangsúlyozta, hogy a zsidóságnak ki kell tartania a liberalizmus eszméje mellett, a népi élet homlasi folyamatában kitermelt kóros tüneteket ellensúlyozni kell az eleven népi élethez való visszatéréssel. Patai dr. elnöki megnyitójában szeretettel köszöntötte dr. Fodor Lajost mint a Palesztina-építés lelkes rajongóját és gyakorlóját, az előadás után pedig dr. Friedmann Ignác kormányfőtanácsos mondott köszönetet a rendkívül tartalmas fejtegetésekért, amelyekre még visszatérünk.

A PESTI ZSIDÓ KÓRHÁZ ÚJ TEMPLOMA megkapó ünnepség keretében nyerte felavatását. A Bródy Adél-kórház előcsarnokának artisztikus felhasználásával tervezte meg Somogyi György építész ezt az intim új templomot, amely jó szolgálatot tesz majd betegeknek, egészségesekeknek egyaránt.

SZÉKELY GÉZA festőművész, a pesti izr. reálgyimnázium tanára nagyszerű gyűjteményes kiállítást rendezett műtermében.

SIRKŐVEK

a legolcsóbb árban kaphatók מצבות

ADLER J. sírkőraktárában

VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 36-4-20 Szombaton és ünnepnap zárva

FRÄNKEL orth. kóser gyönyörűen berendezett ÉTTERME

megnyílt Budapest, VII., Károly király út 3/a. Alkalmi vacsorák, lakodalmak és bankettok legalkalmasabb helye. Polgári árak

PATAI JÓZSEF ELŐADÁSAI KISVARDÁN ÉS NYIREGYHÁZÁN a Pro Palesztina rendezésében, de a zsidóság minden rétegének lelkes részvételével folytak le. A vendéget a zsidó intézmények vezetőiből és az ifjúság csoportjából alakult küldöttségek fogadták a vasútállomásokon. Magható volt Kisvárdán, mikor a 90 éves, ezüsfürtös fejű Széll Mihály elnök a pódiumon megindult szavakkal üdvözölte Patai Józsefet, aki 40 évvel ezelőtt mint kis chéderfiú is házának vendége volt. „Gyönyörű út emelkedik a kisvárdai chéder padjaitól a jeruzsálemi egyetem előadóemlékéig.“ Patai előadásában a palesztinai építőmunka jelentőségét ismertette a hallgatóság viharos ünneplése mellett. Schwarcz Lajos titkár és Biedermann Sándor meleg köszöntőszavai után Rosenwasser Irén, Széll Vera és Róth József szavaltak Patai Edith, Kiss Arnold és Patai József verseiből, mély hatást keltve. Végül a gyermekkórus kedves szentföldi jeleneteket mutatott be Grünwald tanító vezetésével. Az előadást utáni banketten dr. Schönwald Miklós hitközségi elnök köszöntötte Patai Józsefet, aki oly közel hozta hozzá a Palesztina-építés gondolatát, hogy azt hazafias érzésével teljesen összhangban találja. Frenkel Sándor héber nyelven üdvözölte a vendéget az ifjúság nevében. Az est sikerének biztosításán agilisán buzgólkodtak: Kain József, Farkas Jenő gyógyszerész alelnökök, Frenkel Mór ügyv. elnök és Kálmán Ignác elnöki tanácsstag. — Nyiregyházán az estet dr. Bernstein Béla főrabbi nyitotta meg, lelkes szavakkal üdvözölte „a feltámadó Szentföld hivatott apostolát, aki elviszi képzeletben a hallgatóságot arra az istenáldott, hősies küzdelmekben gazdag drága földre és juttat nekünk is abból a gyönyörűségből, amiben neki már annyiszor a valóságban része volt“. Patai József előadása után Gelfsky István szavalt, majd ismét dr. Bernstein Béla főrabbi a közönség háláját tolmácsolta az előadónak. A banketten felszólaltak Domány Sándor tanár, dr. Lefkovics Ignác ügyvéd, Friedmann Vilmos rabbi, Bleicher Lajos, dr. Silberstein Géza, dr. Bernstein Béla főrabbi, végül dr. Patai József megindultan mondott köszönetet a nyiregyháziaknak, akik annyi szeretettel sorakoznak a szentföldi építés eszménye mögé. Nincs ebben ma már semmi politikum, sem álomhajszolás. Hiszen Nyiregyházából magából már majdnem százan végzik a reális építőmunkát odakünn. Szentföldünkön dolgoznak nemcsak önmagukért, hanem a zsidó jövőért is.

AZ V. KER. IZR. NŐEGYLET felruházási ünnepén Gergely Adolfné, alelnök, keresetlen meleg szavakkal köszöntötte Eichbaum Mórné elnököt, ki immár 25-ik éve vezeti az egylet jótékony munkáját. A kiosztáson 300 gyereket és felnőttet láttak el meleg ruhával, cipővel és fehérneművel. Itt említjük meg, hogy január 4-én volt a Nőegylet V., Sziget ucca 17. sz., I. em. Szeretothonának felavatási ünnepe a kerület és a főváros képviselőinek jelenlétében. Január 21-én délelőtt 11 órakor intézményei javára a Vigszínházban a legkiválóbb művészek szereplésével matinét rendez. Jegyek igényelhetők az egylet irodájában, Sziget ucca 38. Telefon: 92-4-66.

A MULT ES JÖVO II. KAMARAESTJE

1934 január 31-én (szerda) este 8 órakor a Herzl-teremben (VI, Andrassy-út 67. I., bejárat a Vörösmarty-utcai kapun)

Cion gyásza és építése a zsidó költészetben

Közreműködnek:

ASCHER OSZKÁR előadóművész,
HOLLÁN LILI előadóművésznő,
K. ÉLIÁS ILONKA operaezenekesnő,
SZÁNTÓ KLÁRI hegedűművésznő,
GERŐ GYÖRGY zongorán kísér.

Két személyre szóló díjtalan tiszteletjegyet kap a helyszínen a Mult és Jövő minden előfizetője.

A nagy érdeklődésre való tekintettel kérjük előfizetőinket, hogy helyeiket levelezőlap vagy telefon útján a Mult és Jövő kiadóhivatalában (VI, Vadász-utca 11. Telefon: 19—9—55) lefoglalni szíveskedjenek.

HAJDU MIKLÓS ELŐADÁSA. A MIEFHÖE chanuka-ünnepélyén dr. Hajdu Miklós, a kitűnő publicista nagy és előkelő közönség jelenlétében „Jákob a szalonban“ címen tartott érdekes előadást. Abból indult ki, hogy Thomas Mann Jákob című regénye remélhetőleg végre szalonképessé tette a Lipótváros zsidó házaiban is a bibliát és a bibliai neveket, amelyekről eddig annyira irtóztak. Ebben a keretben felvonultatta a még mindig karácsonyt ünneplő zsidók és a karácsonyi cikkeket és verseket író zsidó költők és szerkesztők csodabogarait, amelyekkel állandó derűtségben tartotta a hallgatóságot.

SALOM-ALEICHEM ÉS KORA. Most lesz 50 éve, hogy Salom-Aleichem, a nagy jiddis író debutált a jiddis irodalomban. Ez alkalomból a wilnai Jiddischer Wissenschaftlicher Institut Salom-Aleichem-kállitást rendez és ezúton is kéri, hogy akinek birtokában van Salom-Aleichemtől származó kézirat, levél, ritka könyv, ujságkivágás, fénykép stb. küldje be azokat a kiállítás részére, amely 1934 március elején kezdődik a nagy írónak 75-ik születésnapján. Cím: Jiwo, Wilno, Wiwulskiego 18. (Pologne).

KOREIN DEZSŐ a Phönix vezetőségében. A Phönix biztosítóintézetnek sikerült Korein Dezsőt, lapunk ismert nevű munkatársát a Zoltán-utcai fiókigazgatóság részére megnyerni. Reméljük, hogy a vezetőség új tagja sokoldalú elfoglaltsága mellett is hűséges vezérférfin marad felekezeti közéletünknek, amelyben már évtizedek óta értékes munkálkodást fejt ki.

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz szállítva is. * Lakodalmakat vállal elsőrendű kivételben. * Elsőrendű fajborok.

Budapest, VI., Révay ucca 4/B

Telefon 23-8-43

Házam eladása folytán

költözködésig sírkőraktáramból minden elfogadható árért árusítok (még viszonteladóknak is)

Löwy J. Budán, II., Fő-utca 88 Pálffy-tér mellett
Telefon 51-5-81

ERDÉLYI HIREK

Nagyváradon december 24—25—26-án igen fontos és figyelemreméltó cionista konferenciák zajlottak le. Az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség konferenciája impozáns keretek között vette kezdetét. Vermes Ernő elnök meleg szavakkal nyitotta meg a gyűlést, utána dr. Fischer Tivadar v. orsz. képviselő, Reiter Károly, a palesztinai hivatal elnöke, dr. Molnár Gyula, Veisz Jenő, Taub Ábrahám emelkedtek szólásra.

A Brit Hánóar Mizráchi konferenciáját Wasserstrom Sándor, a „Népünk“ főszerkesztője nyitotta meg. Előadást tartottak Rav. A. Weisz, londoni rabbi, Danzig Hillél, Händler Elza és Kaltenberg Mose K. K. L. jeruzsálemi megbízottja.

A Hánóar Hácioni konferenciáján résztvettek a jugoszláviai, csehszlovákiai, magyarországi, erdélyi és regati delegátusok. Üdvözlőbeszédet mondottak: Vermes Ernő, dr. Markovics Ignác, dr. Salgó (Budapest), Vadász Jenő (Margitta), Dorrain Flarenthás. Igen figyelemreméltó előadást tartott Herman Crui „Helyzet a cionizmusban és a Judaizmusban“ címmel.

A Wizo erdélyrészi csoportjának tagjai igen nagyszámúban jelentek meg konferenciájukon, melyet Reiter Lonka elnöknő nyitott meg.

A temesvári Helyicsoport kultúrelőadásainak sorozatában dr. Déznay Viktor tanár tartott mélytartalmú, tudományos értékű előadást „Erec Jiszrael geo-politikája“ címmel. Az előadás folyamán térképekkel és igen érdekes grafikonokkal illusztrálva vázolta azt a politikát, amelyet Erec Jisraelnek az épülő zsidó államnak, földrajzi fekvését, különböző földrajzi, gazdasági és klimaterikus adottságait és jellegzetességeit figyelembe véve, követnie kell.

Nagyváradon elhunyt dr. Kohányi Rezső, az ottani Társulati Kereskedelmi Iskola évtizedek óta működő tanára. Az erdélyi cionizmus egyik legfinomabb alakját vesztette el dr. Kohányi Rezsőben. Temetése Nagyvárad társadalmának osztatlan részvétele mellett ment végbe. A kereskedelmi csarnok előcsarnokában elhelyezett koporsó előtt sorra jelentek meg a nagyváradi zsidó és nemzsidó társadalmi és kulturális szervezetek képviselői, hogy megrendült szavakkal búcsúzzanak el az igaz embertől.

BLUM ZSIGMOND, a dévai hitközség volt elnöke 70 éves születésnapját ünnepelte. Ebből az alkalomból a dévai hitközség 20 tagú küldöttsége kereste fel a jubiléumot. Lőrincz Jenő hitközségi elnök köszöntötte a volt elnököt szép beszéddel. Az utóbbi 40 esztendő alatt nem volt olyan pénzügyi esemény és zsidó ügy, amiben az ő tanácsával be nem folyt volna és amit ne ő irányított volna.

HÁZASSÁG.

Dr. Osztern Rózsit, dr. Osztern Lipót fővárosi ügyvéd és neje leányát eljegyezte Roth Emánuel, a pozsonyi Ludwig Gottfried gőzmalom ügyvezető igazgatója.

Weiszmann Irén (Tiszafüred) és Friedmann Gyula (Tiszanána) jegyesek.

Wilhelm László eljegyezte Schimmel Iluskát (Győr). Minden külön értesítés helyett.

HALÁLOZÁS.

Thieben Arturné mult hó 21-én hosszas szenvedés után jobblétre szenderült. Gyermeklein kívül Thieben Artúr férje, feleségét gyászolja benne.

A „HANIGUN“, 30 tagú zsidó énekhar hangversenye 1934 január 23-án lesz a Zeneakadémia nagytermében. Műsorán zsinagógiai és zsidó népdalok szerepelnek. Az énekhar 30 Németországból elűzött zsidó opera- és hangversenyénekesből áll, kik Ch. Winawer karnagy vezetésével énekkart alakítottak és rövid idő alatt Csehszlovákiában és Wienben sorozatos sikereket arattak. A kritikák egyhangú meleg lelkesedéssel fogadták a „30 orgonasípot“, kiket a zsidó doni kozákoknak is neveztek. Nagy érdeklődéssel tekintünk budapesti bemutatkozásuk elé, mely bizonyára a zsidó zenekultúrának ünnepe lesz.

Lakásberendező ipar

Semmelweis ucca 7. Külön javító és bőrfestő műhely

Pollák Sarolta

kozmetikus

Andrássy-út 32. I. emelet. Telefon 157-98

Szépségápolás

Villanyos szőrtelenítés. Szemölcs- és szeplőirtás. Helyi fogyasztás. Fagykezelések a legmodernebb alapon. Q u a r z.

„Miracle“

hajeltávolítószer szétküldése utasítással. „Miracle“ szépségápolószerek. (Kérjen prospektust) 25 éves működés.

SZÉKELY JENŐ

Petőfi Sándor ucca 9. szám

Ágynemű Occasio!

Himzett ágykészletek	P 29.50
Párnahuzat, kitűnő minőség	P 3.95
Kispárna	P 1.95
Paplanlepedő, kézi gombluk	P 12.50
Len alsólepedő, 220 cm.	P 8.80
Damast törülköző	P 1.25

Szemüvegek, látásövek, hőmérők. Díjtalan szemüvegvizsgálat. Új és használt fényképezőgépek. Amatőr felvételek szakzerű kidolgozása.

HEIDEN JENŐ

OPTIKA ÉS FOTÓ

Budapest, VI., Teréz-körút 8.

S z o m b a t o n z á r v a

Sirkövek Budán, Margittánál

59-es villamos végállomás

a Parksréti zsidó temető mellett

Telefon: Aut. 57-2-59

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidték Céza.

REMÉNY

ZSIDÓ KISVÁROSI LAP

SZERKESZTI

DR MOLNÁR ERNŐ

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:

BUDAPEST, VII., AJTÓSI DÜRER-SOR 9

FÉLÉVI DÍJ 3 PENGŐ. * MUTATVÁNYSZÁM DÍJTALAN.

Tábla- és fűkörüveg nagykereskedés

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon: Aut.

101-12, 101-13

«MODERN SZINES ÉS FEHÉRBUTOROK»

(konyha, előszoba és leányszoba berendezések)
nagy választékban, kedvező fi-
zetségi feltételekkel rendelés szerinti is

WERBNER asztalosmesternél

VIII., Bérkocsis-utca 31 és VIII., Baross-utca 9
ALAPITTATOTT 1906 * TELEFON 45-0-86

Jó munkáért ezüstéremmel kitüntetve

A legszebb ajándék

Patai József
HERZL
könyve

370 oldalas albumalakú mű, száz
illusztrációval és műmelléklettel

Ára kartonborításban P 16.—

Díszkötésben „ 20.—

Amatőrkiadás a szerző aláírásával „ 30.—

Pro Palesztina kiadás

Az iskolai idényre

a vidéken lakó izraelita
szülők, ha gyermeküket
a fővárosban jól akarják
elhelyezni, úgy fordulja-
nak VIRÁG GYULÁHOZ,
ahol szigorúan rituális
elsőrangú ellátás, gondos
felügyelet és kitűnő ne-
velésben részesülhet két-
három fiúgyermek

**Az összes közép-
iskolák és a Zene-
akadémia közelében
A legjobb referenciák!**

Cím:

Virág Gyula

**Budapest, VI.,
O-utca 42, II. em.**

Perzsa szőnyeg

Artikbutor

Műtárgyak alkalmi vételekből!

ANTI-KART R. T.

IG.: STERNBERG Z. J.

VII., DOB-UTCA 31. SZÁM